

MARCZIUS TIZENÖTÖDIKE

A magyar szabadság és demokrácia történeti és kulturális folyóirata

Alapítva 2010. október 11-én

2020/III szám

K Ü L Ö N S Z Á M

Tartalom

Villám

- [A Marczius Tizenötödike kiáltványa](#)

Emlékezet

- [Vasáros András: Pandémia, 2019–2020](#)
- [Nándi Mihály: A járvány mint heroizmus](#)
- [Világjárványok](#)
- [A klímaváltozás egyenletrendszere](#)
- [Közösség válságban](#)
- [Buddha: Életelvek](#)
- [Ballai László: A mezítelen marketing](#)

Délibáb

- [Miguel de Unamuno: A tragikus életérzés](#)
- [A betegség mint metafora](#)
- [Deák Mór: Virágpor](#)
- [Paul Verlaine: Holdfény](#)
- [Tabák András: A parkban](#)
- [Ballai László: Az olasz falu](#)
- [Edgar Allan Poe: Az üzletember](#)
- [Rejtő Jenő: Vesztegzár a Grand Hotelben](#)
- [Pseudo-Düönüsziosz Areopagitész: Két zsinat](#)
- [Ballai László: A vincellérbogarak pere](#)

Húrok

- [Deák Mór: Mesefurulya](#)
 - [Nándi Mihály: Bach-mese](#)
-

Villám

A Marczius Tizenötödike kiáltványa

Magyarok!

A pandémia nem ismer sem országokat, nemzeteket, pártokat, társadalmi csoportokat, kisközösségeket és egyéneket, válogatás nélkül lecsap mindenkire.

Ebben a helyzetben folytonosan figyelmeztetnek bennünket arra, hogy segítsünk, ahol tudunk, és figyeljünk egymásra.

Feltétlenül tegyük ezt!

Maradéktilanul tartsuk be a járványhelyzettel kapcsolatos rendelkezéseket! A vész szerelmeseket, barátokat választ el egymástól, de nincs mód a törvény mérlegelésére. Bárki találhatna indokot, hogy a kijárási tilalmat miért nem kell olyan szigorúan venni – mert fiatal, erős vagy egészséges, mint a makk – és akkor mit sem ér az egész. A legfőbb erkölcsi teher rajtunk az, hogy tudunkon kívül megfertőzhetünk más embereket, akik meg is halhatnak. „Én öltem meg” – egy halálos gázoló ebbe belerokkan. Ne legyünk halálos gázolók.

Erkölc. Figyeljünk arra is, hogy a válság örve alatt ki mit cselekszik. E végtelenül súlyos helyzettel való visszaélés a hullarablással egyenértékű.

Az egyszerű csalóknál – akik védőfelszerelést vagy különböző készítményeket ajánlanak tízszeres felárral – sokkal kevésbé tűnnek fel a bennfentes kereskedők, akik politikai kapcsolataik révén monopolizálhatják azon termékek gyártását vagy forgalmazását, amelyekre a válsághelyzetben hirtelen igény támadt. A legveszélyesebb bűnözők azonban azok, akik a járványellenes intézkedések ürügyén észrevétlenül kiterjesztik politikai befolyásukat.

Alkalom szüli a tolvajt. A tolvajok pedig gyenge jellemű emberek. Ezért felszólítunk minden erős, igaz magyart, pártállásra és hitbeli meggyőződésre való tekintet nélkül, hogyha a fent jelzett bűnözésre való szándékot bárkinél is észleli, a legszentebb emberi erkölcsök nevében igyekezzen megállítani őt.

Mielőtt a föltámadott tenger állítja meg.

Emlékezet

Vasáros András: Pandémia, 2019–2020

Pandémia – Alapfogalmak

A *pandémia* – több országra kiterjedő járvány, azaz ragályos betegség tömeges előfordulása, nagy területen való elterjedése. Görög szó, elemei a pan (minden) és démosz (nép). Napjainkban az egész világra kiterjedő járványt a COVID-19 koronavírus okozza.

Az *immunitás*, a szervezetet érő idegen, esetleg ártalmas, különösen kórokozókkel és mérgekkel szembeni védettséget jelent. A *védőoltás* (vakcina) gyengített vagy elölt kórokozókat, azok részeit vagy kész ellenanyagot tartalmazó készítmény. Beadásának (vakcináció) célja a szervezet specifikus ellenállásának fokozása, a mesterségesen előidézett immunitás.

A *nyájimmunitás* akkor jön létre, amikor a népesség egy bizonyos részének beoltása védettséget biztosít a beoltatlanok számára is. Ilyenkor az emberről emberre terjedő betegségek számára nehezebb fenntartani a fertőzést, ha a népesség jelentős része immunis. Minél nagyobb egy populációban az immunis egyének száma, annál kisebb a valószínűsége, hogy egy egészséges ember egy fertőzöttel kerüljön kapcsolatba. Bizonyos átoltottsági arány esetén a betegség egyáltalán nem tud terjedni, így a betegség akár el is tűnhet egyes területekről, vagy az egész Földről. Ez történt például a himlővel.

Így a mostani pandémia végét a lakosság 2/3-ának–4/5-ének megfertőzése és meggyógyulása jeleneti, függetlenül attól, hogy ez oltásból vagy fertőzésből származik, és attól is, hogy tünetmentes-e, közepesen súlyos-e, vagy súlyos-e a lefolyása. Természetesen oltással jóval gyorsabb és enyhébb lefolyású a folyamat.

Sajnos vakcina még nincs a COVID-19 ellen, így nyájvédettség a beoltottság helyett csak a természetes fertőzés útján érhető el, ami a hosszú lappangás idő miatt és védekezés hiányában az egészségügy túlterheléséhez illetve összeomlásához vezet, amint ezt látjuk Olaszország és az Egyesült Királyság példáján.

A COVID-19 vírus

A *vírus* szubmikroszkopikus biológiai organizmus, amely nem sejtes szerveződésű és csak parazitaként az élőlények sejteiben képes szaporodni. Minden életformának, növényeknek, állatoknak, gombáknak, egysejtű eukariótáknak és baktériumoknak megvannak a vírusos

fertőzéseik.

A *COVID-19* az angol Corona Virus Disease 2019 (koronavírus-betegség 2019) egy vírusos, légúti illetve légzőszervi megbetegedés, amelyet a SARS-CoV-2 nevű koronavírus okoz.

A vírusfertőzés lappangási, azaz inkubációs ideje (a tünetek kialakulásától a tünetek kifejlődéséig eltelt idő) becslések és megfigyelések szerint 2 és 14 nap közé esik. Egyetlen fertőzött személy átlagosan körülbelül 5-6 másikat fertőz meg.

A megbetegedés ismertebb tünetei: láz, orrfolyás, fáradtság, száraz köhögés, légszomj. Súlyos szövődménye a Novel Coronavirus-Infected Pneumonia (NCIP) tünetei más típusú tüdőgyulladásokhoz nagyon hasonlóak: magas láz, száraz, köpetürítéssel nem járó köhögés, légzési nehézségek, izomfájdalmak, fáradékonyság.

A betegség lefolyásának három fő típusa létezik, miután a koronavírus RNS-örökítőanyaga beépül az orr és a felső légutak nyálkahártyájának hámsejtjeibe és elkezd szaporodni:

1. felső légúti tüneteket mutató enyhe lefolyású betegség
2. nem életveszélyes lefolyású tüdőgyulladás
3. súlyos tüdőgyulladás akut légzőszervi disztressz szindrómával (oxigénszegénységgel)

A vírusfertőzés közvetlenül a tüdőhólyagocskákba (alveolus) jut és kétoldali szövetközi tüdőgyulladást okoz így a tüdő nem képes ellátni funkcióját, a légzést. Az ebből adódó légzési elégtelenség gyakran olyan súlyos, hogy néhány napos kórházi ápolás után a lélegeztető gép oxigénje nem elég az életfunkciókhoz.

A vírus főként szoros érintkezéssel és cseppfertőzéssel, még a tünetek megjelenése előtt, a lappangási idő alatt is terjed.

A pandémia paradoxona

Minél jobban és nagyobb hatásfokkal védekeznek ellene, annál hosszabban tart a járvány teljes megszüntetése. Ha azonban nem védekeznek, az lerövidíti ugyan a pandémia idejét, ám több tízszeresére növeli a halálozási arányt (ha a betegség halálos kimenetelű is lehet), hatványozottan növekszik a fertőzöttek aránya az össznépességben és nem csak túlterheltté válik az egészségügyi ellátás, hanem le is bénulhat.

A számok közismerten nem hazudnak, de...

könnyű őket félreérteni vagy félreértelmezni. A világ tudósai egyetértenek abban, hogy egy fertőzött (akár tünetmentesen is) 3-4 másikat embernek adja át a vírust addig, amíg karanténba nem kerül. Ez arra az esetre vonatkozik, ha a 3 legfontosabb védőintézkedés már életbe lépett: 1. iskolák bezárása, 2. kijárási korlátozás, a munkaképes lakosság legalább felének távmunkába küldése, 3. az aktív estek kivétel nélküli karanténba helyezése). Ha nincs védekezés, akkor a továbbadás akár 20-50-embert is érinthet.

A fertőzöttek száma

Nagyon függ attól hogyan tesztelnek: az *össznépességet átfogó* tesztek estén (pl. Izland: véletlenszerű tesztek a teljes lakosság körében) a regisztrált fertőzöttek száma jóval realisabban közelít az tényleges aktív esetek számához, mint a *szimptomákkal rendelkezők* tesztje (jelenleg az egyetlen elterjedt tesztelés majd mindenhol), itt az aktív esetekhez hozzá kell adni kb. 40%-ot. A napra kész fertőzöttek száma nagyban függ az adatjelentők fegyelmezettségétől és felkészültségétől. (Egy hétfői erőteljes statisztikai növekedés nem biztos, hogy a fertőzés terjedésének felgyorsulását jelzi, lehet hogy csak néhány kórház vagy állami szerv kései adatjelentéséről, vagy a hétvégi adatok együttes közléséről van szó.

Itt fontos egy másik definíció tisztázása is, a fertőzöttek száma = aktív esetek + gyógyultak. Súlyos problémát jelent, hogy a hírszerkesztők nincsenek tisztában ezzel, és nem tesznek különbséget a fertőzöttek száma és az aktív esetek között, és az aktív esetek számát is hozzácsapják a fertőzöttekéhez. Egy biztos, a fertőzöttek száma nem csökkenthet, az vagy nő (a betegség terjed még) vagy megállt (ahogy a betegség terjedése is); az aktív esetek száma pedig nőhet, lehet konstans és csökkenhet, ha eléri a 0-át, akkor van vége a járványnak. A gyógyultak száma nő majd és megáll, ha az aktív esetek száma 0 lesz. E jelentésstruktúrát csak a mikrobiológusok és járványtudósok alkalmazzák szigorúan.

Az aktív esetek száma

magában foglalja azokat, akiket intenzív osztályon kell ellátni, számuk csupán töredéke az aktív eseteknek, ugyanakkor egyenes arányban áll az össznépesség életkori struktúrájával. Idős és akkut betegségekkel – szív-, vagy cukorbetegséggel, magas vérnyomással, érlelmeszesedéssel – küzdő emberek estében a vírus hatása halálos kimenetelű is lehet. Olaszországban és Spanyolországban már csődöt mondott az egészségügyi ellátórendszer; nincs elég kórházi kapacitás, intenzív osztály, sőt lélegeztető készülék sincs. A városok hullaházai megteltek, ideiglenesen iskolákat használnak célra, a krematóriumok is túlterheltek, katonasággal szállítják a halottakat más városokba.

Az aktív esetek többségét azonban a lakóhelyükön otthoni karanténra utasítják, és 2-3 naponta tesztelik őket.

A számítógépes prognózisok

A COVID-19 járvány terjedésének matematikai modellezése, elemzése, számítógépes prognózisok készítése során kiderült, hogy minden egyes friss statisztikai adat ugyan megváltoztatja az egyes országok prognózisait, de a betegség lefolyása mindenhol egyforma.

Az első beteg diagnosztizálása után 40-60 nap telik el, amíg az egyéni fertőzés csoportossá változik. Innentől számolnak a prognózisok azzal, hogy a hatóságok – esetleg elkésve ugyan –, de megteszik-e a szükséges izolációs és karantén intézkedéseket. Így a január elején elindult pandémia európai csoportos fertőzéssé válását március közepére várták (ez be is igazolódott), csúcra futása május vége és július vége között történik, kifulladás pedig augusztus közepe és szeptember közepe táján.

A pandémia tényleges lefolyása nagyban függ az országos hatóságok által elrendelt védekezés időzítésétől, de főleg azok szintjétől és betartatásától. Így a számítások szerint a fent említett három legfontosabb védőintézkedés bevezetése ugyan 1-1,5 hónappal meghosszabbítja a járvány lefolyását, de a csúcson közel tized annyi súlyos beteg és főképp alacsonyabb halálozási arány

várható, mint ott, ahol a csordaimmunitásban hisznek.

A tények

Sajnos ami eddig történt az előrelátható volt. Voltak figyelmeztető jelek, tanulmányok és prognózisok, ezek ellenére majd minden országban a politikai döntéshozók legjobb esetben „csak” 2-3 heti késéssel reagáltak, ám előfordult, hogy hónapokig sem vették komolyan a tudósok és orvosok riasztását.

A pandémia súlyossága jól láthatóan függ a politikai döntéshozók és tanácsadói környezetük hozzáértésétől, a hatósági intézkedések hatékonyságától, a lakosság életkorának struktúrájától és az egészségügy állapotától.

Így a legsúlyosabb helyzet Spanyolországban és Olaszországban alakult ki, ahol késtek a hatóságok, nagyon magas az időskorúak aránya és az egészségügyi kiadásokon spóroltak évtizedeken keresztül. Már most látható, hogy semmivel sem lesz jobb a helyzet az USA-ban, az Egyesült Királyságban vagy Svédországban, ahol a politikai döntéshozók hibát hibára halmoztak. Hiába az egészségügy magas ellátási szintje, ha az alkalmatlan a tömeges járvány kezelésére.

Németországban, Ausztriában és más Nyugat-Európai országokban, ahol a politikai vezetés relatíve gyorsan reagált és ahol jól működő közegészségügy fejlődött ki, a magas fertőzöttség ellenére már a lockdown (zárlat) lassú feloldási tervain dolgozhatnak a politikusok, hiszen az új fertőzöttek és intenzív ápolásra szorulóknak növekedési aránya, vagy azok tényleges száma csökkenő tendenciát mutat.

Ettől Magyarországon még messze vagyunk, a járvány még csak nem is csúcsosodott ki, hiszen az új fertőzöttek és halálozások aránya lapzártunkkor is még növekedő tendenciát mutat. Azonban figyelembe véve társadalmunk életkori struktúráját, az egészségügy állapotát, döntéshozóink hozzáértését, a meghozott döntések időpontjait, valamint a közmédiumok lezüllesztettségét – „már annyiszor kiáltottak farkast” –, hazánk is a súlyosan veszélyeztetett országok kategóriájába tartozik. Kritikus tehát a hatósági intézkedések betartásán túl követni mindazt, amit egy ilyen helyzetben a józan ész megkövetel.

Nándi Mihály: A járvány mint heroizmus

Az inváziós hadsereg egységei téglalapszerű alakzatokba rendeződve, vagy csatárláncban széthúzódva előbb-utóbb megjelennek a határban, majd lassan a katonák alakja is kivehetővé válik – érkezni kezdenek a hírek: „ezeknek nem vállaljuk van, hanem parolijuk” „milyen snájdigok a tisztjeik”, „különösen az a szőke kapitány”. Az a legnagyobb, fegyvert szorítva küzdelemre készen bevárni az ellenséges harcosokat, de a védelmet sánccmunkával,

készletbehordással is lehet segíteni – és persze van, aki elbújik vagy eleblábol.

A fertőző betegség nem ilyen ellenség, nem látjuk, nem halljuk, és egyszer csak itt van. Az ember fogná a lapátnyelet, lendítené a földet a lövészárók előtt magasodó fedezékre – de nincs mit tenni, azzal segít, ha otthon marad, nem érintkezik másokkal, nehogy berobbanjon a járvány. Előttünk Olaszország tragédiája: egy nap alatt ezer halott! És miért? Mert uralhatatlanná vált a helyzet. Az egészségügyi intézmények nem tudják ellátni a rászorulókat. Tizedannyi ágy, lélegeztető készülék és orvos van csupán, mint amennyire szükség lenne.

Szigorú kijárási korlátozást kell elrendelni és óriási ütemben növelni az egészségügyi kapacitásokat. Megkezdődik a versenyfutás az idővel, hogy mire az ezres nagyságrendet is eléri a krónikus betegségekkel küzdő fertőzöttek száma, mindenkinek biztosítható legyen az ellátása. A riasztó híreket hallgatva – „kétszáz fertőzött és tíz halott”; „nyolcszáz fertőzött és negyven halott”; „ezerötszáz tizenkét fertőzött és százhuszonkét halott” – azok is megszeppennek, akik úgy reagáltak az intézkedésekre: „Lényegében semmi nem változott, ha fodrászhoz és manikűröshöz el lehet menni.” Lényegében változott meg minden! A fodrász és a manikűrös felkeresése azért nem tilos, mert személyes – nem pedig közösségi – kontaktusban áll az ügyfelével. Mindazonáltal megfertőzhetik egymást. „Fiatal vagyok és erős, ha megkapom is, kiheverem” – téves, és teljesen etikátlan hozzáállás. A koronavírus legfőbb veszélye a hosszú lappangási időben rejlik, amely alatt tünetmentes az ember, viszont fertőz. Ő maga esetleg megússza, de a ragály, amelyet átadja, végzetes is lehet másra.

A hatósági előírások betartása ebben a helyzetben nem a másik ember felé való bizalmatlanság jele – de nem is egyéni döntés kérdése. Akik szeretik egymást, de nem élnek egy háztartásban, most éppen azzal tesznek tanúbizonyságot szeretetük erejéről, ha megszüntetik a személyes kontaktust – ezzel csökkentik a veszélyt. A fodrász most nem fontos, váljunk csak „hajrázó, vad, bozontos férfiak”-ká.

Jönnek-jönnek a hírek, csakis a koronavírusról. Az emberek nem látnak a statisztikák mögé. A betegség lefolyása – mondják – többnyire enyhe, de hátha nálam nem lesz az? Elméleteket gyártunk. A legkézenfekvőbb? Isten megbüntette a hitét elhagyó emberiséget. De melyik Isten? A bráhma, Buddha, Confucius, Lao-ce vagy Mohamed Istene? Gyakran elfelejtjük, hogy a Föld lakosságának zöme nem keresztény. Mindenesetre a járványhelyzeten nem segít az „ima ereje”, sem pedig az „urbi et orbi” áldások. A túlnépesedés a magyarázat. A bacilusok szétszórása szempontjából minden sűrűn lakott település túlnépesedett. Terjed az a nézet is, miszerint a „Föld válaszolt”, mármint a túlzott iparosításra, a környezetszennyezésre és az esztelen fogyasztásra. Mindezek persze súlyos problémák és sokkal komolyabban kellene velük foglalkozni, mint azt jelenleg teszik, a pandémiát most azonban a COVID-19 vírus okozza, amelyet eddig nem ismert az emberiség.

Üres a játszótér. A göndör fürtű, pufók arcú kacarászó gyermekek helyét mindenféle rémalakkal tölti meg a képzelet. A bevásárlás lélektani helyzet. Korábban egymás nyakába lihegtünk, veséjébe könyököltünk – most előzékenyeknek tűnünk, két métert kerülünk, de résnyire húzott szemmel: „Nem te vagy az, aki fertőz? Nem miattad van ez az egész?” Elvesszük a visszajárót, bizseregni érezzük ujjunk alatt a bacilusokat. Húsz percet sem töltöttünk az üzletben, de negyven percig fertőtleníttük a vásárolt holmit. Amit nem lehet fertőtleníteni, ahhoz két napig nem nyúlunk. Napokig figyeljük magunkat, nem köszörüljük-e jobban a torkunkat, fújjuk-e többet az orrunkat a szokottnál reggelente. Semmi tünet. Akkor hát lassan

felkészülhetünk az újabb menetre. Ott, a boltban valósággal megküzdünk a láthatatlan ellenséggel. A bevásárlás heroikus cselekvéssé magasztosul. Hát még, ha csak azért megyünk le, hogy a szomszéd Mária néninek vegyünk tejet meg kenyeret.

Ismert személyiségek mondják be a rádióban félóránként, hogy segítsük az időseket és figyeljünk oda egymásra. Múljon el mielőbb a járvány, de ne múljon el a figyelem és a segítőkészség – a két legalapvetőbb emberi jellemvonás – heroizmusa.

Világjárványok

Thomas Robert Malthus (1766-1834): közgazdász népesedési elmélete szerint a népesség mértani haladvány szerint növekszik, míg a létfenntartási eszközök mennyisége a legjobb esetben is csak számtani haladvány szerint. Azt állította, hogy az emberiség nyomorúsága és súlyos helyzete a túlnépesedés következménye. A két tényező közötti olló akkor csökken, ha járvány, háború vagy éhínség következik be. Noha eszmefuttatása már a saját korában is kritika tárgya lett, hiszen a népesség növekedését az USA példáján illusztrálta – figyelmen kívül hagyva a bevándorlást –, a létfenntartási cikkek termelésnövekedését pedig az elmaradott gyarmati országokéval, mégis sok radikális politikus vont le belőlük azt a következtetést, hogy a világ népességszámának egyensúlyban maradásához bizony háborúk és járványok szükségesek.

Varga János akadémikus, az állatorvosi mikrobiológia és járványtan szakértője szerint a nagyobb a járványok, így a pestis, vagy a himlő még Malthus születése idején is két-három év alatt megfelezték Európa lakosságát 50-100 évre volt szükség, amíg újra benépesült a környezet. Eközben nyilván kisebb fertőzések is keletkeztek, tehát nem volt túlnépesedés. Kína lakossága az 1800-as évek elején mindössze 100 millió körül mozgott. Ez nagyon alacsony a mostani közel 15-szöröshöz képest, amely az utóbbi száz évben szaporodott föl ennyire. A háborúk nem járultak hozzá a népesség fogyásához hasonló mértékben. Az I. világháború alatt például mintegy 10 millió ember halt meg Európában, de a sebfertőzés és egyéb betegségek – vérhas, flektífusz – további 20 millió áldozatot követeltek.

„A mai világban van egy jó pár olyan betegség, amely komoly fenyegetés jelent, de azt nem hinném, hogy ezek a betegségek manapság súlyosabb kárt tudnának tenni – mutat rá a szakember. – Itt volt a SARS példája, amely 2002 vége felé Kínában kezdődött. Ez egy koronavírus-fertőzés, s 2-3 év alatt tisztázódott minden, amit ismerni kellett a legyőzéséhez: honnan jött, mi ez a vírus, beleértve az RNS-szekvenciáit, milyen tulajdonságai vannak, hogy lehet védekezni ellene, hogy alakul ki az immunitás stb. Azután tisztán preventív eszközökkel – a fertőzött egyedek karanténzásával, mozgásuknak a korlátozásával –, vakcinák nélkül 2-3 év alatt meg tudták fogni. Kialakultak ugyan még kisebb fertőzöttségi gócek, elég jól »szétspriccelt«, elterjedt. Kínából elvitték Kanadába, az Egyesült Államokba. Mégis megfogták.

A madárinfluenzával ugyanez volt a helyzet. Hihetetlen károkat okozott a H5N1 a madárállományokban, több százmillió madarat kellett kiirtani, az ember is fertőződött vele, de szerencsére – minthogy ez a vírus tisztán madár eredetű volt – emberről emberre nem ment tovább, vagy csak nagyon-nagyon kivételes esetekben. Például ha igen szoros kontaktus volt a fertőzött és az egészséges ember között: néhányszor előfordult, hogy a gyerek megbetegedett, és az őt ápoló mama is megfertőződött.

2009 tavaszán jelent meg először Mexikóban, majd az Egyesült Államokban, később más országokban is egy sertés eredetű, új H1N1 influenzavírus, amely a sertésben és az emberben is megtelepedett, és emberről emberre is terjedt. Ennek szerencsére a kórokozó-képessége, a patogenitása alacsony volt. Gondot jelentett viszont az, hogy emberről emberre is terjedt, mert a vírus 8 nukleinsav-szegmentje közül 5 sertés eredetű volt. Ezért nevezték sertés eredetű influenzának. Csakhogy 2 szegmentje emberből eredt, egy pedig madárból jött át. Ez egy tripla hibrid vírus volt. Szerencsére, amint mondtam, nem fertőzött erősen, és szükség esetére tudtak belőle oltóanyagot csinálni.”

A H5N 1-ből nálunk is kifejlesztettek oltóanyagot. Ha netán ennek a törzsnek a terjedőképessége meglódult volna valamilyen mutáció, génátrendeződés, újabb hibridizáció eredményeként, akkor erre a vakcinára nagyon is szükség lett volna. Ha nem csak madár eredetű vírusról lett volna szó, amely az emberbe bejutva, ott esetleg rekombinálódik valamelyik humán vírussal, megtartja patogenitását, és terjedőképességre is szert tesz, akkor komoly járvány alakulhatott volna ki. A SARS, a madár- és sertésinfluenza mellett megjelent a szúnyogok terjesztette nyugat-nílusi láz is (West-Nile fever). Szórványosan előfordult már ez is korábban Európában, viszont 1999-től gyakorlatilag az egész világon szétterjedt. Az Egyesült Államokban rengeteg ló és madár elhullott, és több ezer ember is megbetegedett. Szúnyogok oltják be, ez egy zoonózis, sok fajt érint. A zöme szerencsére átvészeli lázas, általános tünetekkel, vagy akár anélkül is. Néhány egyedben agyburokgyulladás alakul ki, azokban esetleg tartós károsodás is visszamaradhat bennük, vagy pedig elpusztulnak agyvelőgyulladás miatt. A West-Nile nálunk is előfordul, manapság is vannak szórványos emberi esetek, például a Hortobágy környékén.

Idegrendszeri tünetekben esetenként megbetegedtek kacsá- és libaállományok, elhullások is előfordultak. A vizsgálatok kiderítették, hogy például az Afrikából Európába visszatérő gólyák (és számos más madárfaj egyedei is) fertőzöttek lehetnek a West-Nile vírussal. A gólyák csak ritkán betegszenek meg, de hozzák-viszik a vírust. Más madarak viszont esetenként tömegesen elhullanak a fertőzés következtében. Mindazonáltal a vadon élő fajok szerencsére többet kibírnak, mint a házimadárfajok, amelyek a tömegtartás következményeként kialakult zsúfoltság miatt még akkor is nagy veszélyben vannak, amikor az adott influenzavírus megbetegítő-képessége gyenge.

„Azért is érzékenyebbek e fajták, mert ezek magas teljesítőképességű hibridek. Annak idején anyám tyúkjá egy évben tojt 60 darab tojást, az a háziakat ellátta, nem kellett több tojás, és fokozatosan frissíteni is tudták az állományt. A mai hibridektől azonban nagyjából 280-340 tojást várnak el egy periódusban. A tojásperiódus kb. 50 hét. Tehát 350 nap a szerencsétlen tyúknak átlagban 320 tojást illene tojnia. Nem nehéz elképzelni, hogy egy ilyen madárszervezetnek mit kell produkálnia. Nem csodálom, hogy fogékonyabbak minden nyavalyára. Ezeket a nagy teljesítményű állatokat patikatisztaságú körülmények között kellene tartani, nem zsúfoltan. Optimális takarmány-összetétel kell nekik, hogy annyi meszet, annyi fehérjét tudjanak produkálni, amennyi a napi egy tojáshoz kell. Ha ezt összeadom: 320 tojás – tengernyi! Több mint a tyúk

súlyának háromszorosa. És 50 hét alatt kell produkálnia! Irracionális a teljesítmény, amit elvárunk.”

A megnövekedett népesség ellátása minden háziállatfajtára nagy terheket ró. Egy csúcstejelő tehén 30 liter tejet ad egy nap. 1 liter tej 1 gramm kalciumot tartalmaz, ezért ajánlatos tejet inni minden nap, mert egy felnőtt nőnek mintegy másfél, egy férfinak 2-2,5 gramm kalciumra van szüksége. Ha az ember meginna naponta egy liter tejet, abból a kalciumszükséglete felét már megkapnát. Mármint egy csúcstejelő szarvasmarhának lapátszámra kell adni a szarvasmarhatakarmánnyal a kalciumot, foszfáttal vegyesen azért, hogy a szerencsétlen állat tejelni tudjon, különben a saját sántaiból vonja ki az ásványi anyagot, és a tejelő periódus végére nem fog tudni megállni a saját lábán! Ezért értelmetlen, amikor egyes gazdák azt mondják, hogy nem adnak a tehenüknek semmi kiegészítőt. Pedig a szarvasmarha régebben is jólesően lenyalta a ház faláról a meszet, ha érezte, hogy az hiányzik neki, és azután legelés közben megevett egy halom kalciumban bővelkedő növényt. A mai nagy tejhozamú tehenek persze jóval fogékonyabbak a betegségekre is.

A malthusianizmust az elméleti bírálatok után maga az élet cáfolta meg, a gazdasági-technológiai fejlődés – és a kultúra változása. A pandémia veszélye fennáll, ám az állatvilág és az ember kipusztulása elképzelhetetlen. Ma már olyan eszközök állnak rendelkezésünkre, amelyek gyors diagnosztikát tesznek lehetővé. A betegségeket klasszikus járványvédelmi szabályokkal is korlátozni tudjuk. A sertés- és madárinfluenzából, a West-Nile-ből, a SARS-ból nem lett emberi járvány. „A máig fölhalmozott tudás és a mai eszközök már lehetővé teszik, hogy nagyon sok mindent csírájában elfojtsunk nagyon korán, és korlátozzuk a veszteségeket. Olyan méretű világjárványok, mint annak idején a pestis- vagy a himlőjárványok, ma már elképzelhetetlenek. Az ember ennél ma már lényegesen okosabb, és sok mindent meg tud tenni. Az más kérdés, hogy azokon a területeken, ahol az embereket nem lehet meggyőzni bizonyos dolgokról, hogy mit ne csináljanak, vagy nincsenek meg az eszközeik ahhoz, hogy az adott fertőzést felismerjék, és megtegyék a védekezési lépéseket, ott esetleg nagyobb károkat tud csinálni egy-egy fertőzés. De a fejlett világ országaiban komoly károkat nem tud végbevinni. Persze az embereknek oda kell figyelni erre.” (Válság és Apokalipszis, in: 199-205, Éghajlat, 2011)

DE

A klímaváltozás egyenletrendszere

Áprilisi szelek, nyár eleji viharok – januárban, miközben hó nincs. „Klímaváltozás” – nyögi mindenki. És miért következik be? Nyilván nem annak cáfolatául, hogy „gyermekkorunkban a tél még tél, a nyár pedig nyár volt”.

„Az éghajlatot nemcsak a Nap sugárzása alakítja – igazít el Czelnai Rudolf akadémikus, meteorológia szakértő. – Abba, ami történik, beleszól az általános légkörzés és a nagy óceáni vízkörzés, továbbá beleszólnak a légkör és óceán összes fizikai, kémiai, és biológiai folyamatai. De ugyanúgy beleszól a szárazföld felszíne, a felszint borító növényzet, a sarkvidékek jégsapkái és a gleccserek, és nem utolsósorban – ma már – az emberi tevékenység is.”

Mindezek között a légkör és óceán globális áramlásai és egyéb folyamatai a legfontosabbak. E két hidrodinamikai rendszer nem egyforma gyorsan reagál a külső hatásokra: a légkör nagyon gyorsan, az óceán nagyon lassan. A Föld forog, és kering a Nap körül, tehát a Nap sugarai éves és napi ritmus szerint erősödve és gyengülve érik a Föld övezeteit. Az Egyenlítőhöz közeli övezetek több napsütést kapnak, és jobban felmelegszenek, mint a magasabb szélességek alattiak. Ez sűrűség- és légnyomáskülönbségekre vezet, amelynek hatására kiegyenlítő légmozgások indulnak meg. Azonban, mivel a Föld forog, a Föld felszínéhez képest elmozduló levegőre más fizikai erők is hatnak. Ennek eredménye az általános légkörzés, mely a passzátszelekkel, továbbá a közepes szélességek jellemző vándorló ciklonjaival együtt a legbonyolultabb fizikai rendszerek egyike.

A szelek a felszíni súrlódás által mozgásba hozzák a világóceán felszíni vizét. Egyidejűleg a Nap sugárzásának hatására az óceánok felszínéről víz párolog el, és az így visszamaradó só megnöveli a felszíni víz sótartalmát, és ezzel a sűrűségét is. A fokozatosan egyre sósabb és sűrűbb víz bizonyos helyeken lesüllyed a mélybe, és ezzel kiegészülve jön létre a nagy óceáni vízkörzés. A klíma alakulását az itt vázolt cirkulációk nélkül nem lehet megmagyarázni. Sokat elárul a következő összevetés: a légkör trópusi övezetében egy levegőrészecske elvileg 14 nap alatt megkerülheti a Földet, az óceánvíz egy képzeletbeli cseppje viszont átlagosan akár 1000 évig utazik körbe a három nagy óceáni medence mélyén. Rendkívül bonyolult kérdés, hogy ez a hatalmas különbség, mely a légköri és óceáni mozgások sebességében mutatkozik, milyen szerepet játszhat az éghajlat alakításában?

„Azt is számításba kell venni, hogy a Napból érkező rövidhullámú sugarak a légkörön szinte akadálytalanul haladnak át, és elsődlegesen az óceáni és szárazföldi felszint melegítik. Tehát a levegőt nem a Nap melegíti felülről, hanem a Nap által felmelegített felszín melegíti alulról! Ennek folytán a légkör úgy melegszik, mint a főzőlapra helyezett fazék víz, vagyis konvektív feláramlások jönnek létre benne, melyek gyors és hatékony keveredést biztosítanak. Az óceán viszont felülről melegszik, mert a beeső napsugarakat a legfelső vízréteg nyeli el. A szelek, melyek a vízfelszín fölött fújnak, csak a legfelső 200 méteres réteget képesek viszonylag jól átkeverni, szaknyelven ezt a réteget nevezzük felszíni víznek.

Fontos továbbá, hogy az óceán felszíni vize csak ott tud keveredni az óceán túlnyomó tömegét kitevő mélyvízzel, ahol sűrűbbé (sósabbá és hidegebbé) tud válni az utóbbihoz képest. Ez csak két óceáni körzetben lehetséges: Grönland tájékán, illetve az Antarktisz jégvilágával szomszédos Weddel-tengeren. Ezért az óceán teljes átkeveredése nagyon lassú folyamat.”

Mindez oda vezet, hogy az éghajlat változása, csak nagy késéssel tudja követni az üvegházhatás növekedése által okozott energiamérleg-változásokat. Ebből két probléma származik: az első a tartós egyensúlytalanság. Mivel a külső „behatás” nem csak éves és napi ritmus szerint változik, hanem szuperponálódik rá egy folyamatos, tranziens változás, továbbá egy belső oszcillátorhatás is, az éghajlat sosem juthat stabil egyensúlyi állapotba. Nem tud kialakulni a folyamatok stabil ritmusa. Ezért fel lehet tételezni, hogy a következő 10-100 évben a klímaváltozás egyik jellemzője éppen az lesz, hogy nő a szélsőséges időjárás (hőhullám, vihar,

nagycsapadék stb.) gyakorisága. A második probléma a visszavonhatatlanság: az óceánok által elnyelt és mélybe vezetett s ott eltárolt többlet hő évszázadokra elhúzódó folyamatokat indít el. Ha a klímát veszélyeztető emberi tevékenységet nem alakítjuk át hamarosan sokkal környezetbarátabb tevékenységgé, hanem arra várunk, hogy már lássuk is a komolyabb változás bekövetkezését, akkor vészesen lekéshetünk arról, hogy bármit tehesünk a folyamat leállítására. Ehhez járul az a probléma, hogy az ember okozta klímaváltozás sokkal gyorsabb is lehet, mint amilyen gyorsan a múltbeli természetes klímaingadozások lezajlottak.

„A különbség drámai. A legutóbbi kb. 800 ezer év folyamán nyolc glaciális és interglaciális periódus váltotta egymást. Ennek során tízezer év alatt tipikusan 2-5 fokos hőmérséklet-változások következtek be. A klímamodellek viszont azt jelzik, hogy az ember okozta változások akár már 100 év alatt lehetnek ugyanekkorák. Vagyis a változások százszor gyorsabbak lehetnek. A flórát és faunát ez biztosan sokkal jobban igénybe venné és károsítaná, mint az ismert múltbeli változások.

Laikus körökben egyszerű kapcsolatot szoktak feltételezni a légköri széndioxid-koncentráció növekedése és a globális klíma fokozatos melegedése között. Csakhogy, mint láttuk, a Föld–Légkör–Óceán–Krioszféra–Biota-rendszer nem úgy reagál a többlet hőre, mint mondjuk egy higanyhőmérő. Nem az történik, hogy a rendszer egésze szép lassan s apránként egyre melegebb lesz. Ehelyett a térben és időben egyenlőtlenül betáplált többlet hő különféle áramlásokat és más folyamatokat indít meg a légkörben és az óceánban. Hatására az éghajlat gépezetének egésze változik, mert megváltoznak az energiaviszonyok. Ez oda vezet, hogy nem fokozatos globális melegedést tapasztalunk, hanem olyan változást, amely drámai ingadozásokon keresztül megy végbe.”

Nagyon leegyszerűsítve, az általános légkörzés és nagy óceáni vízkörzés együttesen egy fontos kiegyenlítő funkciót is ellát. Közös erővel energiát szállítanak az alacsonyabb földrajzi szélességek övezeteiből a magasabb földrajzi szélességekébe, közvetítve oda a nagy napsugárzásból eredő többletet. Az időjárás ennek a forgalomnak a következménye.

Egyes számítógépes modellkísérletek szerint a légköri meridionális hőszállítás mértékének bármilyen változására az óceáni vízkörzés ellenkező irányú változással reagál (és viszont). Vagyis ha a két rendszer közül az egyik elkezd kevesebb hőt szállítani, akkor az övezetek között a kontraszt növekszik. Erre reagálva a másik rendszer elkezd fokozni a teljesítményét. Azonban nem mindegy, hogy melyik erősödik. A légköri hőszállítás drámaibb folyamat, mint az óceáni, különösen a mérsékelt övben, ahol az energia továbbvitelét a vándorló ciklonok bonyolítják le, mégpedig mozgalmas események – frontátvonulások, zivatarok, felhőszakadások, szélviharok – kíséretében. Ha az óceáni hőszállítás gyengül, és a légköri erősödik, akkor az időjárás jellege szélsőségesebbé válhat.

Összegzés: „Az alapvető dolog, amit minden idevágó kérdés felvetésekor előre kellene bocsátani, az, hogy az általános légkörzés és az ahhoz fizikailag csatolt óceáni vízkörzés olyan rendszerek, melyek csak bizonyos meghatározott módokon tudnak működni. Csak olyan áramköri elrendezések lehetnek stabilak, melyek eleget tesznek egy sor fizikai mérlegfeltételnek. (Ezek elsősorban az energia, az impulzusnyomaték és a tömeg transzportjára vonatkoznak.) Simának mondható éghajlatváltozás ezért nem nagyon képzelhető el.” (Válság és Apokalipszis, in: 15-17, Éghajlat, 2011)

DE

Közösség válságban

„Az ember, egzisztenciájában alapjelenség – szögezi le Pataki Ferenc szociálpszichológus, az MTA rendes tagja. – Azért kitüntetett lény, mert tudatában van saját individuális léte végességének. Következésképpen elkerülhetetlenül szembesül azzal a kérdéssel, hogy mi volt előtte, és mi lesz utána. Nem ismerünk egyetlen olyan primitív társadalmat, az antropológusok sem találtak olyat, melyben e kérdések ne jelentek volna meg akár mitologikus, akár másféle formában. A végesség tudata kelti fel annak vágyát, hogy az ember azt keresse: hogyan lehetne transzcendentálni, meghaladni ezt?

Az utóbbi évtizedben népszerűsége vergődött egy mélylélektanból, humanista pszichológiából táplálkozó irányzat. A rettegéskezelés, magyarul a halálfélelem-kezelés pszichológiájának és teóriájának is nevezik. Alapfelismerése az, hogy a végességtől való félelem egy nagyon sajátos, elfojtott, háttérbe szorított, de létező alapélmény, mely csak úgy enyhíthető, ha valami szupraindividuális – akár transzcendens, akár evilági – azonosulások révén előálló kötelékekkel kezeli az ember. Végül is menedzseli, ezért hívják úgy, hogy rettegésmenedzselési elmélet.

Az egyéni lét múlt–jelen–jövő idősíkjá valószínűleg univerzális modell. Még a múlt évszázad utolsó harmadának egyik öröksége az evilági lét kozmikussá tágulásának és kozmikus fenyegetettségének élménye és megtapasztalása. Ebben közrejátszott az atomenergia meghódítása és az atombomba, amikor is először jelent meg az emberi faj önpusztításának esélye. Itt nagyon érdekes, analóg gondolkodás jelenik meg. Azóta az űrkutatás és más tudományok is napirenden tartják az egyéni lét mintázatáról leemelt általános modellt.”

Orosz kutatók nemzetközi tanácskozást kezdeményeztek a 2036-ban esetlegesen bekövetkező kisbolygó-beecsapódás miatt, mert egyeztetni kell arról, hogyan élhet át egy ilyen eseményt a bolygó, illetőleg hogyan lehet az ütközést elkerülni vagy megelőzni. Ez olyan újfajta viszony a világhoz, amely részben az antikvitáshoz hasonlítható. A csillagok járása, ennek a matematikája a görög tudományosságban már jelen van, sőt az egyiptomiaknál is. A geocentrikus világnézet meghaladásáról van szó, melyből feltehetően az egzisztencialista filozófia bármely áramlatának gondolkörét leszármaztathatjuk. Tudniillik az emberi egzisztencia elemi készítése – akár tudatos, akár ösztönös formában – csökkenteni a bizonytalanságot a legkülönfélébb módokon. Persze nem csak a fizikai környezetről kell beszélnünk, hanem a szellemi miliőről is.

A bizonytalanság csökkentését szolgálja az „odacsatlakozás”. „Olyan vagyok, mint a falu” – a többségi vélemény nagyobb biztonságot, nagyobb valószínűséget jelent, mint az én személyes

tapasztalatom.

Másik módszer a fanatizálás, a valóság érzelmi, ösztönös megközelítésére. Hiszen ennek a nyelve egyszerűen dichotomikus: igen–nem, szeretem–gyűlölöm, fekete–fehér, megközelítem–távolodom tőle. Ilyen az elemi élőlények reakciója is. Borzasztóan leegyszerűsíti a valóságban való tájékozódást. Ha szétnézünk a mai magyar és a tágabb emberi magatartások tömkelegében, fel lehet fedezni ezeket a tendenciákat. Mind a nagy áramlatokban, például az iszlám fundamentalizmusban, mind a hétköznapi viszonylatokban, el, egészen a családig.

„Ahol a nagypapa élettapasztalata és mintája ma már érvénytelen. Mert nemcsak a fizikai, egyéb környezeti vagy technikai háttér változott meg, hanem azok a létmódok, az életminőség azon összetevői is, amelyek a nagypapa életét jelentették. Véleményem szerint ez fontos dolog, tovább ágazik, elvezet az alapkérdéshez.

Utaltam arra, hogy a bizonytalanságredukció egyik módja az odacsatlakozás, az azonosulás. Minden áramlat, amely valami módon transzcendentálja az egyéni lét végességét, akár hitrendszerekkel, akár evilági azonosulásokkal, feltételezi az ember társiaságát. Nincs vallás társias alakulatok nélkül. Nincs evilági mozgalom, törekvés odatartozási szükséglet nélkül, amit a szociálpszichológusok „need to belong”-nak neveznek. Itt azonban mélyen fekvő szemléleti különbségek lappanganak. A modern társadalmak egy olyan individualizációs folyamatot indítottak el, amely megnehezíti a családdal, néppel, etnikummal, hiedelmi közösséggel, nemzettel, emberiséggel való azonosulást. Természetesen ezzel párhuzamosan iszonyatos odatartozási szomjúság van. Világszerte beszélnek egy neokollektivistikus hullámról, melyet a közösségi hiány alakított ki. Ennek egészen különös lecsapódásai vannak. Ilyenek például a fiatalok szubkultúrájában a tömegszerű társias-diszkós együttléti formák vagy a megszállott futbalszurkolók. Engem egyszerűen riadalommal tölt el, hogy az angol, spanyol, francia stadionokban minden hétvégén százezrek ünnepelnek, lelkesednek, szomorkodnak, nő a szektajellegű kisegyházak száma, közben pedig elképesztően embertelen dolgok történnek. Ma már elfelejtette a világ Jonestown tragédiáját. Azt a kollektív öngyilkosságot, amelyet a Jones tiszteletes vezérletével Kaliforniából Brit-Guayanába kitelepült szekta követett el – kilencszáz ember.”

Az ember nem tud élni organikus odatartozási élmények nélkül. A globalizáció elkerülhetetlenül együtt jár a partikularitások – a tájhaza, a rokonság, vagyis az emberléptékű közösségi formák – lázadásával. Az egyéniség csak a kötelékeiben lehet egyéniség, különben légüres térbe kerül. Ennek további személyes oldala: az egyén moralitása a saját jövőképeinek távjától és lététől függ. A bizonytalanságkeltő tényezők legjelentősebbike a jövő.

A fogyasztói lét is nagyon sajátos. Lewin fogalma: a kváziszükséglet. A fogyasztói hisztéria egészen döbbenetes, amikor a világ kétharmada éhezik. Közben folynak a katasztrofális összecsapások ideologikus eszmék között, az iszlám és keresztény kultúra harca, a keresztényüldözés Közel-Keleten, Délkelet-Ázsiában, Afrika bizonyos helyein. Erre az is hatással lehet, hogy a nélkülöző milliárdok látják az amerikai, európai életnívót – valójában ennek az életminőségnek csupán a tárgyi külsőségeit. Elemi vágy ébred bennük. Ezerszám özönlenek Afrikából, Európa pedig nem tud mit kezdeni a bevándorlók áramlatával. Lehet, hogy tehát itt egy mély feszültség, a létfenntartás és a fogyasztói pazarlás feszültsége egyszerűen más dekorációban jelenik meg. Nem látjuk előre ennek a kimenetelét.

A kváziszükségletek legnagyobb fogyasztói a fiatalok. Ma a felnövekvő generáció 18 éves

korig mindenképpen iskolapadban ül. De egyre többen vannak azok, akik 25-30 éves korukig tanulnak a felsőoktatásban. A fejlett országokban a fiatalok között már eléri a 70 százalékot.

„Elismerem, nem volt jó, amikor a parasztyerekek négy-öt-hat elemi végeztek; még ifjúkoromban ilyen volt az élet. A fiú már ötéves korában beállt az apja mellé az eke szarvához. Az apja megmutatta: »Nézd meg, fiam, hogy csinálom, és csináld te is így!«. Nem tanították semmi másra. Ma viszont a biológiai-szexuális érettségük birtokában lévő milliós ifjúsági tömegek ülnek az iskolapadban. Vitális erőiket, energiáikat diszkókba, drogokba, kalandokba, szurkolásba, élményekbe ölik bele. A modern pszichológiában ezt »sensation seeking«-nek, tehát élménykeresésnek nevezik.

Érdekes módon a modern iskola, a reformpedagógia eszmeköre mintha erről elfeledkezett volna itthon. Újra elő kellene venni az iskola és a munka összekapcsolását, a munkaiskola eszmekörét. Persze másként kell ebben a helyzetben gondolkodni, mint az én ifjúkoromban, amikor egy törpe töredék járhatott gimnáziumba. De a diákot, mint munkavégzőt is számon lehet tartani, hiszen aki elment inasnak, az is tanult.

A mai ifjúság azonban egyfelől igényt tart a felnőtt szerep minden kiváltságára, másfelől a felelőtlen gyermeki állapot minden előnyére is. Ericsson ezt az ifjúkori moratórium meghosszabbításának nevezi. [...]

Számomra a legaggasztóbb tünetek egyike, hogy ha ma megkérdezik a fiatalok tömegét, hogy mit tervez, mi akar lenni, hogyan gondolja az életét, akkor nincs válasz. Még nagyobb baj, hogy egyre kevésbé kérdezik ezt meg. Sodródunk a divatok hullámvászában. Zenei divatok, tánctdivatok, sportdivatok, utazási divatok irányítanak. Még a szexualitásban is van divat. Szégyellni kell, ha még nincs elég skalp az övemem, bármelyik nemről is legyen szó. Végtelen szomorúsággal nézem, hogyan vesznek itt el esztétikai értékek, mert hangsúlyoznom kell: ennek van esztétikai oldala is. Én az esztétikum részének tartom a férfi-nő viszony formáit, melyben a nő oldaláról tartást, tartózkodást, vagy éppen rátartiságot (a szó legjobb értelmében), a férfi oldaláról pedig lovagias mentalitást tapasztalunk.

Amikor az angyalföldi általános iskolában tanítottam, fiúiskola volt, beszélgettem erről a gyerekekkel. A fiúk a beszélgetés közben azt kérdezték: »Tanár úr, kérem, a lányok miért ilyen olcsók? Miért adják magukat olyan könnyen?«. A fiúk pontosan érzékelték, hogy elvesztettek valamit.»

Az emberi kultúrának létezik esztétikai dimenziója is. A teljesen haszonelvűvé alakuló társadalmat, e téren elképesztő veszteségek érik. A nyelv elszegényedik, nincs is háttér, mozgatóerő, hogy az ember választékosabban fejezze ki magát. Sms-eket „dobunk”, nem tudjuk megszólítani egymást. Kiüresednek a magatartásformák. Képtelenek vagyunk ünnepelni, szomorkodni, részvétet nyilvánítani.

„Végtelenül szomorú, hogy el lehet adni a villalakók magánéletét millióknak, ez jó üzlet, és az illetők nem restelik magukat, mint árucikket kiszolgáltatni. Tudniillik az emberi intimitásnak van egy kincstári oldala, amit az állam is birtokolhat, de van az egyén igényei felől megközelíthető oldala is. Az, hogy én hogyan akarom megmutatni magam a világnak, mire tartom magamat. Ez az én jogom, és bizonyos kapcsolatokban kötelességem is. Ez a szellemi vagyonunk része.

Jellemző, hogy amikor egy kapcsolat, barátság vagy szerelem elmélyül, ennek biztos jele, hogy egymás kölcsönös kiszolgáltatása egyre erőteljesebb lesz. Egyre inkább átadjuk egymásnak intim

mivoltunkat. Ha ez vulgarizálódik, elüzletiesedik, és a celebkultúra eleme lesz, hogy ki kivel és mikor, ez az esztétikai ízlés teljes hiányára vall.” (Válság és Apokalipszis, in: 107–115, Éghajlat, 2011)

NM

Buddha: Életelvek

Így hallottam.

Egy alkalommal a Magasztos Szávatthi mellett, a Dzsétavana-ligetben, Anáthapindika kertjében tartózkodott. Itt a Magasztos a szerzetesekhez fordult:

– Szerzetesek!

– Hallgatjuk, urunk – válaszolták a szerzetesek tisztelettelően a Magasztosnak. A Magasztos így beszélt:

– Szerzetesek, négyféle életelv létezik. Mi ez a négy?

Van olyan életelv, amely a jelenben boldogít, a jövőben szenvedést okoz. Van olyan életelv, amely a jelenben is szenvedéssel jár, a jövőben is szenvedést okoz. Van olyan életelv, amely a jelenben szenvedéssel jár, a jövőben boldogságot okoz. Van olyan életelv, amely a jelenben is boldogít, a jövőben is boldogságot okoz.

Melyik az az életelv, amely a jelenben boldogít, a jövőben szenvedést okoz? Vannak olyan remeték és papok, akik ezt hirdetik, ezt vallják: „Az élvezet nem bűn.” Elmerülnek az élvezetekben, felkötött hajú apácák társaságában szórakoznak, és így beszélnek: „Ugyan miért mondják azok a tiszteletreméltó remeték és papok, hogy át kell látni az élvezeteken, miért hirdetik a lemondást az élvezetekről, jövődöbéli veszedelmet sejtve az élvezetekben? Hiszen öröm ezt a fiatal, hajlékony, pihés apácát megölelni!” Így beszélnek, és elmerülnek az élvezetekben. Ha elmerültek az élvezetekben, testük pusztulása után, haláluk után mélyre buknak, rossz útra, nyomorúságba, pokolba kerülnek. Ott fájdalmas, keserves, kínos gyötrelmeket szenvednek. Ekkor így szólnak: „Azok a tiszteletreméltó remeték és papok ezért mondják hát, hogy át kell látni az élvezeteken, ezért hirdetik a lemondást az élvezetekről, ezt a jövődöbéli veszedelmet sejtik az élvezetekben! Íme, mi most az élvezetek miatt, az élvezetek következtében fájdalmas, keserves, kínzó gyötrelmeket szenvedünk.”

Olyan ez, szerzetesek, mint hogyha a nyár utolsó hónapjában egy élősdű folyondár megérelné termését, és magja egy szálafá tövébe hullana. Ekkor a szálafán lakozó szellem aggodalmában, ijedtében rémületbe esik. Azonban a szálafán lakozó szellem barátai és ismerősei, rokonai és

hozzátartozói, a liget istenei, az erdei istenségek, a fák istenei, a bokrok, cserjék, füvek istenei összegyűlnek, köréje gyűlnek, és így nyugtatgatják:

– Ne félj, kedvesem! Ne félj, kedvesem! Lehetséges, hogy ezt a folyondármagot egy páva bekapja, vagy egy őz megeszi, vagy erdőtűz elégeti, vagy favágók felszedik, vagy hangyák elviszik, vagy lehet, hogy nem csírázik ki.

Ám a folyondár magját nem kapta be páva, nem ette meg őz, nem égette el erdőtűz, nem szedték fel favágók, nem vitték el hangyák, és kicsírázott. Az esős évszak záporaitól kihajtott, a hajtás megerősödött, fiatal, hajlékony, pihés, lenge folyondár lett belőle, és felkapaszkodott a szálafára. Ekkor a szálafán lakozó szellem így gondolkozott:

– Miért is nyugtatgattak összegyűlve, körém gyűlve kedves barátaim és ismerőseim, rokonaim és hozzátartozóim, a liget istenei, az erdei istenségek, a fák istenei, a bokrok, cserjék, füvek istenei, jövődöbeli veszedelmet sejtve a folyondármagban: „Ne félj, kedvesem! Ne félj, kedvesem! Lehetséges, hogy ezt a folyondármagot egy páva bekapja, vagy egy őz megeszi, vagy erdőtűz elégeti, vagy favágók felszedik, vagy hangyák elviszik, vagy lehet, hogy nem csírázik ki”? Hiszen öröm ezt a fiatal, hajlékony, pihés, lenge folyondárt megölelni!

Az azonban körülfonja a szálafát, körülfonja, és fent elterebélyesedik rajta, elterebélyesedik rajta, és sűrűn behálózza, sűrűn behálózza, és a szálafa hatalmas törzsét kiszikkasztja. Ekkor a szálafán lakozó szellem észbe kap:

– Hát ezért nyugtatgattak összegyűlve, körém gyűlve kedves barátaim és ismerőseim, rokonaim és hozzátartozóim, a liget istenei, az erdei istenségek, a fák istenei, a bokrok, cserjék, füvek istenei, jövődöbeli veszedelmet sejtve a folyondármagban! Íme, én most a folyondármag miatt fájdalmas, keserves, kínzó gyötrelmeket szenvedek!

Ugyanígy vannak azok a remeték és papok, akik ezt hirdetik, ezt vallják: „Az élvezet nem bűn”, és elmerülnek az élvezetekben, felkötött hajú apácák társaságában szórakoznak. Erről az ételvről mondják, szerzetesek, hogy a jelenben boldogít, a jövőben szenvedést okoz.

Melyik az az étel, amely a jelenben is szenvedéssel jár, a jövőben is szenvedést okoz? Vannak mezítelenül járó remeték, akik rendszertelen életet élnek, kezüket nyelvükkel tisztogatják, nem fogadnak el meghívást, marasztalást, adományt, felajánlást, megvendéglést. Nem fogadnak el semmit kettesben étkezőktől, terhes asszonytól, szoptató anyától, férfitól jövő nőtől, vagy onnét, ahol kutya van a közelben, ahol legyek röpdösnek. Nem esznek halat, húst, nem isznak bort, pálinkát. Egyetlen házba térnek be alamizsnáért, és egy marokkal fogadnak el; két házba térnek be alamizsnáért, és két marokkal fogadnak el; három házba térnek be alamizsnáért, és három marokkal fogadnak el; négy házba térnek be alamizsnáért, és négy marokkal fogadnak el; öt házba térnek be alamizsnáért, és öt marokkal fogadnak el; hat házba térnek be alamizsnáért, és hat marokkal fogadnak el; hét házba térnek be alamizsnáért, és hét marokkal fogadnak el. Egyetlen hívő adományaiból élnek, hét hívő adományaiból élnek. Napjában egyszer esznek, hetednaponként esznek, félhavi böjtölésig menő, szigorú önmegtartóztatást folytatnak. Vadnövényekkel táplálkoznak, kölessel, rizzsel, gabonaszemekkel, szittyóval, növények szárával és nedvével táplálkoznak, szezámaggal, fűvel, tehéntrágyával, gyökerekkel, bogyókkal, hullott gyümölcscsel táplálkoznak. Kendervászon ruhába öltöznek, darócruhába öltöznek, hullákról lehúzott leplekbe öltöznek, szemétdombról felszedett rongyokba öltöznek, faháncs ruhába öltöznek, antilopbőrbe öltöznek, sásfonattal övezik magukat, hánccsal övezik magukat, fakéreggel

övezik magukat, emberhajból szőtt köntöst viselnek, lószőrből szőtt köntöst viselnek, bagolyszárnyat öltenek magukra. Kitépik hajukat és szakállukat a haj- és szakállkitépés szertartása szerint. Mozdulatlanul állnak, lemondanak az ülésről, sarkukon guggolnak a sarkon guggolás szertartása szerint. Töviságyon fekszenek, tüskéken készítenek fekhelyet maguknak, minden este harmadszor is szertartásosan megmerítkeznek vízben. Így különböző módokon tesznek eleget a test gyötrése és sanyargatása szertartásának. Testük pusztulása után, haláluk után mélyre buknak, rossz útra, nyomorúságba, pokolba kerülnek. Erről az életelvről mondják, szerzetesek, hogy a jelenben is szenvedéssel jár, a jövőben is szenvedést okoz.

Melyik az az életelv, amely a jelenben szenvedéssel jár, a jövőben boldogságot okoz? Vannak olyanok, akik természetüktől fogva vad szenvedélyek rabjai, és szenvedélyük állandó szenvedést és bánatot okoz nekik. Természetüktől fogva vad gyűlölet rabjai, és gyűlöletük állandó szenvedést és bánatot okoz nekik. Természetüktől fogva vad tévelygések rabjai, és tévelygésük állandó szenvedést és bánatot okoz nekik. Ők azonban, bár kínlódva és szenvedve, bár könnyes arccal és jajgatva, de erényes, tiszta, önmegtartóztató életmódot folytatnak. Testük pusztulása után, haláluk után jó útra, égi világba kerülnek. Erről az életelvről mondják, szerzetesek, hogy a jelenben szenvedéssel jár, a jövőben boldogságot okoz.

Melyik az az életelv, amely a jelenben is boldogít, és a jövőben is boldogságot okoz? Vannak olyanok, akik természetüktől fogva mentesek a vad szenvedélyektől, és nem okoz nekik állandó szenvedést és bánatot a szenvedély. Természetüktől fogva mentesek a vad gyűlölettől, és nem okoz nekik állandó szenvedést és bánatot a gyűlölet. Természetüktől fogva mentesek a vad tévelygésektől, és nem okoz nekik állandó szenvedést és bánatot a tévelygés. Minden vágtyól távol, minden bajtól távol, e távolmaradásuk szülte, elmélkedve elgondolkozó, boldog örömben az első révület állapotába jutnak. Majd az elmélkedést és gondolkozást feladva, elérik a belső nyugalmat, az elmélkedés és gondolkozás nélküli, feloldódásból fakadó, boldog örömet: a második révület állapotába jutnak. Majd az örömről is lemondva, egykedvűen, az emlékezést és tudatot összpontosítva azt a boldogságot érzik testükben, amelyről az igaz emberek ezt mondják: „Az egykedvűen emlékező boldogan él”: a harmadik révület állapotába jutnak. Majd a boldogságon túljutva és a szenvedésen túljutva, az egykori vidámság és bánat megsemmisítése után elérik a szenvedés nélküli, boldogság nélküli, egykedvű és tiszta emlékezést: a negyedik révület állapotába jutnak. Testük pusztulása után, haláluk után jó útra, égi világba kerülnek. Erről az életelvről mondják, szerzetesek, hogy a jelenben is boldogít, a jövőben is boldogságot okoz.

Íme, szerzetesek, ez a négy életelv létezik.

Így beszélt a Magasztos. A szerzetesek örömmel és elégedetten hallgatták a Magasztos szavait.

Ballai László: A mezítelen marketing

– részlet –

A bankok prototípusát, a londoni aranyművesbankot azért hozták létre, hogy a polgárok biztonságos helyen őrizhessék az aranyukat. A betéteseknek a leadott arany mennyiségre szóló utalványt adtak. Ez az utalvány a bankjegy, a mai papírpénz őse. Pontosan annyi bankjegy volt forgalomban, amennyi aranytartalék a bankban. A mai bankok hitelügyleteik során átlagosan pénztartalékaik tízszeresét helyezik ki. Ezt Samuelson „pénzteremtésnek” nevezi. Say azt tartotta, hogy minden olyan papír kibocsátása, ami nem váltható készpénzre, rablás. Világos, hogy ha az én egy dolláromat a bank – arra számítva, hogy egy bizonyos ideig úgysem lesz rá szükségem – kilenc számlán pörgeti át, pénzügyi spekulációt végez, vagyis tíz ügyfélből kilencet a csőd tojáshéján táncoltat. Ha ugyanis minden betétes, vagy csak minden harmadik betétes egyszerre kérné vissza a pénzét, óhatatlanul tönkremenne a bank – vagyis voltaképpen a betétesek. Az aranyműves bankban – és az volt az igazi bank – csőd nem következhetett be.

Az érték fogalma tehát piaci világunkban csak a haszon meghatározottságában érvényes, és ha a kérdés kapcsán fel is merülnek humanista és ökológiai szempontok, azokat a marketing könyörtelen fogaskerekei felőrlik, vagy jobb esetben az „illetékes” fórumok mellékvágányára terelik.

Az érték tárgyalásakor a marketing gyakorlat – az első görög metafizikusokhoz hasonlóan – a valós viszonyok folytonosságából indul ki, az eredetet nem kutatja. Az érték adekvát, a marketing feladata pedig az értékesítés, tehát bárminek az értékessé tétele, végső soron eladása. De ha valami nem eladható, az a piacosítás szempontjából értékes sem lehet. A szakember tehát piacképes és eladhatatlan termékeket ismer, és az utóbbiakkal – legyenek azok bármilyen kiváló minőségűek – nem foglalkozik. A piacosító számára leegyszerűsödik a világ, két minőség létezik: a piacosítandó és a piacosított. Valahogy úgy van ez, ahogy Mikszáth Kálmán öreg hajdújával *A Noszty fiú esete Tóth Marival* című regényben:

„... előbukkant a kis Kapornok, egy kis giliszta folyócska, mely a Gyíkba siet; hímes pázsit terült el a Kapornok partján, füzesek, csalitok, az öreg nekilelkesegett, majdnem felszisszent:

– Ejnye, ezt az Isten is szalonnasütésre teremtette.

Úgy látszik, előtte az egész világ összes viszonylataiban csak úgy jelentkezett, mint a szalonnasütésre alkalmas, vagy nem alkalmas hely.”

Az érték eredete pedig nyilvánvaló: egy maroknyi tőkés szervezet és pénzügyi csoportosulás rövidtávú pénzbeli nyereségre való törekvése, aminek leghatékonyabb formája a gazdasági globalizáció. A gazdasági globalizáció folyamata során egyre nagyobb hatalom összpontosul az elit kezében, részesedésük a megtermelt javakból egyre nő, ami e csoport képviselőit a legteljesebb mértékben megerősíti abban a tudatában, hogy a rendszer tökéletesen működik, miközben azokat, akik e – valójában rendellenes – működés költségeit viselik, teljes mértékben megfosztották a rendszer működését befolyásoló döntéshozás lehetőségétől (a globalizáció kritikájában a megsebzett, gátlástalanul kihasznált, megkérdőjelezhetetlen természet dolga pedig fel sem merül, vagy eltörpül a humán érvek mellett). A piacosítás tudománya – fogyasztó- és szükségletközpontúnak mondott értékével – a legtökéletesebb szállás csinálója a gazdasági globalizációnak, lévén kiváló altatója a józan emberi gondolkodásnak, ebben felül is múlva nagy

elődeit, az egyházi és a forradalmi ideológiákat.

A marketing értékideológiája tökéletesen kifejeződik a következő frappáns mondatban: „Az üzleti siker a dolgok csúcsa.”

Ez egyben az új értékelv. Mindent megmagyaráz. Lenyűgözően lényegre törő. Teljes mértékben tipikus. Ámulatba ejtően primitív. És ezért cáfolhatatlan. És ezért cáfolható. Például nyelvi szempontból. A „csúcs” ilyen értelmű használata angolul még elmegy. Magyarul értelmetlen. Az még szellemes lenne, hogy a dolgok veleje vagy kovásza. De minek van csúcsa? A dolgoknak? A hegynek, vagy a tüdőnek, vagy az állnak? És mi az üzlet? Mindegy? Kábítószer, prostitúció, ingatlan? Mindegy, ha a siker a „csúcs”. A pénz mindent megmagyaráz. Magyarul nem tudó külföldiek is megfordulhattak a Vörösmarty téren. Ezért a Gerbaud-házat felújító és irodaházasztató cég plakátján a fenti mondat angol eredetije is szerepelt:

„The success in business is on the top of the things.”

Ez nagyjából azt jelenti, hogy az üzleti siker a dolgok teteje.

Egész pontosan viszont azt, hogy az üzleti siker a dolgok felszíne...

A MARKETINGÉRTÉK FILOZÓFIAI TARTALMA

A marketing mint a fogyasztó szükségleteinek kielégítését biztosító módszer a valós – nem pedig effektív, látens, vagy virtuális – szükségletek összefüggéseinek fonáksága miatt erősen megkérdőjelezhető. Persze attól, hogy a marketing közgazdasági alapösszefüggése nem a fogyasztó szükségleteinek kielégítése, a piacosítás metodikája még nyugodtan maga elé tűzheti e magasztos célt. Minél göröngyösebb az út, annál nagyobbra értékelhető a teljesítmény. Csakhogy ez a cél mivel közgazdasági szempontból igazolhatatlan, filozófiai természetűvé válik.

A fogyasztó szükségleteinek kielégítése, mint filozófiai cél (*telosz*), az erkölcsi ismeret eredetének problémájával szembesül. Miért igaz, hogy valami – mondjuk a fogyasztás – jó az embernek? Az erkölcsi ismeret eredetébe Brentano is belebonyolódott. Erről szóló könyve Ábrahám tusakodására emlékeztet az angyallal, csak míg utóbbi valamilyen eredményre jutott a birkózással, előbbi csupán visszazökkent a kiinduló helyzetbe. Brentano szerint az erkölcsi ismeret végső soron azért lenne transzcendens eredetű, mert logikailag nem tudja bebizonyítani róla, hogy nem az. Az erkölcsi ismeret eredetének kérdése voltaképpen mind a mai napig nem tisztázódott a filozófiában. Természetesen a marketingben sem tisztázódhat. És mivel a piacosító ideológusok adekvátnak tekintik az általuk képviselt értékeket, voltaképpen beteljesítik a Heidegger által panaszolt lételrejtési magatartást.

A piacosított mindennapok pedig rendkívül megsínylették ennek az alapkérdésnek az elrejtését. A közgazdasági értelemben vett elsajátítás erkölcsi oldalával ugyanis nem szoktak foglalkozni. Az elsajátítás, úgymond, a szükségletek kielégítésére szolgáló javak előállításának és elosztásának folyamata. Az elsajátítás voltaképpen csak addig irányulhatott a szükségletek kielégítésére, amíg nem alakult ki a gazdálkodás és a termelés. Amíg szükségleteit az ember vadászat és gyűjtögetés útján közvetlenül a természetből elégítette ki, addig az elsajátítás erkölcsi szempontból is kifogástalan volt. A forrás oldalról ugyanis éppen annyit – sőt, ínséges időkben inkább kevesebbet – vett el az ember, mint amennyi a szükséglete volt, a megszerzett javakból

pedig az egyenlő elosztás elve alapján mindenki részesült (az elsajátításban közvetlenül részt nem vevő sámánok sajátos funkciót töltek be, és számuk állandó volt, nem pedig növekvő, mint mainapság a harmadik és negyedik szektorbelieké). Abban a pillanatban, amikor az elsajátítási folyamatban megjelent a gazdálkodási elem, a gazdák felhalmozásra kezdtek törekedni, a forrás oldalról tehát már többet vettek el, mint amire közvetlenül szükségük volt, ugyanakkor az elosztás egyenlőtlené vált, és aki „nem gazdálkodott jól”, az akár éhen is halhatott, függetlenül attól, hogy makrogazdasági szinten esetleg élelmiszerfelesleg keletkezett. Ez az alapvető emberi jog ma is fennáll. Ma annak a Földnek, amely a picosítók szerint a fogyasztókért forog, csupán minden hatodik lakosa választhat a megtermelt fogyasztási javakból. A fennmaradó ötmilliárd ember helyzete a szűkös megélhetés és az éhínség között ingadozik.

Hogy az ember túllépett az egyedfenntartás biológiai szükségszerűségén, és gazdálkodni kezdve a többi lény, illetve maga a természet rovására kezdett működni, azt az egyesek szerint az igazolja, hogy megjelent az „erkölcsi minőség”. Valójában pedig éppen e mozzanat kapcsán tűnt el fokozatosan az erkölcsi minőség (miközben a történelem első ideológusai a helyébe állították az isteni transzcendenciát, mint mindennek a magyarázására átváltható általános egyenértékest). A Mario Vargas Llosa *A beszélő* regényében szereplő, ma is kőkorszaki szinten élő macsigenga indiánok nyelvében két alapvető fogalom, a „Taszurincsi”, mint jó és a „Kientibakori”, mint rossz köré rendeződnek a világ dolgai. „Taszurincsi” az isten, a nap, az ember, „Kientibakori” az ártó szellem, a betegség, a halál. Ez a beszédben úgy jelenik meg, mint például Nap-Taszurincsi. A civilizációs szűrőkön áteresztve – ha tetszik, a magasabb erkölcsi minőség szempontjából – meglehetősen primitívnek és leegyszerűsítőnek tűnik ez a megközelítés. Csakhogy itt igen nagy erővel jelentkezik az erkölcsi elem, és nem csak az derül ki, hogy mi a jó és mi a rossz. Az ember nem csak a társadalmi rendszerbe, de a felette és alatta álló minőségekkel egy csoportba tartozik, és pontosan tudja a helyét a természetben.

Az elsajátítás kialakulásával az antropomorf szintről felelmeskedő emberi szellem az erkölcsi és etikai gondolkozásban egyre tudományosabban képes állást foglalni jó és rossz kérdésében. De míg a szibériai erdőségeknél nyilván nem jó, ha kőolajjal áztatják el őket, és a sarki rókának sem válik a javára, ha megnyúzzák, hogy bunda lehessen belőle, a megvalósult „magasabb erkölcsi minőségtől” idegen gondolat az, hogy a természet fokozottabb kiaknázása magának a természetnek is a javára váljék, mint az is, hogy a természetet, és annak embertől különböző fajait ne csupán forrásnak, esetleg példának tekintse. Eszerint tehát az elsajátítás kiváltotta „fejlődés” kedvezményezettjeinek köre leszűkül az emberi lényekre, noha az ember már csak egy a természet fajai közt, és végtelenül parány magához a természet egészéhez viszonyítva! De nézzük az embert!

A természet gátlástalan kiaknázásának előfeltétele – a marketing tanításai szerint – a szükségletek kielégítésére való törekvés lenne. Ám a szükségletek hármasságából az igazán „effektív” szükséglet az élelem, mindaz, ami nem közvetlenül kapcsolódik a léthez, elengedhető – vagy gerjeszthető. A szükségletek kielégítésének mechanizmusa tehát egyben a szükségletek expanziójának mechanizmusa. Egyre több szükséglet kielégítése egyre szűkülő forrásokból. A legfőbb szükséglet a felhalmozás, amelynek célja maga a felhalmozás. Az elsajátításban a műszaki fejlődéssel fordított arányban egyre csökkenő mértékben van jelen a szükségletek kielégítésének mozzanata. Napjainkban mindinkább azt mondhatjuk, hogy az elsajátítás a – marketing által egyre fokozottabban – gerjesztett szükségletekre hivatkozó rablógazdálkodás, egyszerűen a természet kifosztása. Amennyiben az elsajátítás megfelel annak a jellegnek, amit a közgazdászok

tulajdonítanak neki, akkor végső soron csak kevesek – azaz a technostruktúra csúcsán álló kisebbség – szükségletének, tehát mind nagyobb pénz- és hatalomvágyának kielégítéséről van szó. Az elsajátítás megjelenése előtt a szükségletek kielégítése a lét alapfeltétele volt, a piacgazdaság korában a fogyasztás már magát a létet veszélyezteti.

Az embernek végső soron semmilyen joga nincs ahhoz, hogy magáénak tekintsen földdarabokat, kiaknázza a természeti kincseket, legyilkolja az állatokat, és elpusztítsa a környezetet. Még azzal sem védhető ez a jog, hogy az emberért lenne a világ, amikor évente tízmilliók halnak éhen és milliárdok nyomorognak. Különben is, az elsajátításnak milyen fejlett formája lenne szembeállítható a biológiai egyensúly mind súlyosabb megbontásával? Talán a szellemi elsajátítás? Kétségbevonhatatlanul hatalmas szellemi termékek születtek az emberi civilizáció története során. Ám mindezek jelentősége a természettel mint önmagában integráns egésszel szemben már nem határozható meg biztonsággal. Ezt támasztják alá Philip Whitfield gondolatai:

„Egy Boeing 747-es repülőgép, egy harmincemeletes irodaház vagy egy gyümölcslégy komplex struktúra, amely előre elkészített terv szerint, egyszerűbb alkotóelemekből épül fel. A 747-es tervrajza alapján számtalan egyforma Boeing készülhet; ugyanaz az irodaház bárhol újra felépíthető; a nyolc kromoszómán található genetikai tervet követve a megtermékenyített petesejt egy új, működőképes legyet hoz létre. A három szerkezet között egyetlen különbség van: a gyümölcslégy sokkal összetettebb szerkezet, mint az előző kettő.”

Az emberi alkotás értéke tehát meglehetősen esetleges a természet alkotta dolgokhoz viszonyítva. Emellett a természet egyszerű forrásként való értelmezésének, illetve az elosztási egyenlőtlenségek kialakításának egyéni képességekre való visszavezetése is helytelen lenne a tehetségképződés mechanizmusának meghatározatlansága folytán, és ezt a gondot csak elmélyíti a HUGO céljának esetleges megvalósítása, vagyis a teljes emberi génállomány bázisszekvenciáinak a meghatározása.

A gondolkodó emberiség számára a marketing és az érték antagonisztikus ellentmondása nyilvánvalóvá válhatna, ha a marketingstratégia nem helyezné a gondolkodás elé az ösztönzést.

„Az embereket a remény és a félelem nagy tettekre ösztökélheti, de a félelem és reménység tárgyának elég közelinek kell lennie ahhoz, hogy ez az ösztönzés csakugyan hatékony legyen... – írja Russell. – Részben ezért is alkalmazzák napjainkban olyan széles körben a hisztérikus propagandát... Az emberek nagy általánosságban tisztában vannak vele, hogy napi életüket sok olyan dolog is befolyásolja, amely a világ távoli részein történik, de arról már nincsenek elégséges ismereteik, vagy legfeljebb a szakértők egy kis csoportjának, pontosan mi is történik... Miért nem lehet rizst kapni? ... Ha azután azt hallják, hogy mindebben India a ludas, vagy a bürokrácia, vagy a kapitalista rendszer, vagy a szocialista állam, az emberek agyában tüstént felbukkan egy mitikus, megszemélyesített Sátán, akit könnyű gyűlölni. [...] Ezért lehetett például viszonylag sok németet meggyőzni arról az első világháború után – amikor a háború következményeitől szenvedtek –, hogy mindenről a zsidók tehetnek.”

És hiába mondja Rousseau: „Mérlegelésünk gyakran téves, ha az emberek beszédét a hatása alapján akarjuk megítélni.”

A marketingkommunikáció információközlése egyrészt hézagos, ami alapvetően lehetetlenné teszi a dolgok értékelését, másrészt konkrét piaci hatások elérését célzó pszichologizáltságában nem egyszerűen véleményformáló, de indoktrináló természetű.

Az anyagiak mellett – mint arról már szó volt – létezik egy másik, óriási propagandaértékű ösztönző is: „Nem csupán a »jó élet« a cél – szögezi le Molnár Tamás –, mint más társadalmak tartották, hanem a »siker«, amelyet a modern, atomizált társadalom definiál, ismer el, sorol be – vagy amitől megfoszt.”

A marketing törekvéseiben erkölcsi minőséget nem jelenít meg, illetve, ha igen, csupán negatív értelemben. A piacosítás célja a nyereségtömeg növelése, mely a fogyasztás fokozásával érhető el. Ezt legjobban úgy éri el, ha ideológiailag is alátámasztja a fogyasztást, és céljá emeli, miáltal alávaló módon elfedi a valóságot. Nem véletlen az erőteljes megfogalmazás. Nem holmi csínyről van csupán szó. A marketing olyan célt hangoztat, amelynek elérésére voltaképpen nem is törekszik. Kotler a következő mondatot idézi a General Motors egyik vezetőjétől: „Mi nem gépkocsikat csinálunk, hanem pénzt.” A profi „marketing team” megbeszélésein a legkevésbé hallhatni a „szükséglet” kifejezést, annál inkább az „eladhatóságot”, az „értékesítési stratégiát” és a „profitot”. Ugyanakkor a fogyasztói szükségletek kielégítését a termelés céljaként megjelölve a piacosítás egyrészt megfosztja a fogyasztást a méltóságától – hiszen az „igényes” fogyasztó olyan gyakorisággal cseréli le a bútorát, kocsiját, mint a pizsamáját –, másrészt meggátolja, hogy az emberek elgondolkodjanak a gazdasági valóságon, a hamis minőségek felmutatása tovább mélyíti az értékek válságát, s mindezek beláthatatlan következményekkel járnak magára az elsajátítási folyamatra is, melyből lassanként az lesz teljesen kivonva, ami életre hívta egykoron: az emberi értelem.

Délibáb

Miguel de Unamuno: A tragikus életérzés

– részlet –

Meglehet, hogy van, aki valamiképp betegesnek találja elmélkedéseimet. Betegesnek? De hát mi az, hogy betegség? És mi az, hogy egészség?

Talán éppen a betegség a legfontosabb feltétele annak, amit haladásnak hívunk, és talán maga a haladás is betegség.

Ki ne ismerné a Paradicsom mitikus tragédiáját? A Paradicsomban a tökéletes egészség és a tökéletes ártatlanság állapotában éltek az őszülein, és Jahve megengedte nekik, hogy egyenek az

élet fájáról, azt azonban megtiltotta, hogy a jó és a rossz tudásának fájáról egyenek. Ők azonban, amikor megkísértette őket a kígyó – Krisztus szerint az okosság példaképe –, megízlelték a tiltott gyümölcsöt, ettek a jó és a rossz tudásának fájáról; ezért aztán rájuk zúdult mindenféle betegség és a halál is, amely a betegségek betetőzése és végpontja; rájuk zúdult a munka és a haladás is. Mert a haladás – e legenda szerint – az eredendő bűnből származik. Az asszonynak, Évának – annak, aki a leginkább foglya a szerves és önfenntartó szükségleteknek – a kíváncsisága idézte elő a bukást, s a bukással a megváltást, amely aztán Isten útjára irányított bennünket, hogy így eljussunk Hozzá, és Benne létezzünk.

Elbeszéljem származásunk egyik lehetséges változatát? Ám legyen. Nos, ebben nem a szigorúan vett ember szerepel, hanem valamiféle gorilla, orangután, csimpánz vagy más hasonló; hidrokefál, vagy valami ilyesmi. Egy emberszabású majomnak született egyszer egy beteg kölyke; szigorúan állati vagy zoológiai szempontból volt beteg, igazán beteg, de ebből a betegségből nemcsak fogyatékoság származott, hanem – a fennmaradásért vívott harc szempontjából – előny is. Végül is fölegyenesedett, ő lett az egyetlen függőleges emlős: az ember. Felszabadult keze, már nem kellett rátámaszkodnia járáskor. Négy ujját már szembe tudta hajlítani a hüvelykujjával, megtanult megfogni tárgyakat, és szerszámokat is készített; igen, a kéz – mint köztudomású – az értelem nagy kovácsa. Ez a testtartás tette alkalmassá a tüdőt, a légcsövet, a gégét és a száját a hangképzésre, márpedig a szó: értelem. Ezenkívül a fej, a gondolat székhelye, jobban fejlődött, mert az új testtartás révén már függőlegesen, nagyobb súllyal nehezedhetett a törzsrre. De mert mindehhez arra is szükség volt, hogy a medence némely csontjai ellenállóbbak és vastagabbak legyenek, mint azoknál a fajoknál, melyeknél a törzs és a fej a négy végtagon nyugszik, a nő, aki a Genézis szerint a bukás okozója, keményebb csontok közül hozta világra immár nagyobb fejű csecsemőjét. Mert Jahve azzal büntette a vétkes nőt, hogy fájdalommal kell megszülnie a gyerekeit.

A gorilla, a csimpánz, az orangután és társaik alighanem valami nyomorult, beteg állatnak tartják az embert, amely még a halottait is elraktározza. Vajon miért teszi?

És nem lehetséges-e, hogy az első betegség, és az összes rákövetkező, a haladás legfontosabb eleme? Tegyük föl, hogy ízületi gyulladás fertőzi meg a vért, amelybe így hamu kerül, melléktermék, mert nem tökéletes az égési folyamat a szervezetben; és vajon nem lehetséges, hogy ez a tisztátalanság történetesen fölpezsdíti a vért? A vegytiszta víz ihatatlan. Vajon nem lehetséges, hogy – hasonlóképpen – az élettanilag tiszta vérrrel nem tud mit kezdeni a függőleges emlős agya, azé a lényé, amelynek a gondolkodásból kell megélnie?

Egyébként az orvostudomány története is arra tanít, hogy nem is annyira az a haladás, ha kiűzzük magunkból a kórokozó csírákat, vagy inkább magukat a betegségeket, hanem az, ha összebékítjük őket a szervezetünkkel, amely talán még gazdagabb is lesz, ha benne van a vérben a megennyhült betegség. Mi másért volna jó a védőoltás és mindenféle szérum? Mi másért volna jó az az ellenállóképeség, amely fokozatosan alakult ki az idők folyamán?

Ha tehát az egészség nem elvont fogalom lenne – szigorúan véve igenis az –, akkor azt mondhatnánk, hogy a makkegészséges ember már nem is ember, hanem okatlan állat. Okatlan, mert nincs semmi olyan betegsége, amely fölhevíthetné az agyát. Nos, ez az igazi betegség, a tragikus betegség: ha a megismerés kedvéért vágyunk a megismerésre, pusztán azért, hogy ehessünk a jó és a rossz tudásának fájáról. „Minden ember természettől fogva megismerésre törekszik” – így kezdi Arisztotelész a *Metafizikát*, és azóta ezerszer és ezerszer elismélték, hogy a

kíváncsiság, vagyis a tudásvágy, ami a Genézis szerint ősanányánkat rávette az eredendő bűnre, a tudomány kezdete.

Csakhogy most mindjárt meg kell különböztetni az olyan tudásvágyat vagy tudásszomjat, amely első látásra is szembetűnően nem más, mint magának a megismerésnek a kedvéért való megismerés szeretete – vagyis az a kíváncsóság, hogy megízleljük a tudás fájának gyümölcsét –, attól a megismeréstől, amely az élethez szükséges. Ugyanis az utóbbi, melynek révén közvetlen és azonnali ismeretet szerzünk, s amelyet bizonyos értelemben – ha nem tűnne ellentmondásnak – öntudatlan megismerésnek lehetne hívni, közös az emberben és az állatban, ezzel szemben éppen a gondolkodó megismerés, magának a megismerésnek a tudata, ami megkülönböztet bennünket az állatoktól.

Sokat vitatkoztak és ezután is sokat vitatkoznak még a megismerés eredetéről, hisz arra való a világ, hogy vitatkozzanak róla az emberek; de most későbbre hagyva mindazt, ami ebből a lét legvégső kérdéseinek megismerésével kapcsolatos, annyi vitathatatlan és bizonyos, hogy a dolgok látszólagos rendjében, az olyan lények életében, akik – tetteikből legalábbis úgy tűnik – valamiféle többé-kevésbé ködös megismerési vagy észlelési képességgel vannak megáldva, a megismerés láthatóan az életösztönnel és az életben maradáshoz szükséges mindennapi kenyér megszerzésével van összefüggésben. A létezésnek abból a lényegéből következik mindez, amely Spinoza szerint nem más, mint az a törekvés, hogy az élet a lehető legtovább tartson. Úgy is mondhatjuk, már-már a durvaságot súroló meghatározással élve, hogy az agy – ami a működését illeti – a gyomortól függ. Azokban a lényekben, amelyek az élők rangsorának legalján vannak, az akaratlagosság jeleit mutató cselekedetek, amelyek – úgy tűnik – egy többé-kevésbé világos tudathoz kapcsolódnak, mindig a cselekedetet végrehajtó lény fennmaradására irányulnak.

Ez tehát a megismerés történetinek nevezhető eredete, bármi más is az eredete más tekintetben. Az észlelésre képesnek tűnő lények azért észlelnek, hogy élhessenek, és csak annyit észlelnek, amennyi ahhoz kell nekik, hogy élhessenek. De talán az történt, hogy az egyre halmozódó ismeretek, melyek eleinte hasznosak voltak, majd haszontalanná váltak, végül olyan kinccsé gyarapodtak, amely jóval több annál, ami az élethez szükséges.

Először van tehát az élethez szükséges megismerés, ebből fejlődik ki egy másik, amelyet fényűző vagy bővelkedő megismerésnek nevezhetnénk, olyan megismerésnek, amely egy napon új szükségletet teremthet. A kíváncsóság, az a bizonyos velünk született megismerési vágy csak akkor ébred föl és csak akkor működik, ha az életet lehetővé tevő megismerés szükséglete már ki van elégítve; és bár ez fajunk mostani helyzetében nem így történik, hanem úgy, hogy a kíváncsóság felülmúlja a szükségletet és a tudás az éhséget, mégis az az alaptény, hogy a kíváncsóság az életet lehetővé tevő megismerés szükségletéből sarjadt ki, és ez az a ballaszt, az a durva anyag, amelyet a tudomány hurcol magában; és mert az élet szükségletei, miközben a megismerésért való megismerésre, az igazságért való igazság megismerésére törekednek, arra kényszerítik, arra szorítják rá a tudományt, hogy az ő szolgálatukba, e szükségletek szolgálatába álljon, az emberek pedig – miközben azt hiszik, hogy önmagáért keresik az igazságot – valójában az életet keresik az igazságban. A tudomány válfajait az emberi szükségletek válfajai határozzák meg, és a tudósok – akár akarják, akár nem, tudatosan vagy sem – a hatalmasok szolgálatában szoktak dolgozni, vagy a nép szolgálatában, mert a nép a vágyai igazolását várja tőlük.

De csakugyan ballaszt, csakugyan durva anyag ez a tudományban? Nem inkább a tudomány megváltásának egyik legbenső forrása? Mindenesetre tény, hogy létezik, és ostobaság volna az éle

velejárói ellen lázadozni.

A megismerés az életnek mint szükségletnek a szolgálatában áll, mégpedig elsődlegesen a személyes létfenntartás ösztönének szolgálatában. És ez a szükséglet és ez az ösztön hozta létre az emberben a megismerés szerveit, ez ruházta föl őket a képességeikkel. Az ember azt látja, hallja, tapintja, ízleli és szagolja, ami ahhoz kell látnia, hallania, tapintania, ízlelnie és szagolnia, hogy fenntartsa az életét; ha ezek közül az érzékek közül valamelyik meggyöngül vagy elvész, akkor megnőnek az embert körülvevő veszélyek, és a mai társadalomban csupán azért nem nőnek meg olyan nagyon, mert mások látnak, hallanak, tapintanak, ízlelnek vagy szagolnak az emberért. A vak egymagában, vakvezető nélkül, nem sokáig élhetne. A társadalom tehát egy további érzék: valóságos közösségi érzék.

Más szóval az ember – mint elszigetelt egyén – csak annyit lát, hall, tapint, ízlel és szagol, amennyi ahhoz szükséges, hogy éljen és fennmaradjon. Az infravörös alatt és az ultrabolya fölött talán azért nem érzékeli a színeket, mert a többi is elegendő a fennmaradásához. És maguk az érzékek csupán egyszerűsítő eszközök, amelyek mindazt kiküszöbölik az objektív valóságból, amit ahhoz nem szükséges megismerniük, hogy életük fenntartására használhassák a tárgyakat. A teljes sötétségben az állat – ha nem pusztul el – végül megvakul. Az élősködőknek, melyek egy másik állat bensejében élnek a másik állatban kiválasztott tápláló nedvekből, már sem látniuk, sem hallaniuk nem kell: nem is látnak, nem is hallanak, valamiféle erszénnyé válnak, hozzánőnek ahhoz a lényhez, amelyből élnek. Az ilyen élősködők számára aligha létezik a látás világa, a hangok világa. Elég, ha azok a lények látnak és hallanak, amelyek a bensejükben táplálják őket.

A megismerés tehát elsősorban az önfenntartási ösztönt szolgálja, vagyis azt, ami – Spinozával szólva – a lény lényege. Vagyis az önfenntartási ösztön teszi érzékelhetővé számunkra a világ valóságát és igazságát, mert ez az ösztön ragadja ki és határolja el a számunkra létezőt a lehetséges kifürkészhetetlen és korlátlan mezejétől. Mindaz létezik hát a számunkra, amit – így vagy úgy – ahhoz kell megismernünk, hogy létezhessünk; az objektív létezés, a mi megismerésünk szerint, olyasvalami, ami a saját személyes létezésünktől függ. És senki sem tagadhatja, hogy a valóságnak lehetnek, sőt talán vannak is – legalábbis ma – általunk ismeretlen, sőt talán megismerhetetlen oldalai, melyeket azért nem ismerünk, mert nem szükségesek saját pillanatnyi létezésünk fenntartásához.

Csakhogy az ember nem egyedül él, nem elszigetelt egyén, hanem a társadalom tagja; de azért nem kevés igazság van abban, hogy az egyén, mint atom, pusztán elvonatkoztatás. Hát persze: atom a világegyetemen kívül, ez éppolyan elvonatkoztatás, mint a világegyetem – atomoktól függetlenül. Az egyén az önfenntartó ösztöne segítségével marad fenn, a társadalom is az egyén megmaradási ösztönének köszönheti fennmaradását. És ebből az ösztönből, jobban mondva, a társadalomból, sarjad ki az értelem.

Az úgynevezett értelem, a felfogó és gondolkodó megismerés, ami az ember megkülönböztető jegye: társadalmi termék.

Talán a nyelvből származik. Azért gondolkodunk tagoltan, vagyis tudatosan, mert a nyelv is tagolt; a nyelv, amely azért alakult ki, mert át kellett adnunk a gondolatainkat az embertársainknak. Gondolkodni annyi, mint önmagunkkal beszélni, és mindannyian azért beszélünk önmagunkkal, mert már másokkal is kellett beszélnünk; mert gyakran megesik a mindennapi életben, hogy rálel valaki egy gondolatra, amelyet régóta keresett, sikerül formába

öntenie, vagyis megszereznie, kiragadnia a homályos észlelések ködéből, igyekszik, hogy másoknak is megjelenítse, és el is éri a céljai. A gondolkodás belső nyelv, és a belső nyelv a külsőből keletkezik. Az értelem tehát társadalmi és közös. Mindjárt meglátjuk, hogy mi minden következik ebből.

Ha létezik egy valóság, amely – már amit ismerünk belőle – a személyes létfenntartás ösztönének, a létfenntartási ösztönt szolgáló érzékeknek a műve, akkor nem szükséges-e vajon, hogy legyen egy másik, nem kevésbé valóságos valóság is, amely – már amit ismerünk belőle – a faj örök fenntartásának ösztönéből keletkezett és a fajt szolgálja? A fennmaradási ösztön, az éhség az emberi egyed talpköve; az örökös fennmaradás ösztöne – vagyis a szerelem eredendő és élettani formája – az emberi társadalom alapzata. Ahogy az ember ismeri, amit ismernie kell az önfenntartásához, a társadalom, vagyis az ember, mint társadalmi lény is ismeri, amit ismernie kell a fennmaradásához.

Létezik egy világ, az érzékelhető világ, amely az éhség terméke, és létezik egy másik világ, az eszményi, amely a szerelem műve. És ahogy vannak olyan érzékek, amelyek az érzékelhető világ megismerését szolgálják, éppúgy olyan érzékek is vannak – ezek persze ma még jórészt szunnyadnak, mert a társadalmi tudat is még épp csak hogy ébrednek –, amelyek az eszményi világ megismerését szolgálják. És ugyan miért épp a szerelemnek, az örök megmaradás ösztönének a műveitől vitatnánk el az objektív valóságot, ha az éhség, az önfenntartási ösztön műveire bizvást ráruházzuk ugyanezt az objektív valóságot. Hisz ha azt mondják, hogy az utóbbi, másfajta termékek pusztán a képzeletünk szüleményei, amelyeknek nincs objektív értékük, akkor nem lehet-e vajon azt is mondani, hogy az előbbiek pedig nem egyebek, mint érzékeink szüleményei? Ki mondhatná ki, hogy nem létezik láthatatlan és tapinthatatlan világ, melyet csak egy benső érzék, az örök megmaradást szolgáló érzék észlel?

Az emberi társadalomnak, mint társadalomnak, vannak olyan érzékei, melyekkel az egyén társadalom híján nem rendelkezne, és ugyanígy ez az egyén, az ember, aki egyúttal valamiféle társadalom is, olyan érzékekkel is rendelkezik, melyek az őt alkotó sejtekből hiányoznak. A hallószerv vak sejtszövet tudatukkal aligha értesültek a látható világ létezéséről, és ha beszélnének nekik róla, akkor talán azt hinnék, hogy csupán a látószerv süket sejtszövetek koholmánya; ezek a sejtek pedig minden bizonnyal a hangok világát vélnék illúzióknak, a vak sejtszövet koholmányának.

Emlegettük már az élősködőket, amelyek felsőbbrendű állatok bensejében élnek, az ezek által elkészített nedvekkel táplálkoznak, sem látásra, sem hallásra nincs szükségük, így hát sem a látható, sem a hallható világ nem létezik a számukra. És ha volna valamiféle tudatuk, és ráébrednének, hogy az a lény, amelyből élnek, egy másik világban hisz, talán azt gondolnák, hogy az a világ pusztán a képzelet szeszélye. Ugyanígy társadalmi élősködők is vannak, akik megkapják a társadalomtól, amelyben élnek, erkölcsi magatartásuk indítékait, de tagadják, hogy hinni kell Istenben és egy másik életben a jó, elviselhető magatartás, az elviselhető élet megalapozásához; tagadhatják, hiszen a társadalom már elkészítette nekik azokat a szellemi nedveket, amelyekből élnek. Az egyén képes elviselni az életet, mi több, jól, sőt hősiiesen élhet, pedig egyáltalán nem hisz a lélek halhatatlanságában, sem Istenben, csak hogy az ilyen kisember szellemi élősködő. Amit becsületérzésnek nevezünk, az még a nem keresztényekben is keresztény termék. Még tovább megyek: ha valakiben az egyistenhit tiszta étellel és emelkedett erkölccsel párosul, akkor nem annyira az Istenben való hittől lesz ő jó, hanem inkább az ő jó lény – Istennek hála – teszi

lehetővé, hogy higgyen Őbenne. A jóság a szellemi tisztánlátás legjobb forrása.

Azt sem hagyom figyelmen kívül, hogy bárki azt mondhatja: metafora az egész; metafora, hogy az ember alkotja az érzékelhető világot, a szerelem pedig az eszményit, s az is metafora, amit a hallószerv vak és a látószerv süket sejtjeiről, s amit a szellemi élősködőkről stb. mondtam. Igaz, és nem is óhajtok mást, csak metaforákat kigondolni. Mert az a bizonyos társadalmi érzék, amely a szerelem szülötte, a nyelvnek, az értelemnek és annak az eszményi világnak a forrása, amely magából a társadalmi érzékből támad, lényegében nem más, mint az, amit fantáziának és képzeletnek hívunk. A fantáziából sarjad ki az ész. És ha olyan képességnek tekintjük a fantáziát, amellyel szeszélyes képeket festünk, akkor fölteszem a kérdést, hogy mi az a szeszély, és azt mondom, hogy akárhányszor az érzékek és az értelem is tévednek. Látnunk kell hát, hogy a képzelet, ez a legbensőségesebb, mindent megszemélyesítő társadalmi képesség – ha az örök megmaradás ösztönének szolgálatába van állítva –, ez az, ami föltárja előttünk a lélek halhatatlanságát és Istent, s ily módon Isten is társadalmi termék lesz.

De erről majd később.

Most arról beszéljünk, hogy miért is filozofál az ember, vagyis hogy miért kutatja a dolgok legelső kezdeteit és legvégső céljait? Mi végre keressük a pártatlan igazságot? Hát igen: mert ezt minden ember a természeténél fogva ismerni akarja; jó, jó, de: mi végre?

A filozófusok elméleti vagy eszmei kiindulópontot keresnek emberi munkájukhoz, a filozofáláshoz; arról azonban meg szoktak feledkezni, hogy gyakorlati és valóságos kiindulópontot, célt is keressenek hozzá. Mi a céljuk azzal, hogy filozófiát alkotnak, gondolkodnak róla és a magukhoz hasonlók elé tárják a gondolataikat? Mit kutat a filozófus vele és általa? Az igazságot magáért az igazságért? Az igazságot, hogy az határozza meg a viselkedésünket, és hogy aszerint alakítsuk ki a szellemi magatartásunkat, amelyet az élet és a világegyetem iránt tanúsítunk?

A filozófia különböző filozófusok emberi terméke, és minden filozófus egy-egy hús-vér ember, aki másokhoz, hozzá hasonló hús-vér emberekhez fordul a filozófiájával. És akár akarja, akár nem, nem csupán értelemmel, hanem akarattal, érzelemmel, hússal, vérrel, teljes lélekkel és teljes testtel filozofál. Az ember filozofál.

Itt nem akarok az énnel előhozakodni, s azt mondani, hogy amikor filozofálok, én filozofálok, nem pedig az ember. Éspedig azért nem, hogy össze ne keverjük ezt a konkrét, körülhatárolt, hús-vér ént, amely fogfájástól szenved, és nem tartja elviselhetőnek az olyan életet, amelynek végén a halál a személyes tudat megsemmisülésével jár, szóval, hogy ne keverjük össze ezt a másik, a csempészáru, a nagybetűs Énnel, az elméleti Énnel, amelyet Fichte [Johann Gottlieb Fichte (1762–1814), klasszikus német filozófus – a szerk.] honosított meg a filozófiában, sem pedig a Max Stirner [német filozófus (1806–1856), az anarchizmus előfutára – a szerk.] megalkotta Egyetlennel, amely nem kevésbé elméleti. Jobb hát, ha azt mondjuk: mi. De térben körülhatárolt mi.

Tudás a tudásért! Igazság az igazságért! De hisz ez embertelen! És ha azt mondjuk, hogy az elméleti filozófia a gyakorlatra irányul, az igazság a jóra, a tudomány pedig az erkölcsre, akkor én kérdezem: és mire való a jó? Talán bizony öncél? Csupán az jó, ami hozzájárul a tudat megmaradásához, állandósulásához és gazdagodásához. A jó az emberre irányul, az emberekből álló emberi társadalom fenntartására és tökéletesítésére. És ez a társalom mire való? „Úgy

cselekedj, hogy a tetteid minden embernek mércéül szolgálhassanak” – mondja Kant. Rendben van, de végre? Valami célt kell keresni.

Minden filozófia kiindulópontjában, valódi, gyakorlati – nem pedig elméleti – kiindulópontjában van egy mi végett. A filozófusnak egy kissé több célja van a filozofálással, mint maga a filozofálás. „Az élet előbb való, mint a bölcsekedés” – mondja az ókori latin szállóige, és a filozófusnak – aki először is ember és csak azután filozófus – élnie kell, hogy filozofálhasson, valójában azonban azért filozofál, hogy élhessen. És csakugyan vagy azért filozofál, hogy beletörődjön az életbe, vagy azért, hogy valamiféle célt keressen hozzá, vagy azért, hogy szórakozzon és feledje a kínokat, de az is lehet, hogy sportból és játékból. Az utóbbira jó példa az athéni Szókratész, ez a szörnyű ironikus, akiről ezt írja Xenophón az *Emlékiratában*: úgy tanította a művészeteket Theódotának, a kurtizánnak, hogy az segítségükkel szeretőket csábíthasson a házába, sőt a nő föl is kérte Szókratészt, hogy legyen a vadásztársa, egyszóval a kerítője. És csakugyan: nemritkán megesik, hogy a filozófia a kerítés – igaz, szellemi kerítés – művészetévé válik. Máskor meg gondúzó mákonnyá.

Találomra fölveszek egy metafizikai könyvet, amely épp a kezem ügyében van. *Time and Space. A Metaphysical Essay*; [Idő és tér, metafizikai esszé – a szerk.] Shadworth H. Hodgson műve; fölütöm, és ezt olvasom az első fejezetének ötödik bekezdésében: „A metafizika tulajdonképpen nem tudomány, hanem filozófia; vagyis olyan tudomány, amelynek önmagában, a metafizikát művelők szellemének jutalmazásában és művelésében van a célja; nincs hát olyan külső célja, mint például egy művészet megalapozása az élet jobbítása végett.” Vizsgáljuk csak meg ezt. Mindjárt azt látjuk, hogy a metafizika tulajdonképpen nem tudomány, „vagyis” olyan tudomány, amelynek célja stb. És ennek a tudománynak – amely tulajdonképpen nem tudomány – önmagában van a célja, a metafizikát művelők szellemének jutalmazásában és pallérozásában. Akkor hát miben maradunk? Önmagában van-e a célja, vagy pedig abban, hogy jutalmazza és pallérozza a vele foglalkozók szellemét? Vagy-vagy! Hodgson nyomban hozzáteszi, hogy a metafizikának nincs semmiféle külső célja, nem célja olyan művészet megalapozása, amely elősegíti az élet jobbítását. Hát a metafizikát művelő ember szellemének jutalmazási nem része az illető jó közérzetének? Tanulmányozza csak az olvasó az angol metafizikusnak ezt a bekezdését, és nyilatkozzon róla, hogy nincs-e át- meg átszöve ellentmondásokkal ez a pár sor?

Ez az ellentmondás kikerülhetetlen, amikor emberi szempontból akarjuk megragadni egy olyan tudomány, egy olyan megismerés mibenlétét, amelynek önmagában van a végcélja; vagyis amikor a puszta megismerés kedvéért való megismerésről van szó, az önmagáért való igazság megragadásáról. A tudomány csupán a személyes tudatban, a személyes tudat által létezik, az asztronómia vagy a matematika valósága nem egyéb, mint az az ismeret, amit azok fogadnak be elméjükbe, akik e két tudományt tanulják és művelik. És ha egy napon megszűnik a Földön minden személyes tudat, ha egy napon folytatódik a semmi, vagyis az emberi szellemet létrehozó tudat abszolút hiánya, és nincs többé olyan elme, amely alkalmazni tudná a felhalmozott tudományt, akkor mire való mindez? Nem szabad hát szem elől téveszteni, hogy a lélek személyes halhatatlanságának problémájában az egész emberi faj jövője benne foglaltatik.

A sorozatos ellentmondások, melyekbe az angol szerző belegabalyodik, amikor meg akarja magyarázni nekünk egy olyan tudomány mibenlétét, amelynek célja önmagában van, könnyen érthetővé válnak, ha arra gondolunk, hogy egy bizonyos angolról van szó, aki mindenekelőtt ember. Meglehet, hogy egy német szaktudós, egy filozófus, aki csakugyan a filozófiára

szakosodott és eltemetkezett benne – s előzőleg kiölte magából az embert –, jobban meg tudja magyarázni, hogy mi is az olyan tudomány, amelynek célja önmagában van, és hogy mi az a megismerésért való megismerés.

Vegyük szemügyre, mondjuk, Spinozát, az embert, ezt a bizonyos portugál zsidót, akit Hollandiába száműztek; olvassák csak el az *Etikáját*, úgy, amint van, ezt az elkeseredett, elégikus költeményt, és mondják meg nekem, hogy nem hallik-e ki a próféták zsoltárainak gyászos visszhangja a tömören és látszólag higgadtan, mértani szabályossággal kifejtett tételek mögül? Nos, ez nem a beletörődés, hanem az elkeseredés filozófiája. És amikor azt írta a IV. rész XLVII. tételében, hogy a minden tekintetben szabad ember kevesebbet gondol a halálra, és bölcsessége nem a halálról, hanem az emberi életről való elmélkedésben nyilvánul meg, annak érezte magát, aminek mi mindnyájan: rabszolgának; és a halálra gondolt, és hogy szabaduljon a halál gondolatától, ezt írta; persze hiába. Nyilván akkor sem érezte át, hogy mit ír, amikor az V. rész XLII. tételét írta, amely szerint „a boldogság nem az erény jutalma, hanem maga az erény”. Nos, hát épp ezért szoktak filozofálni az emberek: hogy sikertelenül győzködjenek önmagukkal. És nem kevés filozófiának ez az igazi benső kiindulópontja: a filozófus meg akarja győzni magát, vagyis erőszakot akar tenni tulajdon emberi természetén.

„Honnan jövök én és honnan jön a világ, amelyben élek, és amelyből élek? Hová megyek, és hová megy, ami körülvesz? Mit jelent mindez?” Ezeket a kérdéseket teszi föl az ember, mihelyt megszabadul attól az elállatiasító szükséglettől, hogy anyagi értelemben fenntartsa magát. És ha jól meggondoljuk, azt látjuk, hogy ezek mögött a kérdések mögött nem annyira egy „miért” megismerésének a vágya leledzik, inkább egy „mi végett” megismeréséé; nem az okot, hanem a célt óhajtjuk megismerni. Ismeretes, hogy miként határozta meg a filozófiát Cicero: „az isteni és az emberi tudománya, valamint az okoké, amelyekben az isteni és az emberi tükröződik”, csak hogy ezek az okok valójában célok a mi számunkra. És a Legfőbb Ok, Isten, ugyan mi más volna, mint a Legfőbb Cél? Csupán a „mi végett” vonatkozásában érdekel minket a „mi miatt”; csak azért akarjuk tudni, hogy honnan jövünk, hogy alaposabban megvizsgálhassuk, hogy hová megyünk.

Ez a cicerói, sztoikus meghatározás megtalálható a katolikus egyház által szentté avatott, rettenetes intellektualista Alexandriai Kelemen [Titus Flavius Clemens (150–219 k.), keresztény egyházatya. Főműve a Sztrómata (Szőnyegek) címe egy késő ókori, laza szövésű irodalmi műfajra utal – a szerk.] *Sztrómái* közül az elsőben, az V. fejezetben. Csak hogy ugyanez a keresztény filozófus – ha egyáltalán keresztény – negyedik *Sztrómájának* XXII. fejezetében azt mondja, hogy a gnosztikusnak, vagyis az intellektuálisnak be kell érnie a megismeréssel, a gnószisszal, majd hozzáteszi: „És merem mondani, hogy aki magát az isteni tudományt választja a megismerés útjára, az sem azért választja azt, mert üdvözülni akar; a szellemi erőfeszítésből – a gyakorlás révén – szakadatlan szellemi erőfeszítés lesz, a szakadatlan szellemi erőfeszítés pedig, amely a folyton elegyedés útján a gondolkodó lényegévé és örök szemlélődésévé válik, eleven szubsztanciává lesz; és ha valakinek módja volna, hogy megkérdezhesse az intellektuálist, hogy mit kíván inkább, Isten megismerését vagy az örök üdvösséget, és ez a két dolog elválasztható volna egymástól, bár valójában a kettő egy és ugyanaz, akkor habozás nélkül Isten megismerését választaná.” Ő maga Isten, akit úgy vágyunk örökkön szeretni és birtokolni, Ő szabadítson meg bennünket ettől a kelemen-i gnoszticizmustól, vagy, ha úgy tetszik, intellektualizmustól!

De vajon miért akarom tudni, hogy honnan jövök és hová megyek, hogy honnan jön és hová

tart mindaz, ami körülvesz, hogy mit jelent mindez? Azért, mert nem akarok mindenestül meghalni, és tudni akarom, hogy végleg meg kell-e halnom vagy sem. És ha nem halok meg, akkor mi lesz velem; és ha meghalok, akkor semminek sincs értelme. Nos, három megoldás van: a) vagy tudom, hogy mindenestül meghalok, és akkor gyógyíthatatlan az elkeseredésem, vagy b) tudom, hogy nem halok meg mindenestül s akkor ebbe beletörődöm, vagy c) sem ezt, sem azt nem tudhatom, s akkor következik be az elkeseredés a beletörődésben vagy az utóbbi az előbbiben: vagy az elkeseredett beletörődés, vagy a beletörődő elkeseredés és – a harc.

„Az a legjobb – mondhatja valamelyik olvasó –, ha nem foglalkozunk azzal, amit nem lehet megismerni.” Hát lehetséges ez? Gyönyörű költeményében, *Az ókori bölcsben* így írt Tennyson: „Nem bizonyíthatod a kimondhatatlant, ó, fiam, még a világot se bizonyíthatod, pedig benne mozogsz; nem bizonyíthatod, hogy csupán test vagy, s azt sem, hogy csak lélek; azt sem, hogy mindkettő egyszerre; nem bizonyíthatod, hogy halhatatlan vagy, de azt se, hogy halandó; igen, lám, nem bizonyíthatod, hogy én, aki veled beszélek, nem te vagy-e, csak éppen önmagaddal beszélsz, mert semmit, ami bizonyításra méltó, nem lehet bizonyítani, de még cáfolni sem, ezért hát légy óvatos, fogózkodj mindig a kétely legnaposabb falába, is kapaszkodj a Hit után, a Hit formáin túl!” Igen, úgy van talán, ahogy a bölcs mondja: semmit, ami bizonyításra méltó, nem lehet bizonyítani, de még cáfolni sem, de vajon elfojthatjuk-e azt az ösztönt, amely arra ösztökéli az embert, hogy akarjon megismerni, és főleg azt akarja megismerni, ami az élethez, az örök élethez vezet? Az örök élethez, nem pedig – ahogy az alexandriai gnosztikus mondta – az örök megismeréshez. Mert más dolog élni, és más dolog megismerni, s, amint meglátjuk, talán van köztük egy olyan ellentét, amelyet így fogalmazhatunk meg, hogy minden, ami életszerű, az észellenes – nem csupán ésszerűtlen –, és minden ésszerű életellenes. És ez a tragikus életérzés alapja.

A betegség mint metafora

„A betegség az élet sötét oldala, a kínosabbik; a terhesebb állampolgárság – írja Susan Sontag *A betegség mint metafora* című esszéjében. – Ugyanis minden ember kettős állampolgársággal születik, egyaránt polgára az egészség és a betegség birodalmának. Bár mindannyian szívesebben használjuk az egészség útlevelet, előbb-utóbb valamennyien rákényszerülünk, hogy ha rövid időre is, de átlépünk a másik királyság állampolgárának szerepébe.”

A betegség azonban a hozzátapasztott előítéleteknek köszönhetően a kórisméből, illetve az anamnézisből nem levezethető jelentésváltozásokat kap. Az olyan betegség, amelyet titok homálya fed, és amely kóros rettegést kelt morálisan, sőt a szó szoros értelmében is, fertőzővé válik. Ezért a rákban szenvedő emberek egyszer csak azon veszik észre magukat, hogy rokonaik és barátaik kerülnek őket, mintha a rák a tbc-hez hasonlóan ragályos volna. Mindaddig, amíg e betegségről mint gonosz, legyőzhetetlen ragadozóról és nem mint közönséges betegségről

beszélünk, a legtöbb rákos ember lelkileg belepusztul, ha megtudja, miben szenved. A megoldás korántsem a baj eltitkolása, hanem a betegség fogalmának módosítása és mitikus jelentésétől való megfosztása. A tbc mitológiájában a betegséget általában kedélyes érzelmek kísérik, s ezek váltják ki a rohamokat, a rák mitológiájában ellenben az érzelmek elfojtása okozza a betegséget.

Azt, hogy a betegség mennyire érdekes jelenség, legmerészebben és legellentmondásosabban Nietzsche fogalmazta meg mindenekelőtt *A hatalom akarása* című művében. Bár Nietzsche ritkán nevezi nevükön a betegségeket, az egyéni gyengeség és a kultúra elfáradásának, dekadenciájának kapcsolatáról szóló megállapításai felhasználják és ki is bővítik a tbc-vel kapcsolatos közhelyeket. 1924-ben, Kafka halálának évében jelent meg. *A varázshegy*, amelynek iróniája társadalomkritikai célzatú, ám Thomas Mann sem képes megkerülni a mítoszt: a polgár lelkét a tbc kifinomítja. Ezzel ellentétben a rákbetegséget eddig még senki nem övezte dicsfényvel öveznie, bár a rák több olyan metaforikus szerepet felvett, amit a XIX. században a tbc töltött be. A XX. században az elmebaj lett az a visszataszító s szívszaggató betegség, amely az átlagon felüli érzékenység mutatója, a „mély” érzelmek és a kritikai” elégedetlenség kifejezője.

Az antikvitásban a betegséget legtöbbször isten büntetésének tartották. Az ítélet vagy egy egész közösséget sújtott (például a pestis az *Iliász* I. könyvében, amit Apollón bocsát az akhájakra, hogy megbüntesse őket, amiért Agamemnón megszöktette Khrüszész leányát; vagy a pestis az *Oidipusz királyban*, amely a bűnös királyi sarj vérfertőző jelenléte miatt sújtja Thébát); vagy egyetlen személyt (gondoljunk a Philoktétész lábán bűzlő sebre).

„A betegség régi elméletét a beteg jelleme csak attól fogva érdekelte, hogy a betegség fellépett. Mint minden kiélezett helyzet, a rettegett betegség is felszínre hozza az ember legszebb és legcsúfabb tulajdonságait. A járványokról szóló beszámolók általában azt írják le, hogy a kór miképp rombolja szét az ember jellemét. Minél kevésbé tételezi fel a krónikás, hogy a betegség a bűneinkért való bűnhődés, annál valószínűbb, hogy beszámolója a betegség terjedésével láthatóvá váló morális értékvesztéséről fog szólni. Még ha a betegséget nem tartjuk is a közösség felett mondott ítéletnek, utólag mindig elkerülhetetlenül azzá válik, hiszen kérlelhetetlenül megindítja az erkölcs és a viselkedésmódok pusztulását. [...] Tán kevésbé tűnik moralizálónak, ha a betegséget nem az objektív emberi morálra szabott büntetésnek tekintjük, hanem az emberi benső kifejeződését látjuk benne. De rá kell jönnünk, hogy ez a nézet szintén moralizál, tán még az előzőnél is inkább, és a bűnhődés motívumát is magán viseli. A modern betegségek (régebben a tbc, ma a rák) már nem csupán a jellem kifejezői, mint a romantikában; az elmélet kibővült, és azt állítja, hogy a jellem vált a betegség okozójává, mert nem talált magának más megnyilatkozási formát.”

„A beteg ember maga teremti betegségét – írja Groddeck ő a betegség okozója, ne is keresünk másikat.” A „külső kórokozók” listáján első helyen szerepelnek a „bacilusok”, majd ezeket követi a „megfázás, a túlzott evés és ivás, a munka és az egyéb tényezők”. Groddeck szerint az orvosok „azért nem veszik célba a valódi, belső kórokozókat, és azért szállnak szembe szívesebben a külső okokkal (a megelőző védekezés, a fertőtlenítés stb. eszközeivel)”, mert „egyikünk sem néz szívesen magába”.

A fertőző betegségekkel gyakran jelenítették meg a társadalmi zűrzavart. Az angol nyelvben ; *pestilent* („dögletes”) szó a *pestilence* („dögvész, bubópestis”) szóból származik, és az Oxford-szótár szerint átvitt értelemben „a vallásra, erkölcsi és közbékére káros” dolgot jelenti (1513); a *pestilential* („dögvészes”) szó pedig „erkölcsileg káros és romboló” dolgot (1531). A gonoszság fogalma a betegségre vetítve jelenik meg. Es a jelentéssel kibővített betegség képe rávetül az egész világra.

Freudnak a lelki hiánygazdálkodásra vonatkozó elméletéhez hasonlóan a tbc körül a XIX. században keletkezett elképzelések a kapitalista felhalmozás nyelvi fordulatait visszhangozzák. Az ember energiája korlátozott, és ezt megfelelő módon kell felhasználni. A XIX. századi angol argóban még az „elkölteni”, „elpazarolni” jelentésű *spend* jelentette az orgazmust, nem pedig mint ma, a „jönni” jelentésű *come*. Az energia a meggondolatlan költekezésben kimerülhet, elfogyhat, elhasználódhat, mint a bankbetét. A test magát kezdi „elemészteni”, a beteg „elpusztul”.

„A betegségmetaforák egyre virulensebbé, abszurdabbá és demagógabbá váltak. Emellett bármely ellenszenves helyzetet szívesen nevezünk betegesnek. A betegség, amelyet éppúgy tarthatnánk a természet részének, mint az egészséget, minden »természetidegen« jelenség szinonimájává vált. Victor Hugo így ír *A nyomorultak*-ban: »A szerzetesség, amilyen Spanyolországban volt és amilyen Tibetben, a civilizációra nézve valóságos sorvadás. Menthetetlenül megfojtja az életet. Egyszerűen irtja a népet. A kolostorba zárkózás: megférfiatlanítás. Ostora volt Európának.« [...] Gramsci, 1916-ban írt, *Szocializmus és kultúra* című cikkében kijelenti: »Fel kell hagynunk azzal, hogy a kultúrát enciklopédikus tudásnak tekintsük. A kultúrának ez a formája csak annak a sznob és színtelen intellektualizmusnak a kialakulására vezet, amely a beképzeltnek és a képzelgőknek a társadalomra nézve sokkal veszélyesebb hadát szülte, mint amennyire a tbc vagy a szifilisz mikrobája veszélyes a testek szépségére és fizikai egészségére.« [...] Marinetti 1920-ban a következő szavakkal ítéli el a kommunizmust: »A kommunizmus az emberiséget mindig is emésztő bürokratizmus rákfenéjének terjeszkedése. Német rák, a jellegzetes német szőrszálhasogatás terméke. És minden kínos aprólékosság emberellenes«. [...] A rend régóta a politikai filozófia legfontosabb kérdése, és ha elfogadjuk, hogy a polisz összehasonlítható az emberi szervezettel, akkor a polgári zűrzavar is összevethető a betegséggel.»

Amiként a polisz klasszikus elmélete a négy testnedv tudományának sorsára jutott, úgy a politika modern elmélete kiegészült a betegség modern elméletével. A hangsúly áttevődött az utálatos, végzetes kórságokra, amelyeket gyökerestül ki kell irtani. A modern jobb- és baloldali totalitárius irányzatok előszeretettel használják – önmagukat leleplezve – a betegségképeket. A náciik kijelentették, hogy a „kevert fajú” ember olyan, mint a szifiliszos beteg. Az európai zsidóságot gyakran hasonlították a szifiliszhez és az eltávolítandó rákos daganathoz. A betegségmetaforák a bolsevik viták kelléktárába is beletartoznak, és Trockij bőséggel ontotta is őket, különösen azután, hogy 1929-ben száműzték a Szovjetunióból. A sztálinizmust koleraként, szifiliszként és rákként is emlegette. A metafora sokkal határozottabbá válik attól, hogy a politika nyelvében kizárólag a halálos betegség képe fordul elő.

Hitler első politikai értekezésében, egy 1919 szeptemberében írt antiszemita beszédben azzal vádolta a zsidóságot, hogy „faji tuberkulózist terjeszt a népek között”. Később azonban a „zsidókérdésről” szóló beszédeiben már a rák „gyógyításáról”, a daganat elkerülhetetlen kimetszéséről beszélt. „Íme a különbség a szanatórium (azaz a száműzetés) és a műtő (azaz a krematórium) közt.” A náci retorika a zsidókat az egészségtelen, erkölcsileg fertőzött városi élettel is azonosította, amellyel szemben ott áll az életerős, egészséges, hagyományőrző vidék...

Minden bizonnyal – mint a tüdőgyulladás, vagy a tuberkulózis esetében – a rák kórokozójára is rábukkanunk. Az az elmélet, amely szerint egy betegség csak több tényező együttes hatásával magyarázható, tudatlanságunk bizonyítéka. És éppen a titokzatos – vagyis nem ismert – kórságok a legalkalmasabbak a társadalmilag vagy morálisan rossznak tartott jelenségek metaforikus

ábrázolására.

„Keressük a megfelelő metaforát, hogy megértsük a »legmélyebb« és »legteljesebb« gonosztságot. De a modern betegségmetaforák mind olcsó megoldások. Azoknak, akik valóban ettől a betegségtől szenvednek, aligha használ, ha a betegség nevét folyton a gonosz szinonimájaként hallják emlegetni. Egy történelmi esemény vagy probléma csak a legszűkebb értelemben hasonlít a betegséghez. A rák metaforája különösen szörnyűsége. Arra ösztönöz, hogy leegyszerűsítsük az egyébként komplex jelenségeket, másrészt öngazoláshoz, sőt fanatizmushoz vezet.”

BL

Deák Mór: Virágpor

elég legyen a lázadásból
 már más kutyák ugatnak máshol
 zseblámpafény volt a verőfény
 térj magadhoz az altatásból

szemfényvesztő volt ez az este
 másnapos délibábok veszte
 jut-e a kenyérbe élesztő
 van-e a mi urunknak teste

okulhatsz a feltámadásból
 a halottat megölni bátor
 vitézek sereglettek össze
 keselyűn színes papagálytoll

elég legyen a nevetésből
 ők komolyak és a nevetés öl
 meztelen királyok vonulnak
 palástjuk hullámszik le és föl

palástjukon hímzés a lélek
 anyapucérok a legények
 hogy fogadkoztunk miatyánknak
 én soha rossz útra nem térek

és velük együtt ordítottam
fekete kígyó a torkomban
térj magadhoz az altatásból
és a híd alá kerülsz nyomban

allergiás lett a virágpor
allergiás lett a világtól
ha tudnám hogy hogyan csináljam
fölébrednék az altatásból

Paul Verlaine: Holdfény

Különös táj a lelked, nagy csapat
álarcos vendég jár táncolva benne;
lantot vernek, de köntösük alatt
a bolond szív mintha szomorú lenne.

Dalolnak, s zeng az édes enyhe moll:
életöröm, Ámor győztes üdve,
de nem hiszik, amit a száj dalol
s a holdfény beleragyog énekükbe,

a szép s bús holdfény, csöndes zuhatag,
melyben álom száll a madárra halkan
s vadul felsírnak a szökőkutak,
a nagy, karcsú szökőkutak a parkban.

Tabák András: A parkban

A fű még zöldellt a parkban, de a fák már elhullajtották lombjukat, kopár ágaikon estéenként didergő verébrajok húzódtak meg. A reggeli esőtől megduzzadt a föld, öles tócsák fénylettek, és a sárga homokkal beszórt sétányon vékony csíkban szivárgott a piszkos esőlé. Hűvös cél cibálta a bokrokat.

A park kihalt volt s mégsem egészen elhagyatott. A játszótéren gyerekek kergetőztek, odébb, az egyik padon sakkoztak. A sakkozókat kibicek vették körül, nyugdíjasok, vasárnapi sétára indulók, akik ottragadtak a padnál, és szótlánul figyelték a partit. Topogtak, időnként gémberedett tenyerükbe leheltek, de nem tágítottak.

Csend volt. A parkbeli templomban delet harangoztak. A sétányon, göcsörtös botjára támaszkodva, hórihorgas, hajlott vállú ember tűnt fel. Kekinadrágot, viseltes, rég kifakult katonazubbonyt hordott, nyakába rikító sálat kötött. Feje födetlen volt, őszbe csavarodó, hosszú haját kedvére cibálgatta a szél. Bicegve lépkedett, jobb lábára erősen sántított. Olykor fájdalmasan megrándult erős pofacsontú, széles arca, melyet a néhány napos borosta még inkább elvadított.

A gyerekek vették észre először. Az egyik fiú szájába dugta ujját, éleset füttyentett. A sakkozók felkapták a fejüket, mogorván figyelték a kekiruhást.

– Megjött a szakaszvezető – morogta a tirolikalapos sakkozó.

Partnere, a cigányképű postás vigyorgott.

– Farba lótték Voronyezsnél – és lépett a gyaloggal.

A kibicek hallgattak, a szakaszvezetőt nézték. A gyerekek felé bicegett.

– Bolond – jegyezte meg az egyik kibic. – Gyakran látom itt a parkban. Légnymást kapott.

– Farba lótték Voronyezsnél – mondta a postás. – Azóta van nyomás a fejében.

A szakaszvezető odaért a gyerekekhez. Megállt előttük, szemügyre vette őket. Tompa, sóvár tekintetében eszelős fény villant.

– Felkészültetek? – kérdezte.

A gyerekek taszigálták egymást, kuncogtak. Hatan voltak, öt fiú meg egy kislány. A kislány volt a legnagyobb. Nyolcéves. Fekete haja kibuggyant a kendője alól.

– Nemsokára megrohamozzuk a magaslatot – mondta a szakaszvezető, és összehúzott szemmel fürkészte a bokrokat. A park végiben kis halom emelkedett, sűrűn benőtték a bokrok.

A kibicek fél füllel odafigyeltek.

– Mit csinál ez itt? – kérdezték. – Háborúzik?

– Háborúzik – bólintott egy öreg; a pipájával veszkölődött, rövid gallyal szurkálta. – Csendes bolond, a légynek sem árt. Simonnak hívják, a szomszédom.

– Szakasz, vi-igyázz! – vezényelt a kekiruhás, és a gyerekek haptákba vágták magukat. – Erősítetek meg a szíveteket, fiúk, mondjatok el egy imát.

– Milyen imát? – kérdezte az egyik fiú.

– Egy imát – mondta a szakaszvezető. – A tábori lelkész nem tud idejönni. Az előbb találkoztam vele, de azóta fogságba esett. Ukrajnában megesik az ilyesmi...

A postás lépni akart a figurával, de meggondolta magát. Felpillantott a tábláról.

– Mit mond? Ukrajnáról beszél?

– Ukrajnáról – felelte az öreg.

Szeme sarkából a félkegyelműt leste és nyugtalankodott. „Csak nehogy valami ostobát csináljon” – gondolta.

A legkisebbik fiú kilépett a sorból. Nedves volt az orra, öklével gyömködte.

– Bácsi, én nem látom az ellenséget. A csószot látom. Mindjárt idejön, és elkerget minket.

– Az ellenség elrejtőzött – mondta a szakaszvezető. – Valószínűleg a domb mögött lapul. Jeladásra megtámadjuk.

A kislány a babáját mutatta.

– Őt is hozhatom? – kérdezte.

– Igen – mondta a szakaszvezető. – Legalább eggyel többen leszünk.

Felemelte az ujját, megfenyegette őket.

– Aztán nincs megfutamodás, mint a múltkor. Hova szaladtatok a múltkor, csibészek? Aki megfutamodik, golyót kap a fejébe. Értitek?

– Jó játék – dünnyögte a tirolikalapos, és idegesen dörzsölgette az állát. – Príma játék. Mindig ilyen marhaságokat játszik?

– Mindig – felelte az öreg.

Nyugtalan füstfelhőt eresztett ki a száján, most már csak a szakaszvezetőt figyelte.

A gyerekek fáztak.

– Fussunk már – kérte a legkisebbik, és megint az orrát nyomogatta. – Fussunk már, bácsi. Hideg van.

– Hideg van – mondta a szakaszvezető. – Majd ti is megszokjátok. Megszokjátok az átkozott ukrán telet. Itt még a szusz is belefagy az emberbe. Valujki mellett öten fagytak meg a századból...

Szipogni kezdett, megrázta az öklét.

– Csend legyen ott! Ne röhögj, te kölyök, mert kiköttetek... Foglyot nem ejtünk. Az ott mind kommunista meg zsidó

– Az mit jelent? – kérdezte a kislány. – Az, hogy zsidó?

– Csend – ordított a szakaszvezető. – Megjött a parancs. Támadunk. Szóródjatok szét, csatárlánc...

A gyerekek odébbverődtek. Szaladgálni kezdtek, egyikük homokbombát gyúrt, a szakaszvezetőhöz vágta. A szakaszvezető megtámolódott, botját magasra emelte.

– Az ellenség – kiáltotta. – Itt az ellenség, mire vártok? Lőjetek! Tűz!

Előresántikált, a gyerekek nem követték, csak lármáztak. Friss nevetésük betöltötte a parkot.

A szakaszvezető arcához emelte a botot, szájával géppuskaropogást, bombarobbanást utánzott. A kislány ijedten megállt, melléhez szorította a babát. Azután ő is a többiek után szaladt, a bokrok mögé. A szakaszvezető egyedül maradt a játszótéren.

– Nem értem – mondta. – Hová tűntek a katonáim? Elestek volna mind?

Leeresztette a botot, sírva fakadt.

– Nem estek el – dünnyögte. – Nem estek el, csak itt hagytak...

Sírt. A könnyek leperegtek arcán, szemhéja vörösre duzzadt. Homloka izzadt volt, szemöldökén kövér verítékcseppek gyöngyöztek.

Csend volt. ólomszínű felhők úsztak.

– Sakk! – mondta a postás. – Sakk-sekk!

– Hol a negyedik szakasz? – kérdezte a szakaszvezető. Tanácstalanul álldogált a homokozó szélén. – Nem látták a negyedik szakaszt?

Senki sem válaszolt. A szél leveleket sepert maga előtt, a bokrok mögül elfojtott kuncogás hallatszott.

– Megszöktek – dünnyögött a szakaszvezető. – Megszöktek a gazemberek...

Egészséges lábán ugrálni kezdett, nehezen szedte a levegőt. Botja segítségével lendítette magát előre, a bokrok felé tartott. Ott megszűnt a kuncogás, nesz sem hallatszott.

– Hahó, hahó! – kiabált. – Hol vagytok?

Elnyújtott hangja körbeúszott a játszótéren, majd a levegőben lassan szétfoszlott. Verébraj röppent fel, riadtan surrogtak a park felett.

– Pancser! – bosszankodott önmagán a tirolikalapos. – A bástyámat is elnéztem...

Lekapta a szemüvegét, ideges kézzel törülgette.

A postás vigyorgott.

– Frontáttörés – mondta. – Sőt, összeomlás. Még egy sakk, uram. Újra sakk.

– Ügyesen játszik – szólt valaki.

A postás ránézett, szórakozottan cigarettára gyújtott. A gyufaszálat a pad alá dobta.

– Négyévi fogság után...

Hallgattak. A platánról levél hullott a táblára. A szakaszvezető ott állt előttük.

– Nem látták a szakaszomat?

Az emberek rápillantottak, nem szóltak. A szakaszvezető közékük furakodott, kíváncsian nézte a sakktáblát.

– Sakkoztok? – kérdezte. – Mi is szokunk sakkozni a fedezékben. Egész nap potyognak a bombák... Kenyérbélből gyúrjuk a figurákat...

Nézte az embereket, felhős lett az arca.

– Sakkoztok? Roham idején sakkoztok? Támadás van, hé!

Valaki megtaszította.

– Eridj a fenébe!

Dühös tekintetek szegeződtek rá.

– Simon úr – szólította meg az öreg. – Simon úr kérem, menjen haza. Összetéveszt minket másokkal.

– Másokkal? – A szakaszvezető oldalt hajtotta a fejét, töprengeni látszott. – Azt mondjátok, hogy összetévesztelek másokkal?...

Izgalomba jött, kigyúlt az arca.

– Hazudtok! – csattant fel. – Hazudtok, ti vagytok a dezertált negyedik szakasz! Szökevények vagytok. Megismerlek benneteket.

– Simon úr... – mondta az öreg.

Csend támadt. A két sakkozó is felpillantott. A postás hevesen szívta a cigarettát, szemhéja aprókat rándult.

– Szökevények! – üvöltötte a szakaszvezető. – Hé, őrség! Itt vannak. Erre, megvannak!

Kiáltása kettéhasította a csendet. Az emberek összerázkódtak, meghökkenve bámultak rá. A gyerekek kibújtak a bokorból, ijedten leiramodtak a pázsitról. Dideregtek, összeverődött a foguk.

A szakaszvezető összecsapta a bokáját és szalutált.

– Alázatosan jelentem: elfogtuk a szakaszomat. Valujkitól öt kilométerre. Mind egy szálíg megszöktek a bitangok.

Az emberek még mindig hallgattak. Lábuk gyökeret vert, és tekintetüket nem tudták elszakítani a félkegyelmű arcáról. Ő nem pillantott rájuk. Fejét lehajtotta, a szája széle remegett.

– Hát kellett ez nektek, fiúk? – kérdezte csendesen. – Tudhattátok... tudhattátok jól, hogy úgylis elkapunk titeket...

Fáradt pillantást vetett rájuk, majd ismét elfordította a fejét. Senki sem moccan. Az emberek csak álltak, és nem tudták, hogy mitévők legyenek. Nevetni akartak, de nem tudtak nevetni. Tekintetük zavart volt, egymásra se mertek nézni.

– Mit néztek így rám? – kérdezte a szakaszvezető. – Mit néztek? Ne nézzetek így rám, hé! Tán nem vagytok dezertőrök?... – Lesütötte a szemét, kezét a melléhez szorította. – Én nem tehetek róla, fiúk. Esküszöm, hogy nem tehetek róla. Minek kellett meglógnotok? Együtt mentünk, tűzön-vízen...

Éneklő hangon beszélt, kántáló, vékony hangon, akár a siratóasszonyok. Szeme sarkában könny csillant. Talán a hideg csalta elő.

– Félek – mondta a kislány. Kendője lecsúszott a fejéről, keskeny vállára terült. – Félek. Menjünk haza...

A szakaszvezető megdermedt.

– Hátra arc! – vezényelte. – Kezeket a tarkóra. Irány a kőbánya...

Valaki idegesen felkacagott.

– Simon úr – mondta az öreg. – Menjen haza, Simon úr. Rossz tréfa ez, kérem...

– Pofa be! – üvöltötte a szakaszvezető. Vérekes volt a szeme.

Fölemelte a botját, karjára fektette, és fél szemét lehunyva az emberekre célzott.

– Jaj! – kiáltott fel a kislány. – Mindjárt lelövi őket!

Szemerkelni kezdett az eső.

– Harmadik napja esik – dünnyögte a szakaszvezető. – Micsoda idő! Valóságos istenbüntetése.

Megborzongott, feltúrta a gallérját. Az eget kémlelte. – Esik, egyfolytában esik. Micsoda idő! Harmadik napja szakad. Még belefulladás a sárba a büntetőosztag... Undorító, fekete latyak. Csak visszatérjünk! Vigyázni, legények, itten még a fák is ellenünk vannak...

Szeme becsukódott, feje a mellére horgadt.

A postás ocsúdott fel először. Talpra ugrott, ráripakodott a gyerekekre.

– Indulás haza. Mozgás! Kihűl az ebéd.

A gyerekek engedelmesen megfordultak, lehajtott fejjel bandukoltak el. Leghátul a kislány ment, görcsösen szorongatta a babáját.

– Folytatjuk a partit? – kérdezte a postás. Hangja rekedt volt, köszörülnie kellett a torkát.

– Nem, feladom – mondta a tirolikalapos, és szárazon nevetett. – Tudja, az idegeim...

A postás biccentett, nem erőltette.

Szótlanul vágtak keresztül a parkon, talpuk alatt cuppogott a sár.

Ballai László: Az olasz falu

A lepedő fellendült a szárítókötélre, majd a hálóing és a narancsszínű trikó is, ám az egyik új, fekete harisnyát az a szélfuvalom, amely a fehér ágyneműt egy pillanatra vitorlává duzzasztotta, átlibbentette a szomszédba. Az asszony odafutott a kerítéshez. Igen, ott kötött ki az almafán. Jajistenem, csak ki ne szakadjon, az uramtól kaptam, mit szól majd, ha felfutva látja. Mindig a lábamat nézi meg először. Persze cérnával vissza lehet fűzni a szemeket a sorokba, de nem tökéletesen. Azt a harisnyát már csak házimunkához veheti fel.

– Rosa!

– Gelsomina! Remek, Gelsomina! Nagyon ügyes vagy – zengte be az udvart a szomszédasszony hangja.

– Rosa!

– Gelsomina! Csak így tovább!

Gyermek kacagás.

– Hallod, mama? Nevet.

– Nevet, ó a drága.

– Édes Gelsomina.

– Most, figyeld, megfogta a kanalat.

– Megnyalja.

– Nem ejti le.

– Megmutattad, hogy fogja erősen?

– Nem, magától.

– Gelsomina! Csodálatos, Gelsomina!

A szél most megcibálta az almafát.

– Rosa!

– Nem téged hívnak, édes lányom?

– Most, amikor Gelsomina...

– Most. A szomszédasszony az.

– Megyek már! Mama, nagyon vigyázzon Gelsominára, nehogy...

– De hisz olyan ügyes. Most dicsértük meg.

– Jó, megdicsértük, de attól még eleshet.

– Ebben a korban a fiúk esnek el. Mert azok ugrándoznak, mint a bakkecske. A kislányok ellenben kanalakat nyalogatnak. Tudod, milyen kanál ez, Gelsomina?

– Mézes kanál.

– Jaj, de okos vagy, Gelsomina. Hát mézet ettél vele, de ez pléhkanál. Nagyon értékes az ilyesmi, vigyáznod kell rá. Megígéred, hogy vigyázol?

– Csak ha kapok mézet.

Rosa odalépett a kerítéshez.

– Mit főzöl ebédre? – kérdezte a szomszédasszonyt.

– Carbonare spagettit.

– Teszel a mártás alá szalonnát is, vagy csak hagymát?

– Rosa, hát nálatok már megint elfogyott az oldalas?

– Tudod, az uram, ha kapatosan jön haza, ráveti magát.

– Olyankor jó a maradék lepény is.

– Hát merek én?

– Merjél.

– Megver.

– Ha még egyszer megpróbálja, hagyd ott.

– És hová menjek?

– Hozzám. Egy hétig is eltitkoljuk, hogy itt vagy. Már látom is a fancsali képét, amint kérdezetgi ettől meg attól a szomszédától: „nem láttad Rosát, igazán nem láttad?”

– Nincs is fancsali képe.

– Nos, Rosa, egy harisnyát átlibbentett a szél az almafádra, ha óvatosan levennéd.

– Persze.

– Jaj, Gelsomina, hová szaladsz azzal a kanállal? – hallatszott a nagymama hangja.

– Jézusom!

– Gelsomina ügyes – így a kislány.

Rosa hanyatt-homlok rohant vissza. De mi lett a vége a rémes jelenetnek? A csöppség beleszúrta a pléhkanalat a földbe.

– Nagyi azt mondta, értékes az ilyesmi. Elültettem, hogy legyen belőle sok.

– Gelsomina! Remek, Gelsomina!

A harisnya reménytelenül pihegett az almafán. Átmegy maga, határozta el az asszony. Az utcán két fiúgyermek hadakozott jobbjában seprűnyéldárdával, baljában szemetesvödör-fedéllel mint pajzzsal.

– Nesze! – egy ütés.

– Nesze! – egy védés.

– Nesze – egy feltartó szúrás.

– Jaj, ez fáj!

– Hé, Nando, Arturo! Hagyjátok abba!

– Háború van.

– Majd adok én nektek háborút, mars az iskolába!

– Mars! – dördült el egy rekedtes, mély hang.

A gyerekek elpárologtak. A harisnyán egy szem sem futott fel. Igen, ezekkel a modern körkötőgépekkel ugyanolyan tartós harisnyákat készítenek, mint aminőket nagyanyáink a kötőtűkkel, csak ezek már sokkal vékonyabbak, jobban mutatnak a lábon. Lenézek, és a bokám formáját látom, nem a gyapjúholmi ráncolódását.

Gelsomina anyja és nagyanyja megbűvölve álltak az elültetett pléhkanál felett.

– Remek illatok gördülnek ki a konyhájából, szomszédasszony – szólt dicsérőleg a mély hang tulajdonosa, a falu öregje (még Garibaldi alatt szolgált), úr mindenek felett, amíg a férfiak dolgoznak.

- Még csak a szalonnát pirítottam meg a Carbonara mártás alá.
- Carbonara. Az asszony gombát is tett bele, Isten nyugosztalja.
- Bizonyára úgy a legjobb. De szívesen beadok egy tányérral.
- Isten őrizz, a menyem halálra sértődne.

A fekete harisnya most már össze-összeölekezett a párjával. A fehér lepedő csakúgy szikrázott a napözönben. A káprázó szem alig vehette ki a hálóingen az éjjeli lámpa fénykörébe oly izgalmat keltő piros pöttyöcskéket. A narancssárga trikó ellenben lángolt, mint az olvadt acél, amelyből bármi készülhet, lámpaoszlop, kerítésrúd vagy puszkacső.

- Csakúgy bejön a kertünkbe.
- De hát nem adtátok vissza az átrepült harisnyát. Szaladtatok a gyerekhez.
- Miért, tán nem Gelsomina az első? Holmi cafat ruhadarab fontosabb nála?

És még ennek ajánlottam fel a segítségemet.

– Az én ruhám nem cafat! Én mindent rendben tartok, nem úgy, mint ti. Felfeslik a függönyszegély? Nem baj. Nem látni ki az ablakon, olyan piszkos? Ugyan mit nézgelődjünk az utcára. Itt van nekünk Gelsomina! „Remek, Gelsomina! Nagyon ügyes vagy Gelsomina! Pléhkanalat ültetted, Gelsomina? Nyárára kikel, nem győzzük aratni, mi leszünk a pléhkanálgyárosok.”

- Hallod-e, mit figurázol ki bennünket, tán te jobb vagy a...
- Csend, asszonyok! – dördült el az öreg hangja. – Idegen jár a faluban.

Az idegen, a plakátragasztó gyakorlott tekintettel mérte fel a főutcát, hogy – utasítása szerint – a lehető legtöbb helyre kitesse Wilson elnök üzenetét. Így válnak reklámfelületté a fák, a lámpaoszlopok és a kerítések.

Amerikaiak!

Az Egyesült Államok hadba lépett:

1. hogy megoltalmazza a béke és az igazság elveit az önző és önkényes hatalom ellen;
2. a világ végleges békéjéért;
3. a világ népeinek felszabadításáért, a német népet is beleértve;
4. a nagy és kis nemzetek jogaiért;
5. hogy az emberek mindenütt megválaszthassák életformájukat;
6. hogy a világot kötelező módon biztossá tegye a demokrácia számára;
7. a demokráciáért;
8. a leigázottakért;
9. a kis nemzetek jogaiért és szabadságáért;
10. a jog egyetemes uralmáért.

Férfiak!

A békének szüksége van rátok! Jelentkezzetek a hadseregbe!

1917. április 2.

Az öreg nézte-nézte a plakáton látható cilindres, ősz kecskeszakállú alakot, aki jobb keze mutatóujjával rámutatott. A szöveget nem értette. Ő már nem tanult meg angolul, mint a fiatalok, akik az acélgyárban kaptak munkát.

Mert az az olasz falu Pittsburgh egyik elővárosa volt.

Edgar Allan Poe: Az üzletember

Rend az üzlet lelke

Régi mondás

Üzletember vagyok. Rendszerető ember vagyok. Végre is fő a metódus. De senkit sem vetek meg annyira teljes szívemből, mint azokat az excentrikus bolondokat, akik metódusról fecsegnek anélkül, hogy tudnák, mi az, ragaszkodva a betűhöz, s megsértve a szellemet. Az ilyenek az ő úgynevezett rendszeres módjukon mindig a legvadabb dolgokat cselekszik. Márpedig, úgy hiszem, ebben valóságos paradoxon rejlik. A valódi metódus csupán a rendes és józan dolgokhoz illik, s nem lehet alkalmazni arra, ami outré. Micsoda határozott fogalmat köthetne valaki oly kifejezésekhez, mint metodikus szelekótya, vagy „szisztematikus ugrijancsi”

Talán az én fogalmaim sem lennének ily tisztultak ebben a dologban, ha nem történt volna velem kisfiú koromban egy szerencsés véletlen. Egy jó lelkű, öreg ír dajka – akit el nem felejték soha életemben – egy nap, mikor a szükségesnél nagyobb lármát csaptam, fölemelt a sarkamnál fogva, és elmondva mindenféle „üvöltő kis porontynak”, kétszer-háromszor jól meglóbázott, úgyhogy végre a fejem, félrevágott kis sipkámon keresztül, nekicsapódott az ágy sarkának. Merem állítani, hogy ez eldöntötte sorsomat, s megalapította szerencsém. Homlokomon azonnal jókora púp keletkezett, s kiderült, hogy ez pontosan a rend dudora – kívánni sem lehetne különbet. Innen az a határozott ösztöne a rendszernek és pontosságának, amely olyan kiváló üzletemberré tett, amilyen tényleg vagyok.

Ha van valami a világon, amit gyűlölök: az a lángész. Azok az önök úgynevezett zsenijei mind tökéletes szamarak; mennél nagyobb lángész, annál nagyobb szamar, s e szabály alól nincs is kivétel. Főleg: lángészből éppoly kevésbé lehet jó üzletembert várni, mint pénzt a zsidóból, vagy kókuszdiót a fenyőfáról. Az ilyen istenteremtése mindig kisiklik valami fantasztikus vagy nevetséges spekuláció felé, amely egyáltalán nem illik bele a „dolgok rendjébe”, s amelyet nem is

lehet üzletnek tekinteni. Így az ilyen karakter azonnal fölismerhető – a foglalkozásáról. Ha azt látod, hogy valaki letelepszik mint kereskedő vagy gyáros; vagy gyapjúval, esetleg dohánnyal, és más efféle excentrikus dolgokkal akar üzletet csinálni; vagy rőfösnek megy, vagy szappanfőző lesz vagy más ilyesmi; vagy azt állítja, hogy ő ügyvéd – vagy kovács – vagy orvos – akármi, ami elüt a rendestől –, az ilyenről minden további nélkül megállapíthatod, hogy zseni: azaz a hármasszabályt alkalmazva: számár.

Márpedig én semmi tekintetben nem vagyok zseni, hanem szabályos, rendes üzletember. Naplóm és főkönyvem ezt azonnal igazolhatják. Ezek kitűnően vannak vezetve, noha tán nem illik, hogy ezt magam mondom; s ami általában szokásaim pedáns pontosságát illeti, egy óra sem tehetne túl rajtam. Hozzájárul ehhez, hogy foglalkozásomat mindig embertársaim min-dennapi viszonyaival összhangzásban állapítom meg. Nem mintha ebben a dologban a legcse-kélyebbet is köszönhetném túlságosan is gyengeelméjű szüleimnek, akik bizonytalán valóságos zsenit csináltak volna belőlem, ha őrangyalom nem jön segítségemre. Életrajzban fő az igazság; még inkább az önéletrajzban; de ki fogja elhinni, ha mégoly ünnepélyesen jelentem is ki, hogy szegény apám, mikor körülbelül tizenöt éves voltam, betett egy úgynevezett „tisztességes vaskereskedés és vezérképviselő” irodájába, mely állítólag „nagyyszerű üzleteket csinált”. Nagyyszerű fityfirittyet! Mégis, ennek az ostobaságnak az lett a következménye, hogy alig két-három nap múlva magas lázban küldtek vissza együgyű családomhoz, s veszélyes fájdalommal a homlokomon, rend-dudorom táján. Szinte reménytelen volt az eset hat hétig, hajszálon lógott az életem, az orvosok lemondtak rólam stb. stb. De bár sokat szenvedtem, végelemzésben mégis hálás voltam. Megmenekültem attól, hogy „tisztességes vaskereskedő és vezérügynök” legyen belőlem, aki „nagyyszerű üzleteket csinál”, s hálás voltam a dudornak, mely szabadulásom eszköze lett, s a jószívű dajkának, aki ezzel az eszközzel eredetileg ellátott.

A legtöbb fiúgyermek tíz– vagy tizenkét éves korban hagyja el szülői házát; én vártam tizenhatodik évemig. Még akkor sem tudom, mi lett volna velem, ha véletlenül ki nem hallom szegény anyám beszédéből, hogy önállósítani akarnak mint fűszerest. Mint fűszerest! tessék csak elgondolni! Elhatároztam, hogy azonnal szököm, s megpróbálok valami rendes foglalkozást kezdeni a magam szakállára, nem táncolva tovább az ilyen excentrikus öregek szeszélyei szerint, akiknél mindig megvan a veszély, hogy a végén zsenit csinálnak belőlem. Ez a tervem az első kísérletre tökéletesen sikerült, s alig voltam tizennyolc éves, már kiterjedt és jelentékeny hasznot hajtó üzletet folytattam, mint egy szabócég eleven reklámja.

E hivatás terhes kötelességeit csak úgy tudtam betölteni, hogy mereven ragaszkodtam a szisztematikus eljáráshoz: hisz ez különben is egyéniségem alapvető vonását képezte. Aggodalmas módszeresség jellemezte cselekedeteimet csakúgy, mint számadásaimat. Az én esetemben nem a pénz tette az embert, hanem a módszer; legalább nagyrészen; ami maradt, azt a szabó pótolta, akinél szolgáltam. Minden reggel kilenckor jelentkeztem ennél a szabónál a napi öltönyért. Tízkor már valamilyen divatos sétatéren vagy más nyilvános szórakozóhelyen voltam látható. A pedáns szabályszerűség, amellyel csinos alakomat mindig úgy forgattam, hogy sorra szem elé tárjam a rajtam levő öltöny összes darabjait, minden jártasabb szakmabeli ember bámulatát kiérdemelte. Nem múlt el dél, hogy ne vittem volna magammal munkaadóim, Tépdel és Gyerevissza urak üzletébe, valamely jó vevőt. Büszkén mondom ezt, de könnyes szemekkel, mert a cég a legaljasabb módon hálátlannak bizonyult. A szerény összegű számlának, amely miatt összekülönböztünk és utóbb elváltunk, egyetlen tételét sem mondhatja túl magasnak senki, aki valóban ismerős ennek az üzletágnak természetével. De ezen a ponton bizonyos fokú büszke

elégtétellel engedem át az ítélezést magának az olvasónak. A számlám szövege ez volt:

Júl. 10.	Szokásos körút, egy megrendelő	\$ 0,25
Júl. 11.	Szokásos körút, egy megrendelő	\$ 0,25
Júl. 12.	Egy csalás, másodrendű: színehagyott fekete szövet eladva hibátlan barnászöld gyanánt	\$ 0,25
Júl. 13.	Egy csalás, elsőrendű, extra minőség: préselt szatén ajánlva finom gyapjú helyett	\$ 0,75
Júl. 20.	Új papírgallér és ingmell vásárlása a megszürcült piké pótlására	\$ 0,02
Aug. 15.	Kárpótlás duplán vattázott frakköltöny felöltéséért (hőmérséklet 50 fok, árnyékban)	\$ 0,25
Aug. 16.	Féllábonállás három óra hosszat, újdívatú csíkos nadrágok bemutatására; óránként és lábanként 12½ cent	\$ 0,37 ½
Aug. 17.	Szokásos körút, egy nagy megrendelő (kövér úr)	\$ 0,50
Aug. 18.	Szokásos körút, egy megrendelő (középnagyság)	\$ 0,25
Aug. 19.	Szokásos körút, egy megrendelő (vézna úr, rossz fizető)	\$ 0,06
		\$ 2,95½

E számla legfőképpen vitatott tétele az ingmellért számított rendkívül mérsékelt kétpennys összeg. Ez, becsületszavamra, nem volt túlzott ár azért az ingmellért. Alig láttam életemben csinosabb és makulátlanabb ingmellét; alapos okom van hinni, hogy legalább hármát adtak el a hatása alatt pikéből. Mégis az idősebb cégtárs egy pennyt volt hajlandó e tétel címen kifizetni, s vállalkozott rá, hogy maga is megmutatja, mi módon lehet egyetlen ív kartonból négy darab hasonló számú ingmellét kikanyarítani. De mondanom sem kell, hogy nekem az elv volt fontos. Az üzlet – üzlet; és üzleti eljárást igényel. Abban, ahogy engem egy pennyvel becsaptak – ami nyilvánvaló szédélges ötven százalékig – semmi módszer, semmi rendszer nem volt. Azonnal felmondtam állásomat Tépdél és Gyerevissza uraknál, s önállósítottam magamat a kilátásrontó szakmában: ami egyike a legnyereségesebb, legtisztesebb s legfüggetlenebb mindennapi foglalkozásoknak.

Itt szigorú becsületességem, takarékoságom és pontos üzleti szokásaim ismét tág teret találtak az érvényesülésre. Nemsokára arra ébredtem, hogy virágzó üzletem van, s ismert ember vagyok a „piacon”. El kell ismerni, hogy sosem ereszkedtem tetszetős szélhámosságokba, hanem mentem a magam útján, a szakma régi, józan rutinja szerint – s bizonytalannal meg is maradtam volna e szakmánál a mai napig, ha nem történik velem egy kis baleset, éppen a nevezett üzletág egyik szokásos operációjának végrehajtásánál.

Ha egy gazdag, vén zsugori, vagy tékozló örökös, vagy csődbe jutott testület a fejébe veszi, hogy palotát emel magának, nincs a világon, ami akármelyiket megakadályozhatná tervében, mint azt tudja minden intelligens ember. S épp ez a tény képezi alapját a kilátásrontók üzletének. Mihelyt ugyanis a felsorolt felek egyike valamely nagyobb építkezés tervét kellőképpen megalapozta, mi, üzletemberek, megszerezzük a szóban forgó telek egy csinos szöglet-kéjét, vagy egy prima kis földszalagot pont az épülő ház mellett vagy átellenben. Amint ez megvan, várunk, míg a palota félig fölépül, s aztán fizetünk valami ügyes építésznek, hogy emeljen szemben egy tessen-lássék díszes sárpajtát; vagy egy újangol vagy holland pagodát vagy disznóolat vagy más szeniális kis fantazmagóriát, eszkimó vagy hottentotta stílusban. Természetes, hogy ezeket az építményeket nem bontathatjuk le olcsóbban, mint oly kárpótlás ellenében, mely telkünk és építési anyagaink eredeti árának ötszáz százalékát meghaladja. Hát nincs igazunk? – kérdelem az

üzletemberektől. Oktalanság volna feltételezni, hogy lebonthattuk volna. S mégis akadt egy tisztességtelen testület, amely azt követelte tőlem, hogy ezt, pont ezt tegyem! Magától értetődőleg nem is feleltem képtelen ajánlatukra; de kötelességemnek éreztem odamenni még azon éjszaka és bemázolni az egész palotájukat korommal. Amiért ezek az ostoba gazemberek nem áttaltek börtönbe csukatni; és mikor kiszabadultam, kollégáim, a kilátásrontó szakmában, kényszerültek velem minden összeköttetést megszakítani.

A könnyű testi sértések üzletága, amelyben most némi kísérletet kellett tennem, hogy megélhetősemet biztosítsam, kissé rosszul illett kényes természetű szervezetemhez; de itt is bátran fogtam neki a munkának, s itt is, mint az eddigieknél, a módszeres pontosság ama szigorú megszokásának köszönhettem boldogulásomat, amelyet az a kitűnő öreg dajka puffantott a fejembe – igazán a legaljasabb ember lennék, ha nem emlékeznék meg róla végrendeletemben. Ismétlem: az, hogy minden manipulációmban a legszorosabb rendszerhez ragaszkodtam, és pontosan vezetett könyveket tartottam, képessé tett legyőzni számos komoly nehézséget, s végül is igen tisztességesen helyezkedni el a céhben. Nem lehet tagadni, hogy kevés ember csinált bármi tekintetben csinosabb kis forgalmat énnálam. Idemásolok vagy egy oldalnyit üzleti naplóból: ez mentesíteni fog attól, hogy saját dicséretemet harsonázzam, ami bizonytal megvetésre méltó, s egyetlen magasabb szellemű ember se tenné. A Napló nem hazudik.

Jan. 1. Újesztendő. Ütleghy az utcán; ittas. Megj.: jó anyag. Kevéssel azután: Dühönghy, tökrészeg. Megj.: szintén megfelel. Mindkét urat bevezettük a főkönyvbe, és folyószámlát nyitottunk nevükre.

Jan. 2. Ütleghy a tőzsdén. Odalépek, és tyúkszemére hágok. Ököllet üt le. Rendben van! Fölkelek. Csekély véleménykülönbség Zsákkal, az ügyvédemmel. Én ezret akarok kérni kártérítésül, de ő azt mondja, ilyen szimpla leütésért nem kérhetünk többet ötszáznál. Megj.: meg kell szabadulni Zsáktól – semmi érzéke a rendszer iránt.

Jan. 3. Színházban, Dühönghy nyomán. Meglátom egy oldalpáholyban, a második sorban, egy kövér és egy sovány hölgy közt. Távcsövön fixírozom az egész társaságot. Végre a kövér hölgy vörös lesz, és D. fülébe súg. Akkor bemegyek a páholyba, s orromat D. keze ügyébe helyezem. Nem fricskáz: nem megy. Új próba: kifújom; nem megy. Leülök, és rákacsintok a sovány hölgyre. Végre eredmény! Legnagyobb megelégedésemre nyakon fog és kidob a földszintre. Nyakficam és prima jobbláb-törés. Örömmel haza, egy üveg pezsgő, az ifjú D. ötezerrel elkönyvelve. Zsák szerint menni fog.

Febr. 15. Megegyezés Ütleghy úrral. Elkönyvelt összeg a pénztárkönyvben 50 cent (l. ott).

Febr. 16. Kidobatas a goromba Dühönghynél. Kaptam tőle 5 dollárt. Perköltség 4 dollár 25 cent. Tiszta haszon (l. pénztárkönyv) 75 cent.

Nohát, a tiszta nyereség egészen rövid idő alatt nem kevesebb, mint egy és negyed dollár. És mindez Ütleghy és Dühönghy úr bőrére: ünnepélyesen biztosítom a nyájas olvasót, hogy ez csak találomra kiragadott rész üzleti naplóból.

De régi mondás és igaz, hogy pénznél többet ér az egészség. Úgy találtam, hogy a mesterség, melyet folytatok, kissé túlzott követelményeket támaszt gyengéd alkatú testi szervezetemmel szemben; s miután lassanként megállapítottam, hogy egészen ki vagyok ütve formámból, úgyhogy barátaim, ha megláttak az utcán, azt sem tudták, Profit Pétert látják-e valóban, rájöttem, hogy a legjobb, amit tehetek, más üzletnemre térni át. Ezért figyelmemet a sárfecskelésre fordítottam,

amit pár évig űztem.

Ebben a foglalkozásban az a legrosszabb, hogy nagyon is sok embernek jut eszébe, s következőképp a konkurrencia óriási. Minden tudatlan kölyök, aki úgy találja, hogy nincs elég ész a koponyájában, és mint eleven reklám, vagy kilátásrontó, vagy testi-sértés-alany, nemigen tudna boldogulni, természetesennek gondolja, hogy kitűnően meg fog felelni mint sárfecskelő. De soha tévesebb eszme nem került forgalomba, mint az, hogy a sárfecskeléshez nem kell ész. Kivált módszer nélkül ezen a téren semmi eredményt sem lehet elérni. Én csak kicsiben folytattam az üzletet, de régi, rendszeres szokásaim simán vittek keresztül minden nehézségen. Először is nagy megfontolással választottam ki utcasarkomat, és soha más pontján a városnak nem tettem le seprőt, csak ott. Gondom volt rá, hogy egy csinos kis tócsa legyen a közelben, amelyhez minden percben hozzáférhetek. Ily módon hamarosan ismertté váltam mint megbízható ember, s ez, tessék elhinni, félig nyert csata az üzleti életben. Senki se mulasztotta el, hogy egy rézpénzt ne vessen számomra, senkinek se maradt tiszta a nadrágja, aki átment a posztomnál. S amint üzleti szokásaim e viszonylatban eléggé átmentek a köztudatba, sohasem tapasztaltam, hogy valaki túl akart volna járni az eszemen. Ha tapasztaltam volna, nem tűrtem volna. Minthogy magam nem csaltam meg soha senkit, nem tűrhettem, hogy mások bolondot járassanak velem. Persze a bank csalásán nem segíthettem. Mikor a bank áthidalhatta a pocsolyát, üzletem meglehetősen megingott. De hát a bank nem egyén, hanem testület; és tudvalevő, hogy a testületeknek nincs testük, hogy fölérjük, se lelkük, hogy pokolba küldjük.

Mialatt evvel az üzlettel csináltam pénzt, egy végzetes pillanat arra csábított, hogy szerencsét próbáljak a kutyafecskelésben is: ami némileg analóg, de sokkal kevésbé tisztos foglalkozás. Elhelyezkedésem kétségkívül kitűnő volt, a város közepén, s elsőrangú cipőkenőccsel és kefékkel voltam ellátva. Kis kutyám is jó kövér volt, s megkenve minden hájjal. Már régóta dolgozott a szakmában, s merem mondani, hogy értette. Rendes gyakorlatunk a következő volt: Cézár, meghemperedve a sárban, leült a boltajtónál, s ott ült mindaddig, míg meg nem látott egy kifényesített csizmában közelgő dandyt. Akkor fölkel, s elébe ment, jól megdörzsölve szőrével a büszke csizmát. A dandy káromkodott, és csizmatisztító után nézett. Ott voltam én, pont az orra előtt, suviksszal és kefékkel. Egy perc műve volt az egész, s hat penny járt érte. Ez ment egy darabig, mérsékelt eredménnyel; igazat szólva, én nem voltam kapzsi, hanem a kutyám az volt. A haszon harmadát neki engedtem át: de ő jónak látta a felét követelni. Ezt nem tűrhettem: így összekülönböztünk és elváltunk.

Ezt követőleg rövid időn át a verklínyúzással tettem kísérletet, s elmondhatom, hogy kielégítő eredménnyel. Ez tiszta, egyenes üzlet, s semmi különleges képességet nem igényel. Verklit potom áron lehet kapni, s hogy használható állapotba helyezzük, nem kell mást tenni, mint fölnyitni a szerkezetet, s három-négy erős ütést mérni rá kalapáccsal. El sem képzelné az ember, mennyire megjavítja ez a készülék hangját üzleti célokra. Mikor ez megvan, addig bolyongasz az utcán hátadon a verklivel, míg aszfaltos járdát nem látsz, és szarvasbőrbe csavart kopogtatót a kapukon. Akkor megállsz és verklizel, mintha ott akarnál állni és verklizni ítéletnapig. Erre kinyílik egy ablak, s valaki ledob egy hatost, avval a felszólítással, hogy „hagyd abba, és menj tovább!” Tudom, hogy némely verklínyúzó valóban hajlandó ezért az összegért „továbbmenni”; én a magam részéről sokkal nagyobbnak találtam a szükséges tőkebefektetést, hogysem megengedhessem magamnak, hogy egy shillingen alul „tovább-menjek”.

Ebbe az üzletágba meglehetősen befeküdtem; de valahogy nem voltam egészen

megelégedve, s így végre föladtam. Igazat megvallva, avval a hátránnyal küzdöttem, hogy nem volt majmom, s az amerikai utcák oly sárosak, s a demokratikus csőcselék oly tolakodó, és olyan utálatos kis utcakölykök vannak!...

Most néhány hónapig kereset nélkül voltam, de végre sikerült magas tőkehozzájárással elhelyezkedést szerezni az álpostánál. A munka itt egyszerű, és hoz is a konyhára. Például: reggel jókor össze kell szedni és csomókba rakni az ál-leveleket. Belül mindegyikbe néhány tetszőleges sort firkantunk, akármiről, ami elég rejtélyesnek tűnhetik föl, alákanyarítva, hogy: Tom Dobson vagy Bobby Tompkins, vagy más ilyen nevet. Összehajtogatva, lepecsételve s ellátva őket jó távoli keltezésű ál-bélyegzéssel – New Orleans, Bengal, Botany Bay vagy más efféle – az ember késedelem nélkül nekiindul a napi körútnak, látszólag nagy sietségben. Csupa gazdag házakba tértem be, hogy átadjam a leveleket, s fölvegyem a postadíjat. Levélért mindenki habozás nélkül fizet, kivált, ha jó vastag – oly bolondok az emberek! –, s nem volt nehéz eltűnni a sarkon, mielőtt idő lett volna kinyitni a leveleket. Árnyoldala volt ennek a mesterségnek, hogy oly sokat s oly sebesen kellett járni, s folyton változtatni az útvonalat. Amellett komoly lelkiismereti aggályaim voltak. Nem tudom elviselni, hogy ártatlan embereket meggyalázzanak, s ahogy az egész város átkozni kezdte Tom Dobsont és Bobby Tompkinsot, igazán rémes volt. Utálkozva mostam a kezemet.

Nyolcadik és utolsó spekulációm a macskatenyésztés terén folyt le. Ezt nagyon érdekes és nyereséges üzletnek találtam, s valóban semmi kockázattal sem járt. Tudnivaló, hogy az egész környéket ellepték a macskák, utóbbi időben már annyira, hogy az emlékezetes utolsó ülészakon petíció ment a törvényhozáshoz is, számos és tekintélyes aláírással ellátva, orvoslásért. Ebben az ülészakban a törvényhozó testület szokatlan jól lévén informálva, több más bölcs és egészséges reformot léptetett életbe, s valamennyit megkoronázta a macska-cikkellyel. E törvény eredeti alakjában jutalmat tűzött ki a macskafejekre – darabonként négy pennyt –, de a szenátus módosította az eredeti fogalmazást, úgy, hogy a „fej” szót a „fark” szóval helyettesítette. Ez a módosítás oly nyilvánvalóan helyes volt, hogy a Ház egyhangúlag szavazta meg.

Mihelyt a kormányzó szentesítette a törvényt, egész vagyonomat befektettem a mucik és cirmosok összevásárlásába. Először csak egéren tarthattam őket – ami olcsó –, de oly csodálatos haladvány szerint tettek eleget a bibliai intelemnek, hogy később már legjobb politikának találtam a bőkezűség politikáját, s osztrigát és teknősbékát adtam nekik. Ma már farkuk, a törvényes áron, kitűnő jövedelmet biztosít számomra; mert fölfedeztem egy eljárást, Macassar-olaj segítségével, mely által évente három aratást tudok kikényszeríteni. Örömmel állapítottam meg azt is, hogy állataim hamarosan hozzászoktak a dologhoz, és szívesebben látják, ha farknyúlványaikat levágjuk, mint az ellenkezőt. Ekként én már befutott embernek tekintem magamat, és egy villára alkuszom a Hudson partján.

Babits Mihály fordítása

Rejtő Jenő: Vesztegzár a Grand Hotelben

– részletek –

I

Amikor Maud visszatért a szobába, egy úr lépett ki a szekrényből, pizsamában, fején egy ízléses zöld selyem lámpaernyővel, és barátságosan mosolygott.

– Bocsánat – mondta, és udvariasan megemelte a lámpaernyőt –, nevem Van der Gullen Félix.

A leány csak most lett úrrá elzsibbadt idegein. Az ajtóhoz hátrált. Az ismeretlen bizonyára őrült.

– Mit akar itt? Hogyan került a szekrényembe...?

– Kérem önt – mondta az őrült idegen –, ne kiáltson, mert ezzel vesztét okozná egy jólelkű, vidám embernek, aki amúgy is nyomban távozik.

– Hogy került a szekrénybe?

– A... szobából...

– Eh! Nem így értem!

– Az ablakon keresztül jöttem. Hajnalban. Menekültem... és a szálló elhagyott kertjében megpillantottam a nyitott ablakot. Felhúzódkodtam a párkányra, és benéztem... Láttam, hogy az ágy üres... Nosza, beugrottam, a szekrénybe rejtőztem, és izgalmamban mélyen elaludtam. Csak most ébredtem fel. Közben egy sportkabát akasztójánál fogva leszakadt, ezért elnézését kérem...

Mivel a nő nem felelt, az idegen letette a fejére hullott lámpaernyőt, meghajolt és elindult az ajtó felé.

– Megálljon! – kiáltotta Maud.

– Parancsoljon! – felelte a rejtélyes ifjú, összecsapva papucsá sarkát.

– Csak nem akar... egy szál pizsamában kilépni tőlem, a folyosóra?!!

Az idegen szolgálatkészen elindult az ablak felé.

Maud szinte felsikoltott:

– Megálljon!

– Kérem... – Kissé ijedten visszalépett, és úgy állt meg, mint aki minden parancsnak már előre is aláveti magát. Maud kétségbeesetten nézett le a kertbe.

Érkező vendégekkel volt tele!

– Ha ide kilép pizsamában egy férfi az ablakomból, akkor én soha többé nem kerülhetek az emberek szeme elé...

– Csakugyan kínos látszat... De talán utólag... félrehívhatná a vendégeket, és külön-külön megmagyarázná, hogy ki az, aki pizsamában kilépett innen...

– Hiszen én sem tudom!

– Az is igaz – hagyta rá nagy búsan Van der Gullen Félix. – Akkor tehát maradok... – mondta, és leült egy karosszékbe. – Nincs egy cigarettája véletlenül?

– Hogy képzeli?... Itt akar maradni?!... Így?! A szobámban?!

Az idegen most már elkeseredetten csapott a combjára:

– Hát ne haragudjon, kérem, de ha egyszer nem mehetek ki sem az ajtón, sem az ablakon, akkor itt kell maradnom! Azt még az én helyzetemben sem követelheti meg egy fiatalembertől, hogy légneművé változzék vagy felszívódjon, mint egy vakbéltünet!... Már bocsánatot kérek!

Kissé hangosabb lett, mivel felismerte helyzetének néhány pillanatnyi előnyét.

A nő riadtan nézett jobbra-balra.

– Na de hát... valamit mégiscsak tenni kell!...

– Kérem, kisasszony, minden részvétem az öné. Az emberek csakugyan hajlamosak arra, hogy egy pizsamás ember váratlan megjelenését félreértsék.

– Szégyellje magát!

– Ezért azok az emberek szégyenkezzenek, akik rosszhiszeműek... Igazán nem ad egy cigarettát?

A nő odadobott egy dobozt az ágy melletti kis asztalkáról. A férfi derűs arccal rágyújtott egy cigarettára, és a többit zsebre tette.

– Csacsi kis história – mondta azután, és kényelmesen hátradőlt a székben.

– Nem tudom még, hogy kicsoda, gonosztevő-e vagy őrült – mondta a nő dühösen –, de pusztán ezért a szörnyű helyzetért amibe belesodort, megérdemelné, hogy keresztüllőjem.

– Ez kihúzná a csávából. De kissé radikális megoldás. Kérem, ha ezzel menthetem a jó híret és a hibámat, szívesen elveszem feleségül – ajánlotta udvariasan –, még mindig jobb, mint hogyha agyonlő. Bár egyesek szerint ez nem bizonyos.

– Kérem... – mondta a nő. – Én ma este elutazom, addig maradjon itt, és lehetőleg éjszaka távozzon majd. Megértett?... Arra is figyelmeztetem, hogy ha elhatározom magamat, akkor nem törődöm a jó híremmel, és átadom a szálló detektívjének.

– Igen, magától kitelik – felelte a férfi, mintha már régen ismerné Maudot. – Hát majd igyekszem elnyerni a jóindulatát...

– Nem lesz alkalma rá, mert nyomban bezárom a fürdőszobába, és csak akkor bocsátom ki, ha elutazom...

Az ismeretlen arca siralmas kifejezésre ráncolódott.

– Képes volna egy kiszolgáltatott férfi helyzetével ennyire visszaélni? – kérdezte siralmasan az

idegen.

– Ezt fogom tenni. Választhat a szekrény és a fürdőszoba között.

– Bezár?... Kérem, fontolja meg. Foglyul ejteni és rabságban tartani egy védtelen embert...

– Ha ilyen léhán fogja fel a helyzetet, még rosszabbul is járhat.

– Képes lenne verni? – kérdezte látszólag rémulten, és Maud bármilyen dühös is volt, elnevette magát.

– Legszívesebben rendőrnek adnám át, ezért bűnhődnie kellene! Szigorúan! – folytatta azután még dühösebben. – De úgy látszik, nem bánja egyáltalán, hogy egy úrinőt, a legelőkelőbb szállóban, ilyen helyzetbe hozott!

– Honnan tudja, hogy az én helyzetem nem rosszabb ezerszer? Honnan tudja, mennyire szenvedek ebben a pillanatban?

Maud önkéntelenül is kissé ijedten lépett a férfi felé.

– Valami... baja van?

– Van... Lehet, hogy percekben belül éhen halok... – Síri hangon tette hozzá. – Dél van, és én még nem ebédeltem...

– Nahát, tudja... Azt sem csodálnám, ha körözött rabló lenne! Ennyi cinizmus...

– Nézze, kedves zsarnokom, mielőtt megkezdem a büntetésem kitöltését a fürdőszobában tudja meg, hogy az ön magatartása is sok kívánnivalót hagy.

– Tessék?! Hogy érti ezt?!

– Ön szemrehányást tesz, amiért ártatlanul meghurcoltam a világ előtt. Viszont – és a hangja komor, sőt vádló lett: – hol volt ön ma éjszaka?!

– Mi?...

– Jól hallotta a kérdést! Miért másztam én éppen ebbe a szobába? Mert üres volt. És miért volt üres? Mert ön nem tartózkodott benne. Ha itt alszik az ágyban, akkor én diszkrétan távozom a párkányról, és most nem fenyeget keserves rabság, egy fürdőszobában, ahol kénytelen leszek megenni egy pipereszappant, hogy elkerüljem az éhhalált... Igen, kisasszony! – és felemelte a hangját, mint egy zord közvádló a bűnper főtárgyalásán: – Hol volt ön ma hajnalban négy és öt óra között?

A nő döbbenet, csodálattal állt, a pizsamás ismeretlen káprázatos szemtelenségétől lenyűgözve... Aztán így szólt:

– Mégsem zárom a fürdőszobába.

– Maradunk a szekrénynél?

– Nem! Átadom a szálló detektívjének.

– Ám legyen – felelte búsan, és mélyet sóhajtva elindult az ajtó felé, mint aki vérpadra lép.

– Várjon! – kiáltotta Maud, és dühösen toppantott... Istenem, micsoda helyzet! – Maradjon...!

– Nem, nem... Ön megsértett.

Maud a karjába kapaszkodott:

– Csak tréfáltam... Szó sem lehet arról, hogy így kilépjen a szobámból...

Az idegen sóhajtott, és hősi komorsággal megrázta a fejét:

– Nem... Mégis megyek a detektívhez. Önként! Az ilyen ember bűnhődjön... Igaza volt. – És tragikusan a mellére csapott kétszer. – Én bűnhődni akarok!... Mea culpa! – kiáltott. – Mea culpa... én bűnhődni akarok.

Maud megragadta a karját:

– Az istenért, ne kiabáljon!

– De én nem hagyom magam a fürdőszobába zárni...

– Nem zárom be... – suttogta megtörten a nő.

– Az más... Akkor esetleg maradok – és visszaült. – Nem vagyok rossz ember, ha arról van szó, hogy egy hölgy a segítségemet kéri...

Ebben a pillanatban kopogtak az ajtón.

IV

A Bali-csoporthoz tartozó Kis-Lagonda-sziget három év előtt még ősi ismeretlenségben virult, Jáva délkeleti csücske közelében. Voltaképpen Kund Wolfgang, a híres festőművész idézte elő a szerény kis sziget konjunktuuráját azzal, hogy egyik képét a másik után festette Surabajában, és újabban egyre kevesebbet adott el műveiből. Amíg felesége élt, minden másképp volt. A feleség, egy cukoriparos leánya, szép volt, finom és kedves, de rendkívül kancsal. A festő azonban nem a külsőt, nem a bolondos ifjúság múltó céljait kereste az élettársban. Művész volt! Más az, amiért egy ilyen ember lelkesül. Elvette a nőt, mert amiről ihletett műalkotásai után álmodozott, azt megtalálta ebben a házasságban: a gazdag apóst.

A kancsal, de finom lelkű hölgy atyja ugyanis Buitenzorg pénzelőkelőségei közé tartozott.

Az atya igen rossz szemmel nézte a művészt eleinte. De végre is beleegyezett a frigybe, miután leánya még rosszabb szemmel nézte a művészt. Annyira rossz szemmel, hogy jobb vőlegényre nem számíthatott.

A gazdag festőt ezután felfedezték a hírlapírók, és híressé kürtölték.

A hitves azonban egy napon örök álmra hunyta kétféle szemét. A hozománynak már ekkor nyoma sem volt, és az atya minden közösséget megtagadott a vővel. Wolfgang olyan nyomorba jutott, hogy egy napon hitelezői elől átúszott a közeli Kis-Lagonda-szigetre, és remete lett.

Rövid, bölcs elmélkedés után azonban meglepően világias gondolatai támadtak. Nem éppen remetéhez méltóak. Ilyen gondolat volt például, hogy ezen a helyen milyen világhírű fürdőtelepet

lehetne létesíteni. A közeli Balit is mennyire felkapták az utóbbi időben.

Beszélni kell a királlyal.

A sziget belsejében ugyanis egy vad bennszülött törzs lakott. A vadak ijedten félrehúzódtak házaikba a félmeztelen, szemüveges európai elől. Itt kereste fel Nalaya királyt, aki a sátra előtt egy teljes komforttal berendezett pocsolyában ült. Civilizált bennszülött volt, mert valamikor egy angol teherhajón mint fűtő dolgozott, ezért tisztelte is a kis csoport vad maláj, akiket egy napon azzal a meglepő hírrrel keresett fel, hogy ő a királyuk.

Csak egy bennszülött kérdezte, hogy mire alapítja ezt a feltevést, de annyira megverte az illetőt, hogy a többi készséggel elfogadta a fait accomplit.

Amikor Nalaya király meglátta a szőke, rákvörös festőt közeledni, leereszkedő nyájassággal böfögött feléje. Wolfgang már tudta, hogy mit kell tennie, ha eredményesen óhajt tárgyalni.

– Ajándékot hoztam neked, malájok fejedelme.

– Nem baj, csak szép legyen – felelte Nalaya király.

Wolfgang átnyújtott a bennszülöttnek egy ultramarinkéket, mert ez kedvenc színe volt, és többet is tartott belőle a készletében. A maláj megnézte.

– Az ajándék szép, de már ettem ilyent. Mit kívánsz, csúf, öreg idegen?

– Ide hallgass, király. A szomszéd Bali-szigetről regényeket írtak, és azóta a bennszülöttek gazdagok. Miért ne utánozhatnád ezt a példát?

– Nem tudok regényeket írni, és a népemnél sem vettem észre ilyesmit.

– A regényt más írná, és te meggazdagodnál... Tudod te, mi az a reklám?

– Még nem ettem.

– Nem ennivaló. Elmagyarázom neked, hogy mi a reklám. Az emberek szeretnek örülni. Én festő vagyok.

– Értem. Ez a reklám.

– Nem. A reklám az, ha bebeszéljük előre az embereknek hogy valaminek örülni fognak. Én festek a szigetről, az újságok írnak, és a vállalkozók bedőlnek. Ezt úgy mondják, hogy fürdőhely. A turisták vad fehér törzse, amely a Baedeker nevű istent imád, ellátogat ide. Ezt hívják konjunktúrának. Kis-Lagonda fürdőhely lesz.

Ófelsége gondolkozásba mélyedt.

– A tipp nem rossz – mondta azután, fűtői múltjából hazajáró kifejezéseinek egyikével.

És hozzáfogtak. Wolfgang visszaúszott Jávára, és akcióba lépett.

Néhány tájékozatlan újságíró, nem tudva, hogy a gazdag vő félmeztelen remete lett, elfogadta az új megbízást: hatalmas cikkeket írtak Wolfgang Kis-Lagondán festett képeiről, az egzotikus sziget vad harcosairól, szelíd leányairól és egyéb különösségeiről.

Azután egy uzsorás megépítette az első tejsarnokot, és a többi ment magától. Kis-Lagondát felkapták az Indiába látogató milliomosok. Megépült a Grand Hotel, később a Miami Grill, majd a hatalmas strand. A kis dél-tengeri sziget híre milliós filmek és filléres regények szárnyán terjedt,

és sorra épültek a szebbnél szebb villák...

A Grand Hotel a Szigettenger legelőkelőbb és legdrágább szállója volt, egy márvány és selyem álom. Kitűnő személyzet, csodálatosan bútorozott szobák, bár, étterem és jachtkikötő...

Így történt, hogy az egyik lakó bubópestisben megbetegedett. A Grand Hotel vendégeit mégsem lehet karanténba szállítani, tehát elrendelték a vesztegzárat.

Három hétig egy lélek sem hagyhatja el a Grand Hotelt.

Pszeudo-Düonüsziosz Areopagitész: Két zsinat

325-ben, a niceai zsinaton mindenki feszült figyelemmel nézett Constantinus császárra, akit ekkor már, nem csak suttogva „Nagyként” emlegettek. Ő pedig csillogó szemmel, derűs nyugalommal a gyülekezetre tekintvén összeszedte a gondolatait, majd higgadt és kegyes hangon a következőképpen szólt:

„Barátaim! Az volt legfőbb óhajomásom, hogy társaságtoknak örvendezhessek, és most, mikor ezt elértem, nyilvánosan adok hálát a mindenség urának, hogy nekem minden egyéb adománya betetőzéséül ezt a minden jónál különb látványt megengedte. Arra gondolok, hogy titeket itt összegyűlve talállak, és mindannyiatok közös, egyetértő viselkedésének lehetek tanúja. Tehát senki irigy ellenség ne zavarja meg boldogságunkat, sem a daimón, a bűn kedvelője, miután a zsarnoki uralkodók Isten elleni harca a megváltó Isten ereje folytán megszűnt, az isteni törvényt most más módon, gyalázkodásaival ne próbálja gyengíteni. Mert én minden háborúnál és félelmetes harcnál súlyosabbnak ítélem az Isten gyülekezetének belső meghasonlását, és ezt a külső háborúskodásnál is gyászosabbnak látom. Amikor ellenségeimen a hatalmasabb akaratából és segítségével győzedelmeskedtem, azt hittem, nincs más hátra, mint hogy hálát adjak Istennek, és együtt örvendjek azokkal, akiket ő szabadított meg általunk. Amikor pedig várakozásom ellenére a ti meghasonlástokról hallottam, a hírt nem tartottam másodrendű fontosságúnak, hanem, óhajtván, hogy közreműködésem révén ez is orvoslásra találjon, haladéktalanul összehívtalak benneteket. Örvendek, mikor gyülekezeteteket látom, de óhajomásaimat csak akkor mondhatom teljesülteknek, ha meggyőződtem róla, hogy lélekben egyesülve, valamennyien azt a közös, békés egyetértést gyakoroljátok, amelyet nektek, mint Isten papjainak, illő volna mások számára is megszereznetek.”

Azzal a zsinat elnökeinek adta át a szót. Ekkor az egyik fél képviselői vádakkal halmozták el a másikéit, azok pedig védekeztek, és viszont gyalázkodtak. Miután mindkét részről sok mindennel előhozakodtak, és így eleinte heves vita lángolt fel, a császár türelmesen hallgatta valamennyiüket, és feszült figyelemmel fogadta az előadott érveket, és részenként válaszolván a két fél nyilatkozataira, lassanként közelebb hozta egymáshoz a vitatkozó feleket. Kegyesen tárgyalt mindegyikükkel, barátságosnak és nyájasnak mutatkozott azokkal, akik legszívesebben kitepték

volna ellenfelük szakállát, így egyeseket meggyőzött, másokat megszégyenített szavaival, de mindenki fölé magasodott emberi magatartásával, és a zsinatolókat az egyetértés felé terelte, végül minden vitatott pont tekintetében egy értelemre és egy véleményre segítette őket.

Így került sor az Atya és a fiú egylényegűségét elfogadó hitvallás elfogadására és a húsvét egységes időpontjának megállapítására. Az írásba foglalt közös határozatokat a püspökök aláírásával is szentesítették. Mindezek megtörténtével a császár kijelentette, hogy az egyház ellenségén ezzel aratta második győzelmét, és a győzelem örömeire ünnepi istentiszteletet tartatott.

*

Egy esztendő múltán a fenti sorok lejegyzője, Moesiában, a Duna védelmére betelepített szarmaták között járt, akik, mint a császár szolgáját, igen szívélyesen fogadták, még papjaik gyűlésére is meghívták.

– A leendő sámán meghal, és három napig hever a jurtában étlen-szomjan – jelentette ki az első pap. – Hajdan a szertartást, amelynek során az embert darabokra vágják, háromszor szenvedték el. A jelöltet vaskampóval szaggatják le és szedik ízekre; a csontokat letisztítják, a húst levakarják, a testnedveket kidobják, a szemeket kitépik üregükből. E művelet után a csontokat újraegyesítik és vassal erősítik össze.

– A rossz szellemek a jövődó sámán lelkét az Alvilágba viszik, s ott három esztendőre bezárják egy házba, azokét, akik alacsonyabb rendű sámánok lesznek, csak egy évre – állította a következő. – A sámán ott szenved el a beavatást: a szellemek levágják a fejét, amit félretesznek, mert a sámánnak saját szemével kell látnia földarabolását, a testet pedig picuri darabokra vágják, amelyeket azután szétesztanak a különféle betegségek szellemei között. A jövődó sámán csak ezzel a feltétellel nyeri el a gyógyítás képességét. Csontjait ezután friss hússal borítják be, s egyes esetekben új vért is töltenek bele.

– A sámánok Északon születnek – szögezte le a harmadik. – Ott egy óriási fenyő növekszik, ágai közt fészkekkel. A nagy sámánok vannak a legmagasabb ágakon, a közepesek középen, a legkisebbek a fa tövénél. Egyesek szerint a sasfejű és vastollú Ragadozómadár-Anya a Fára telepszik, tojásokat rak és kotlik rajtuk; a nagy sámánok kikeléséhez három esztendő kell, a közepesekéhez kettő, a kicsikéhez pedig egy. Amikor a lélek kikel a tojásból, a Madár-Anya egy félszemű, félkarú és egyetlen csontú ördög-sámánasszonyra bízta, hogy oktassa. Ő a jövődó sámánt vasbölcsőben ringatja s alvadt vérrel eteti. Ezután három fekete ördög jön, akik darabokra vágják a testét, dárdát döfnek a fejébe, és a húsdarabok áldozati adományként szanaszét szórják. Három másik ördög levágja az állkapcsát: minden betegség, amelyek gyógyítására hivatott lesz, kap egy-egy darabot. Ha egy csont hiányzik a teljes számadásból, családja valamelyik tagjának meg kell halnia, hogy kipótolja. Olykor megesik, hogy akár kilenc rokon is meghal.

A történetíró csak nézte ezeket nyugodtan zsinatoló férfiúkat, akik egymás szavai hallatán bólogtak és jólesően kortyolgatták a kumiszt. Ha a mi papjaink között ilyen véleménykülönbség alakul ki alapvető dogmatikai kérdés – mondjuk annak kapcsán, Jézus mennyiben egylényegű a borral, vagy mi értendő eleve elrendelés alatt – az eltérő nézetek képviselői, ha nincs jelen a császár, öltre mennek egymással, miközben kiátkozást, vizsgálatot, kínpadot követelnek.

Ballai László: A vincellérbogarak pere

Jönnek, jönnek, megint itt vannak! – lármázta fel Mathieu hajnalban a falut.

– Kik vannak itt? Az angolok? – kérdezte Robert, a szomszédja.

– Gyere velem a szőlőbe!

– Most?

– Miért? Félóra múlva úgyis kimennél.

Valóban, odakint, a tókéék körül megjelent egy-két vincellérbogár.

– Az angolok elharácsolták, amit találtak – mondta Mathieu. – De a következő termést nem vihették el. Ezek a semmirekellők azonban a jövőt pusztítják. Tennünk kell valamit.

– Kérdezzük meg a plébánost.

Joseph atya hosszasan vizsgált nagyítólencsével egy hamvas hátú ormányosbogarat.

– Szép. Nagyon szép.

– Mi szép, atyám? – kérdezte meghökkenve Mathieu.

– Hát ez az állat.

– Tisztelendőséged még emlékezhet rá, hogy negyvenkét éve, ezeröttszáznegyvenötben az egész szőlőt tönkretették.

– Valóban, az én termésem is odalett. Ebben az esetben egyházi átokkal kell sújtani őket, hogy megelőzzük a bajt.

– Atyám, hát kiátkozná őket?

– Az a püspöki bíró hatásköre. Menjetek, és terjesszétek elé az ügyet.

A saint-julienne-i falugyűlés úgy határozott, hogy Mathieu és Robert képviseljék az ügyet Saint-Jean-de-Maurienne püspöki helynökénél.

– Micsoda? Kiátkozni? Csak úgy? Merthogy bogarak? – peregtek Jourdain kanonok szavai. – Hát mit gondoltok ti? Idejöttök, és az Egyház intézkedni fog? Ki a törvényes képviselők?

– Hát, Mathieu...

– Mathieu? Hol végezte a jogot? Hol a szabályszerű beadvány? Hol a káptalani illeték lerovását igazoló okirat?

A két paraszt leforrázva ment vissza a plébánoshoz, hogy ügyvéd kellene.

– Hiszen ott van a városban az unokaöcsém, Gobineau. Miért nem kerestétek meg őt? – kérdezte Joseph atya.

– Hol lakik?

– Ugyan, őt mindenki ismeri. A legjobb ügyvéd.

Időközben az ormányos bogarak kezdték ellepni a szőlőt.

Gobineau mester tehát szabályos beadványával, az illeték lerovása után megjelent Saint-Jean-de-Maurienne püspöki bírójánál, hogy pert indítson az ormányos bogarak ellen.

– E vincellérbogarak ellepték a szőlőskerteket, ahol jelentős károkat okoztak – mondta. – Esdekelve kérem főtisztelendőségedet, kegyeskedjék megtenni a szükséges lépéseket Isten haragjának csillapítására, és intézkedjék, kiátkozás vagy bármely egyéb alkalmas büntetés terhe mellett az állatkák végleges kiutasításáról.

Az ügyvédet hamarosan hiánypótlásra szólította fel Jourdain kanonok, miszerint a beadványnak a károk természetére és a helymeghatározásra vonatkozó pontos adatokon kívül tartalmaznia kell a bevádolt állatok küllemének aprólékos leírását és megnevezését is annak érdekében, hogy megjelenésre felszólított állatok ürügyként ne hivatkozhatnak arra, hogy valaki más helyett citálták be őket. Gobineau kénytelen volt hát maga is kimenni a saint-julienne-i határba, ott szemrevételezni a déli napban fürdő vincellérbogarakat, és elkészíteni hites leírásukat.

A szabályos beadvány keltezésével megkezdődhetett a tényállás alapos vizsgálata. Az eljárás rendjének megfelelően a védőügyvédet maga a püspöki helynök jelölte ki a vincellérbogarak számára. Battista mester alaposan áttanulmányozta a peranyagot, és megállapította, hogy abban a felperes mint „Saint-Julienne község lakosai” szerepel, a gazdák név szerinti meghatalmazása azonban nincsen csatolva az okirathoz. A püspöki helynök helybenhagyta a kifogást. Gobineaunak tehát be kellett szereznie a személyes meghatalmazásokat, ami nem ment könnyen, mivel a falu lakosainak többsége nem tudott írni. Kézjelük hitelességét tehát tanúkkal kellett bizonyítani. A vádlók képviselője ugyanekkor kezdeményezte az eljárás beszüntetését, tekintve, hogy az alperesek nem jelentek meg a tárgyaláson, és meghatalmazásukat képviselőjük nem mutatta be. Battista utalt védeneci fiatalására és kicsinységére, minekután az Egyház, mint gyám jár el felettük, és a bíró helyt adott neki.

A védelem ekkor arra hívta fel a figyelmet, hogy bár a vád a falu nevében nyilatkozik, nem nyújtotta be a falugyűlés összehívását és határozatát tanúsító feljegyzést. Amikor ez is megtörtént, Battista azonnal kisietett a szőlőbe. Megállapította, hogy a vincellérbogaraknak nem fényes, hanem hamvas a hátuk. A püspöki helynök a két héttel későbbi helyszíni szemlén helybenhagyta a kifogást, és a felperesek ügyvédjét hiánypótlásra szólította fel.

Gobineau új beadványt készített, amelyet arra alapított, hogy az alperesek ártó szándékkal fogyasztják a felperesek szőlőjének leveleit. Battista visszautasította az „ártó szándék” kifejezést, amely nem tényyszerű, ezáltal alkalmas a bíróság félrevezetésére. A kanonok helyt adott a kifogásnak. Gobineau erre mellékelte számos tanú vallomását arról, miképp fogyasztják a hosszúra nyúlt eljárás alatt az alperesek a szőlő levelét. Battista ezt az álláspontot azzal utasította el, hogy az állatok is Isten teremtményei, éppúgy rendelkeznek a növényekkel való táplálkozás jogával, mint az emberek. A bírói határozat az ő véleményét erősítette meg. Gobineau erre a Mózes első könyve első részének huszonhatodik versében foglaltakkal hozakodott elő: „És

monda Isten: Teremtsünk embert a mi képünkre és hasonlatosságunkra; és uralkodjék a tenger halain, az ég madarain, a barmokon, mind az egész földön, és a földön csúszó-mászó mindenféle állatokon.” Battista erre azzal replikázott, hogy a gazdák uralkodjanak hát a vincellérbogarakon. A vád ekkor azt hozta fel, hogy az Úr nem azért adta a szőlőt Mózesnek és utódainak, hogy azt illetéktelen állatkák útján visszavegye. A védelem Szent Márton példáját idézte, akinek a szamara teljesen lerágta a szőlővenyigét, így az sokkal bővebb termést hozhatott. Isten szándékai a hamvas hátú ormányosbogarakkal tehát kiismerhetetlenek. A püspöki bíró pedig megtagadta a kiátkozásukat. Csupán arra szorítkozott, hogy rendeletben közös imádságot írjon elő, és a gazdákat arra intette, bánják meg bűneiket, hívják az isteni kegyelmet segítségül. Egyben felszólította őket, tartsanak három egymást követő napon egy-egy körmenetet a bogarakkal előzőlnött szőlőskertek körül, és haladéktalanul fizessék meg a bordézsmát.

A körmenet nagy ceremóniával meg is történt. Joseph atya a legfényesebb külsőségek közepette irányította az eseményeket, amelyekről szabályszerűen előkészített és aláírt jegyzőkönyv készült. A templomban minden alkalommal felolvasták a püspöki bíró üzenetét: „Nem szabad lebecsülni az intelmeket, minthogy az rendkívül komoly dolog, amely Anyaszentegyházunk legrettenetesebb büntetésével, a kiközösítéssel járhat. Ez pedig egyaránt megsemmisíti a száraz vagy zöldellő fákat, nem kíméli sem az élőket, sem a holtakat, és nem csupán a gondolkodó lényekre, hanem az értelemmel nem bírókra, az állatokra is lesújt. Az intelmek betartására pedig mi, emberek ügyelhetünk, mert a mi hibáink, vagy vétkeink miatt büntet bennünket az Úr az ő egyéb teremtményei által.”

A vád helyzete megingott. Gobineau mester összehívta a falugyűlést.

– Ha továbbra is erőltetjük a pert, az végzetes következményekkel járhat számunkra – mondta.

– Mi lehet végzetesebb ezeknél a nyomorult bogaraknál? – kérdezte Mathieu. – Lassanként az egész szőlőmet elpusztítják.

– A kiátkozás. A védelem ravasz taktikája teljesen befolyása alá kerítené a bírót, ez még kiátkozással is fenyegethet.

– Miért nem a kend taktikája kerítette hatása alá a bírót? – kérdezte Robert.

– Úgy van – kiabálták többen is.

– Hónapok óta pereskedünk – mondta Robert. – Kend mind több pénzt kér tőlünk, a helyzetünk meg egyre romlik a bíróságon.

– Engem ti kértetek fel képviselőnek, a védőt pedig a püspöki helynök nevezte ki hivatalból, nyilván a bizalmasai közül. A veszekedés nem vezet eredményre. A megegyezést kell keresnünk.

– Úgy van, hagyd Robert, hadd beszéljen!

– Jelöljete ki a vincellérbogarak számára élőhelyet és elegendő táplálékot biztosító területet Saint-Julienne szőlőskertjein kívül, így azok ott megélhetnek, és elkerülhető lesz, hogy felfalják vagy tönkretegyék a tőkét és a termést.

Érett megfontolás után a gazdák úgy döntöttek, hogy az ormányosbogaraknak adják a Grand-Feisse nevű helyet, amely körülhatárolásától függően hozzávetőleg negyventől ötven hektárig terjedhet, többféle fa, cserje, dús lombú bokor nevelkedik rajta; bükkfa, égerfa, cseresznye, tölgy,

juhar, akácbozót és fű bőségben találtak ehelyütt. Ugyanakkor átjárási lehetőségükhöz, hogy háború esetén itt rejtőzködhessenek, valamint a területen fekvő mésztufa bánya kitermelési jogához ragaszkodtak, de ígérték, hogy az állatok táplálékában semmiféle kárt nem okoznak. Jóakaratauk bizonyosságául szerződést kínáltak fel az ormányosbogaraknak, mely ajánlatukat tartalmazza, ahogyan az megkívántatik, megfelelő formában és örök érvényre szólóan.

Battista gondosan őrködve afelett, hogy ügyfelei sérelmet ne szenvedhessenek, személyesen is megtekintette a Grand-Feisse-t. Megállapította, hogy a földdarab terméketlen és kietlen, ezért a gazdákat azonnal cum expensis el kell utasítani. További szakértők kinevezését indítványozta a felajánlott terület értékének felbecsülésére. Jourdain kanonok helyben hagyta a javaslatot, és az eddigi perköltséget a felperesekre róttta. Isten állatkáinak védelmét biztosította az őket jelenlegi lakhelyük elhagyására kényszeríteni kívánó lakosokkal szemben mindaddig, amíg új bizonyíték nem merül fel.

Másnap hajnalban Robert nagy tűz mellett találta Mathieut. A gazda kifordult szemmel hajkurászta a bogarakat, és amelyiküket érte, a tűzbe hajította.

- Mit csinálsz, te szerencsétlen? – kiáltott rá Robert.
- Inkább gyere, és segíts te is – vicsorogta Mathieu.
- Ha itt a földön ki nem átkoznak, a túlvilágon bizonyosan elkárhozol.
- Nekem már mindegy, odavan a szőlőm! A javát megették. Földönfutóvá lettem.

Robert lefogta a karját.

– Hagyd abba!

Mathieu durván ellökte.

Robert erősebben ragadta meg.

– Nézd, Mathieu, menekülnek a füsttől!

Mathieu körültekintett. Szétnyíló markából kiperegtek a babszem nagyságú bogarak.

Fél órán belül Saint-Julienne minden szőlősorán füst gomolygott fel. A hamvas vincellérbogarak szaporán távoztak, persze még véletlenül sem a kijelölt terület irányába. Bár a füst messzire elterjedt, arra – vagy akár az állatkák eltűnésére – vonatkozó beadvány híján a történetekkel kapcsolatban nem született egyházbírói állásfoglalás.

Az ünnepi falugyűlés megszavazta Gobineau költségeit, és visszavonta megbízatását. Battista mester szakértői még hónapokig vizsgálták a Grand-Feisse-t. Az ügyet soha nem zárták le.

Deák Mór: Mesefurulya

Piszka, a megzöldült tengerészbaba, aki titokban verseket ír, hápogva rázta az öklét Dóra felé.

– Mész onnan! – ordibálta, amikor végre visszanyerte a hangját. – Te apaszomorító! Mész onnan!

Dóra azonban rá se hederített, kutatott tovább apukája fiókjaiban.

– Hagyod békén a furulyát! – sikoltozta Piszka. – Teszed le rögtön!

– Hát ide figyelj, te spenótszínű sivalda! – gurult dühbe Dóra. – Nem elég, hogy mióta apa a Fából Vaskarika tanfolyamra jár, nem mesél nekem? Meg hogy rosszkedvű? Hogy nem játszik velem? Még te is kezded?! Igenis, furulyázni fogok!

– Ohó! – emelte föl ravaszkásan az ujját Piszka. – Ez nem akármilyen furulya ám!

Dóra gyanakodva méregette hol a megzöldült tengerészbabát, hol a furulyát.

– Nem bizony! – folytatta Piszka. – Ez mesefurulya.

Mint hímes tojást, úgy tette le Dóra a furulyát.

– Meséje van? – kérdezte tisztelettudóan.

Piszka bólogatott.

– Nem is akármilyen – mondta szomorkásán. – Merthogy ez nem is furulya.

Erre már fölkuncogott Puzáló, a mindig csókolózó barnamackó: – Méghogy nem furulya! – bökte oldalba Jázminkát. – Figyeld, kisüti, hogy herfli! Vagy cimbalom!

A megzöldült tengerészbaba Dórára nézett.

– Ez a Barna Torony – folytatta és szemében a titkok úgy kavarogtak, hogy a kis lány már mindent elhitt neki itt tartotta fogva a gonosz Zeneboltos a tündéreket.

– Milyen tündéreket? – lehelte Dóra.

– Várj! – emelte föl a kezét Piszka. – A Barna Torony a Nagy Üvegfal mögött állt, ablakain, az apró lyukakon tündérek könyököltek ki. A furulyázni sem tudó Zeneboltos tartotta őket rabságban. Nyolc pici tündért, a hangok nyolc pici tündérét.

– És? Cimbalom lett belőlük? – kérdezte Jázminka, de Puzáló a szájára tapasztotta a kezét.

– Apád, nagy váltságdíjat fizetve értük, kiszabadította őket. Nézd, mi ez?, mutatta anyukádnak, és anyukád nem értette, miért táncol a lába, miért csillagszórózik a szeme. Egy furulya, mondta vállat vonva, de apád csak nevetett. Nem az, simogatta végig az ablakokat, ez a Barna Torony, s benne nyolc pici tündér.

– Mindig bolondozik – legyintett Dóra. – És te is mindig bolondozol.

Piszka kedvetlenül ingatta a fejét.

– Valahányszor belesóhajtott a Barna Torony kupolájába, s tréfásan úgy tett, mintha ujjáival vissza akarná tuszkolni a tündéreket ablakuk mögé, azok örömben olyan tiszta hangon sikkantgattak, egymás után, ahogy megérintette őket, hogy olyan szép zenét én még sohasem

hallottam. Te is elcsitultál tőle mindig, ha sírtál és játszott neked.

Piszka maga elé nézett.

– Mikor hallottad játszani?

– Tényleg! – kerekedett ki Dóra szeme, s a babák visszhangozták:

– Tényleg!

– Na látod - mondta Piszka s már bánta, hogy belefogott ebbe a mesébe. Szerette volna, ha nem kell befejeznie, de Dóra feltette a kérdést, amitől tartott.

– És miért nem játszik?

– Mert a Barna Toronyból furulya lett – felelte halkán a megzöldült tengerészbaba.

– Úgy, ahogy a tudás vágyából Fából Vaskarika tanfolyam. Ahogy a derűből ború, a vidám mesékből szomorú mese. És a tündérek érzékenyek, ha erősebben megnyomod őket, elpusztulnak, vagy elköltöznek a Barna Toronyból.

– Én igenis visszacsalom őket! – toppantott Dóra.

– Én is! Én is! – visszhangozták a babák.

Este Puszáló a fejét fogva támadt Pizskára:

– Mi ez a macskazene? Ez a hamis vonatfütty? Ezek a velőt tépő hangok? Hát kellett ez neked?!

A megzöldült tengerészbaba mosolygott, nézte Dórát és apukáját, amint gyakorolnak.

– Kellett – mondta. – Éledezik már a Barna Torony.

Nándi Mihály: Bach-mese

Ugye tudjátok, gyerekek, hogy Bach németül patakot jelent, amely csordogál, csobog és szalad? Azt is tudjátok, hogy így hívják minden idők legnagyobb zeneszerzőjét is, aki a fuga felülmúlhatatlan mestere volt? Fuga: szökés, menekülés, szaladás. A zenében az örök elágazás és visszatérés. Johann Sebastian Bach lett minden idők legnagyobb egyházzenesze. Tudjátok ti azt, hogy nem is akart az lenni?

Tehát, hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy kötheni herceg. Azaz hogy előtte még szólni kell a porosz királyról is, akinek zenekarában a legkiválóbb muzsikuskok játszottak. Csakhogy ez az uralkodó az ágyúörgést szerette és azt a hangot, amellyel puskatus a jobb láb mellé csattan a gyakorlótér kövezetén, ezért hát szélnek eresztette mindazokat, akik sem a lövegeket, sem a puskákat nem tudták szóra bírni. Tárt karokkal várta őket az ifjú kötheni herceg, a zene

szerelmese.

Ám a hangászok élére kell egy karnagy, aki összefogja és harmonizálja a működésüket. Hát még, ha az a mester kiváló darabokat is tudna komponálni, mint Bach úr. Attól fogva, hogy a weimari fejedelem udvarában meglátta őt a csembaló mögött – amint a continuóból káprázatos kadenciákba vált át, majd vissza a kíséretbe, egy fejbiccentés az elsőhegedűs felé, és mintha a vonó is az ő kezében lenne, vagy az ő lelkületét sugározná a klarinét – se éjjele, se nappala nem volt a hercegnek. Meg is hívta az udvarába a mestert dupla fizetést ígérve neki, össze is veszett miatta a weimari fejedelemmel, valósággal megszöktette Bach urat, maga pedig, mondhatni, beköltözött a zeneterembe. A miniszterek és államtitkárok tehát kifürödve, beillatosítva, arannyal és ezüsttel kihímzett frakkban pompázva, mappáikkal Bach úr előszobájában várakoztak, amíg az éppen játszott concerto, szonáta vagy szvit véghangjai lecsengtek, és az uralkodónak végre adódott öt perce, hogy kézjegyével ellássa a hivatalos iratokat.

A kamarazene-irodalom legcsodálatosabb művei születtek meg Köthenben, versenyművek, szólószonáták, és ha a mestert egyedül hagyták a csembalóval, egyszerűen kitágította a harmóniák addig ismert univerzumát, a puszta hangokon túl az érzelmek irányába is. Itt esett meg, hogy a világ legkiválóbb csembalistája felkereste Bach urat, hogy megmérkőzzön vele, de meghallván a gyakorlását, észrevétlenül távozott a hercegségből. Vagy nem itt esett meg?

Történt pedig, hogy a herceg szerelmes lett, ezúttal nem Bach úr valamelyik alkotásába, hanem egy csodálatos hölgybe. Attól fogva, hogy egy estélyen meglátta őt arcán enyhe pírrel – amelyet csak kiemelt melldekoltázsának ezüstfonatos hímzése – se éjjele, se nappala nem volt a hercegnek. Meg is kérte a hölgy kezét, el is vette feleségül és nagy ünnepek közepette bevezette az udvarába. Amikor pedig a mézeshetek elteltével a herceg újfent bevette magát a zeneterembe, a beillatosított miniszterek és államtitkárok kordonját áttörve feldúltan rontott be oda a hitvese.

- Nekem is itt kell várakoznom? – kérdezte.
- Csatlakozzál hozzánk, felséges úrnóm.
- Csak nem képzeled, hogy én ezt a macskazenét fogom hallgatni?

A herceg nem veszett össze szerelmes feleségével, és szélnek eresztette muzikusait, akik eladdig annyi szonáta, concerto és szvit szárnyain lebegtették. Bach úr, mit volt mit tenni – újabb udvari meghívást nem kapván, csupán kántori állást – felcsapott egyházzenesnek, a szépségbe végtelenséget vivő fűgái pedig az orgona sípjain keresztül és karénekesek ajkáról futottak, röppentek tovább.

Kapcsolat

Impresszum

Felelős kiadó: Ballai László, 1022 Budapest, Filler u. 78-82.

Felelős szerkesztő: Ballai László

Technológia és design: Vasáros András

ISSN 2063-4285

Elérhetőség

Szerkesztőség: szerkesztoseg@marcius15.hu

Webmester: webmaster@marcius15.hu

www.marciustizenotodike.hu - © 2010-2020 Marczius Tizenötödike. Minden jog fenntartva!